

This is a colorful, stylized illustration by M&L, viewed from a balcony. In the foreground, a woman in a yellow dress points towards the street while looking over a black metal railing. Below her, a man's head is visible. To the left, a shop window displays items like a bag and cards, one labeled 'Noot'. A man in a brown coat walks past holding a newspaper. In the center, a tall man in a green suit stands near a child. Further back, a woman in blue carries a red bag, and another person sits on a checkered bench. On the right, a man in an orange shirt plays a keyboard instrument on a set of stairs. A woman in a red coat walks away. The background features more buildings, a clock tower, and a white dove flying in the sky. The entire scene is framed by a dark blue sky with the large white letters 'M&L' in the top right corner.

BOVENGRONDS EN ONDERGRONDS MILIEUBEWUST AKTIEF

DENYS

- Pijpleidingen, waterleidingen en collectoren
- Industriële leidingen en electromechanische uitrustingen
- Pompstations en waterzuiveringsinstallaties
- Renovatiewerken en speciale technieken
- Grondwerken en burgerlijke bouwkunde
- Tunnels, buisdoorpersingen en boringen.

DENYS

Industrieweg 124 - 9032 GENT (WONDELGEM)
Tel. 091/54 01 11 - Fax 091/26 77 71 - Telex 11 515 Denys B

M&L

MONUMENTEN EN LANDSCHAPPEN

Redactie

Bestuur Monumenten en Landschappen,
Afdeling Pers & Voorlichting,
Zandstraat 3, 1000 Brussel.
Tel.: (02) 209 27 37.
Eindredactie: M.M. Celis.
Productie en promotie: L. Tack.
Zetwerk en secretariaat: D. Torbeyns.
Vormgeving: L. Tack.

Redactiecomité

Voorzitter: E. Goedleven.
Leden:
H. Craeybeckx (voorzitter K.C.M.L.),
A. Bergmans, J. Braeken, M. Buyle, M.M. Celis,
M. De Borgher, J. De Schepper,
M. Fierlafijn, P. Lagaisse, A. Malliet,
L. Tack, S. Van Aerschot,
Hedwig Van den Bossche,
Herman Van den Bossche, P. Van den Bremt.

Advertentiewerving

De Ganzerik, J. Casier
Maalsesteenweg 73, 8310 Sint-Kruis
Tel.: (050) 36 25 89.

Druk

Die Keure
Oude Gentweg 108, 8000 Brugge
Tel.: (050) 33 12 35.

De verantwoordelijkheid voor de gepubliceerde artikels
berust uitsluitend bij de auteurs. Alle rechten voor
het reproduceren, vertalen of herwerken zijn
voorbehouden.

Tweemaandelijks tijdschrift van het
Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
Departement Leefmilieu en Infrastructuur
Administratie Ruimtelijke Ordening en Huisvesting
Bestuur Monumenten en Landschappen

ISSN 0770-4948 • 11 jaargang Nr. 4 • juli-augustus 1992

Inhoud

Scholen om te leren	3
Jo Braeken	
Het Koninklijk Atheneum te Antwerpen	15
Greet Plomteux	
Het Sint-Romboutscollege te Mechelen	19
Mario Vanroy	
De 18de-eeuwse universitaire colleges te Leuven	23
Greta Paesmans	
De gemeentescholen van Bocholt en Diepenbeek	35
Jos Gyselinck	
Het Heilig Hartinstituut te Maasmechelen	39
Guillaume Bollen	
Het voormalige gymnasium van de Jezuïeten in Gent	43
Kathleen Lanclus	
Het Rommelaere Instituut en de instituten van de Bijloke te Gent	47
Chris Bogaert	
De rijksnormaalschool te Brugge	51
Jos Stroobants	
De wederopbouwscholen in de Westhoek	55
Anne-Marie Delepiere en Martine Huys	
De gemeentescholen nr. 1 en nr. 2 te Elsene	59
Jo Braeken	
M&L Binnenkrant	

Abonnementsvoorwaarden 1992

Belgie: 1150 fr. (ook losse nummers verkrijgbaar voor 220 fr.).
CJP'ers betalen: 950 fr.
Buitenland: 1300 fr.

Uw abonnement gaat automatisch in na overschrijving op rek. nr.
470-0278201-29 van Monumenten & Landschappen, Zandstraat 3,
1000 Brussel met vermelding "M&L-jaarabonnement 1992".
U ontvangt dan alle nummers van het lopende jaar.

Zonder schriftelijke opzegging vóór het einde van elk kalenderjaar, wordt een abonnement automatisch verlengd
voor de volgende jaargang. Tussentijds kunnen geen abonnementen worden geannuleerd.

MINISTERIE
VAN DE
VLAAMSE
GEMEENSCHAP

Cover:
Open monumentendag 1992.
(tekening Ever Meulen)

REWAH n.v.

Een **PRODUKTENGAMMA** gebaseerd op 3 hoofdpijlers.

- RESTAURATIE
- WATERDICHTING
- HULPSTOFFEN

Uit de produktengroep restauratie en waterdichting:

INDUPACT : geconcentreerde aanhechtingslaag voor poreuze ondergrond.

INDUCRYL : elastische en gekleurde waterdichte coating op basis van acrylharsen met interne weekmaking.

REWAH fabriceert produkten, geeft advies en technische hulp.

Foto : Interbrew te Leuven.

INDUCRYL als beschermende afwerkingslaag bij betonreparatie.

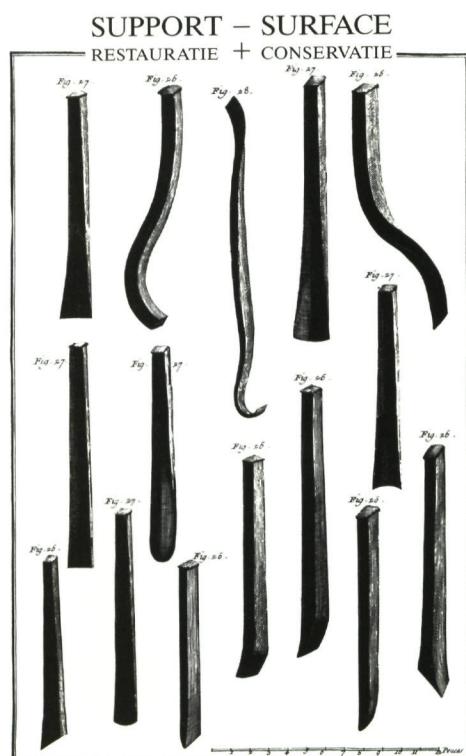

Nijverheidsweg 24

2240 Zandhoven

Tel. (03) 485 55 33

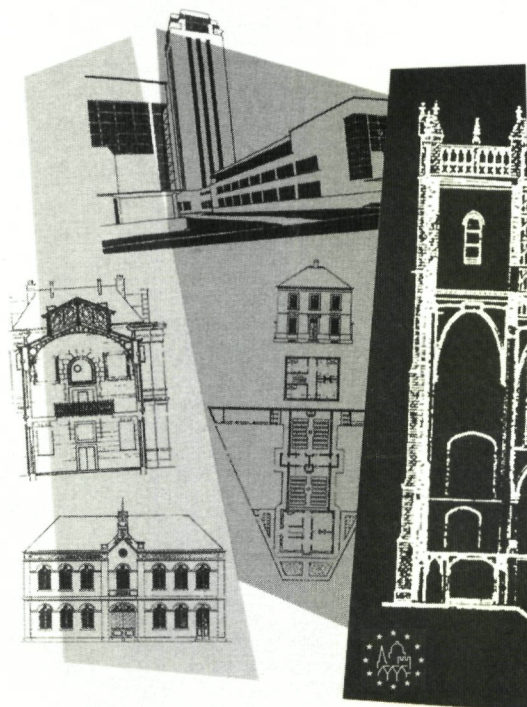
Fax (03) 485 74 47

*Materieel - Wetenschappelijk Onderzoek
Muurschildering - Stuc - Sculptuur - Polychromie*

Maatsch. zetel : Bennesteeg 3, 9000 Gent (091) 23 87 03
Bedrijfszetel : Wapenstraat 12B, 2000 Antwerpen (03) 248 12 97

OPEN MONUMENTENDAG

Vlaanderen ZONDAG 13 SEPTEMBER 1992

SECRETARIAAT OPEN MONUMENTENDAG
KONINK WOLFGANGSTICHTING, VERDERBODSTRAT 21, 1000 BRUSSEL

SCHOLEN OM TE LEREN

Jo Braeken

Gemeenteschool
Nr. 13,
Anneessensplein
nr. 11, Brussel
(foto D. Stemgée)

De school als instelling drukte een wezenlijke stempel op éénieders jeugd en beleavingswereld. De appreciatie voor deze huizen van opleiding en onderricht wordt bijgevolg sterk gekleurd door persoonlijke ervaringen, herinneringen aan goede en slechte tijden, fleurige en sombere dagen. Toch zijn scholen ook architectuur, met eigen wetmatigheden en criteria, los van sentimenten uit het verleden.

Binnen de architectuur van de 19de en 20ste eeuw, vormen de scholen een aparte categorie nutsgebouwen met een specifiek ontwikkelingspatroon. De typologische evolutie van de schoolarchitectuur kende een parallelle ontwikkeling met het denken over het onderwijs zelf. Nieuwe zienswijzen en strekkingen werden gelijklopend vertaald in architectuurvormen en reglementeringen. Daarnaast werden de ideologische krachtstromen omgezet in architectuurmodellen, die door hun eigenheid de tegenstellingen tussen de verschillende netten nog accentueerden. Tijdens de hoogdagen van het eclectisme greep deze verzuielde architectuur terug naar die stijlvormen uit het verleden, die het innerlijke gedachtengoed optimaal belichaamden.

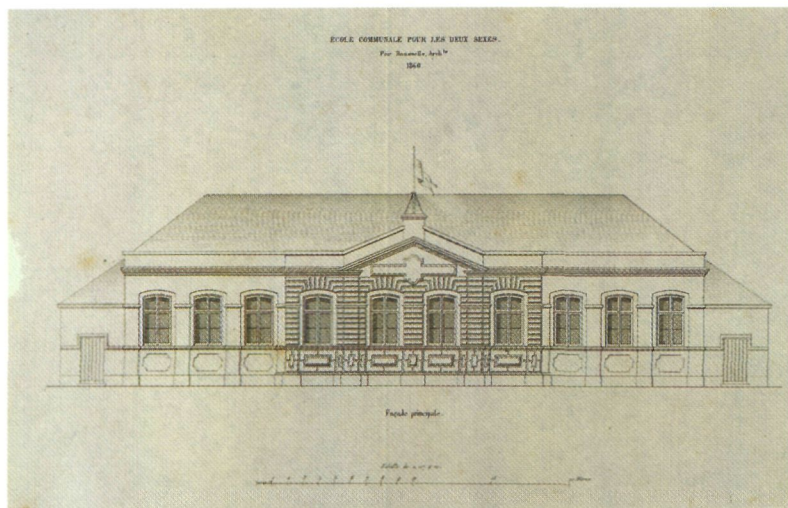
Tot in de beginjaren van het onafhankelijke België was het begrip *school* terug te voeren tot één of ander, meer of minder aangepast lokaal, gaande van

een verlaten kapel of klooster, een vroegere woning, een vertrek in de pastorie of het gemeentehuis-estaminet, tot zelfs een oude schuur. Vaak beperkte het gebruik zich bovendien niet tot het geven van onderricht, doch deed het schoollokaal onder meer dienst als dodenhuis, operatiekamer, of nog in het beste geval als balzaal.

Met de vooruitgang van de pedagogie werd ook de schoolarchitectuur langzaam een feit. De eerste organieke wet op het lager onderwijs kwam in 1842 tot stand. Deze wet verplichte iedere gemeente minstens één lagere school in te richten, "*dans un local convenable*" (art. 1). De Vrijheid van Onderwijs, één der pijlers van de Belgische Grondwet werd zo omgebogen tot een recht op "*gratis*" onderwijs. Dat alle aandacht hierbij op het lager onderwijs werd geconcentreerd, had tot doel bredere lagen van de bevolking tot alfabetisering te brengen. Middelbaar en hoger onderwijs bleven hoedanook beperkt tot de bevoorrechte klasse. Het ontbreken van een leerplicht - pas ingevoerd in 1914 - en de erg verspreide kinderarbeid, leidden tijdens de zomermaanden - vooral op het platteland - echter nog lange tijd tot een hoog percentage schoolverzuim. De wet kon evenmin beletten dat in 1845 slechts de helft van de lagere scholen in een behoorlijke staat bleek te verkeren.

Het eerste officiële programma met betrekking tot de bouw van scholen, dat aan deze vaak erbarmelijke

Gemeenteschool
Nr. 1, Sans-
Soucistraat nr. 94,
Elsene (Blandot L.,
*Maisons et écoles
communales*, 1869,
pl. 11)

Kindertuin Nr. 4,
Loquenghienstraat
nr. 16, Brussel
(foto O. Pauwels)

omstandigheden moest verhelpen, werd in 1852 uitgevaardigd. Het vormt, gedetailleerd als het is, de basis voor alle latere reglementeringen die zowat om de twintig jaar het licht zagen. De richtlijnen hadden vooral betrekking op de hygiëne, de bouwwijze en in mindere mate op de bouwstijl "*d'un aspect simple sans être dépourvus d'élégance*".

De keuze van het terrein - droog, luchtig en met zuiver water, geïsoleerd voor kwalijke invloeden van buitenaf - kreeg bijzondere aandacht. Belangrijker nog was de oriëntering en inrichting van de klassen, bestemd voor 50 à 60 leerlingen, bij voorkeur zijdelings - met de schrijfrichting mee - belicht, en degelijk geventileerd en verwarmd. Het simultaan onderwijs vond zijn weerspiegeling in de hiërarchische en frontale indeling van het lokaal, met een afgebakende "*trede*" voor de leraar. Scheiding der sexen stond voorop, een aanbeveling die in de praktijk slechts geleidelijk werd toegepast en eerst in 1869 geconcretiseerd.

Op basis van het programma van 1852, stelde architect Lambert Blandot in opdracht van de overheid het album *Maisons et écoles communales de la Belgique* samen. Dit standaardwerk uit 1869 omvatte plannen, voorbeelden van bouwkostenramingen en lastenboeken van de beste scholen die sinds 1854 waren opgetrokken, zowel in stedelijk als in landelijk gebied. Onder meer de gemeentescholen van Elsenne en Diepenbeek (zie p. 59 en 35) werden er in opgenomen. De grote verscheidenheid aan bouwvormen en types getuigt desondanks van de architecturale vrijheid die de geldende reglementering toeliet. De grote steden ontwikkelden gaandeweg eigen programma's, vaak op instigatie van liberale verenigingen ter bevordering van het leke-onderwijs, zoals de Brusselse *Ligue de l'Enseignement*. De door haar in 1875 opgerichte *Ecole Modèle*, met de zo karakter-

istische "*préau*" als centrale ruimte, bleef gedurende meer dan dertig jaar het type-plan voor lagere scholen in de Brusselse agglomeratie. Te Antwerpen overheerste de gesloten U-vorm met een inpandige speelplaats. In deze jaren 1870 werden in België trouwens niet minder dan 700 scholen gebouwd en 350 uitgebreid. De Parijse stadsarchitect Félix Narjoux schreef in zijn in 1878 gepubliceerde *Les écoles publiques, construction et installation en Belgique et en Hollande* dan ook terecht, dat België was voorgedaan in de grote omwenteling die ook in Frankrijk de scholenbouw in beweging moest brengen.

De bewaarscholen, waarvan de eerste in 1827 te Brussel werd geopend, boden opvang aan kinderen van buitenshuis werkende moeders. Ze kwamen het meest voor in de industriële en dichtbevolkte centra. Reeds in 1857 werd hierbij te Elsenne het model van de Kindertuin of Fröbelschool geïntroduceerd, waar creatief spel centraal stond. Typologisch volgden de kleuterscholen grosso modo het patroon van de lagere school, zij het op kleinere schaal.

Het officiële onderwijs huldigde in een eerste fase het heersende, academische neoclassicisme, een bouwstijl die in soberheid en klare lijn het ernstige en verheven ideaal van de school belichaamde.

Hogere
Zeevaartschool,
Noordkasteel-Oost
nr. 6, Antwerpen
(foto J. Braeken)

Onder invloed van de tijdsgeest en de toenemende ideologische rivaliteit werd vanaf de jaren 1870-80 de neo-Vlaamse-renaissancestijl omarmd. Deze "*architecture parlante*" appelleerde aan het romantische nationalisme van de latere 19de eeuw, door terug te grijpen naar de meest glorieusrijke tijden uit het eigen verleden. Latere directieven, die het gebruik van inlandse bouwmaterialen - baksteen, arduin, Gobertange, leien - oplegden, speelden hier trouwens op in. Bovendien wensten de edilen aldus het vrijzinnige en officiële karakter van met name het stedelijk onderwijsnet in monumentale zin te beklemtonen. Zo werd het Atheneum te Antwerpen (zie p. 15) ontworpen als Tempel der Wetenschap, met een prominente ligging aan de Leien. Omstreeks de eeuwwisseling nam de Art Nouveau, de stijl bij uitstek van de verlichte burgerij, deze taak over, als belichaming van de nieuwe tijd. Het schoolgebouw zelf werd beschouwd als een permanente les, een aanvulling op het onderricht, die naast de zin voor het Waarachtige en de Wetenschap, ook het Goede en het Schone in het geheugen moest griffen. Tot de fraaiste voorbeelden behoren de Kindertuin, Sint-Gisleinsstraat te Brussel door Victor Horta (zie *M&L Extra*, 1991, p. 54-55) en de Scholengroep, Josaphatstraat te Schaarbeek door Henri Jacobs. In het laatste kwart van de 19de eeuw zag de school zich uitgebreid met specifieke lokalen als een bibliotheek, schoolmuseum, turnzaal of atelier voor handvaardigheid. Waar het zwarte schoolbord in de klas de kennis overbracht, maakten kleurrijke wandplaten, verspreid vanaf zowat 1850, de leerstof aanschouwelijk of droegen bij tot de morele opvoeding.

Uit bezorgdheid voor de lichaamshygiëne verschenen tegen het einde van de 19de eeuw, vooral in de volkswijken, ook de eerste douches. Nadrukkelijk werd echter gesteld dat de school daarmee geenszins de taken noch plichten van het gezin wenste over te nemen. Toch behoorden ook een kappersbeurt, preventieve medicatie en schoolsoep hier tot de geplogenheden.

Het vrije, in casu katholieke onderwijs kende een eigen, eerder pragmatische ontwikkeling. Aangezien de wet van 1842 de godsdienstige inspiratie van het lager onderwijs waarborgde, concentreerde de aandacht van de geestelijkheid zich na 1850 vooral op het middelbaar onderwijs. Met de antiklerikale tweede organieke wet op het lager onderwijs van 1879, "*loi de malheur*" voor de katholieken, barstte een bitsige schoolstrijd los, die pas luidde bij de derde organieke wet van 1884, "*loi de honte*" voor de liberalen. In deze periode van onverzoenlijk fanatisme in beide kampen, verzeen

honderden katholieke lagere scholen, tegenwicht voor de "*school zonder God*".

Mede onder invloed van de Sint-Lucasscholen propageerde de katholieke zuil gaandeweg de neogotiek als uitdrukkingvorm, een terugkeer naar de christelijke waarden van de middeleeuwen. De katholieke school werd aldus de emanatie van de nagestreefde confessionele maatschappij, waarin een eenheid bestond tussen geloof en samenleving, tussen geloof en onderwijs, tussen geloof en kunst. Complexe onderwijsinstellingen, colleges en pensionaten met een veelheid aan afdelingen, groeiden hierbij uit tot imposante burchten van het ultramontaanse ideaal. Dat hierbij eerder de typologie van het klooster werd gevolgd lag voor de hand. In vele gevallen, zoals het Sint-Romboutscollege te Mechelen (zie p. 19), het Ursulineninstituut te Tildonk en te Onze-Lieve-Vrouw-Waver (zie *M&L*, 1991, 6, p. 21-44), werden klein begonnen instellingen naar gelang de behoeften en aanwezige fondsen stelselmatig uitgebreid, soms tot haast onoverzichtelijke proporties. Andere, zoals het Heilig Hartinstituut te Maasmechelen (zie p. 39) en het Sint-Jozefscollege te Hasselt, werden in één of enkele monumentale campagnes ontworpen en nieuw opgebouwd, vaak met de kapel als plastisch en geestelijk convergentiepunt.

Koninklijk Atheneum,
Fr. Craeybeckx-
laan 22, Antwerpen-
Deurne
(foto J. Braeken)

Nederlands voorbeeld. Een vrije planopvatting in de stijl van de Nieuwe Zakelijkheid, trad in de latere jaren 1930 op de voorgrond in schoolgebouwen van Henry van de Velde (Technische School Leuven, zie *M&L*, 1987, 6, p. 32-35), Eduard Van Steenberghe (Koninklijk Atheneum Deurne) en Leon Stynen (Hof ten Bos Brasschaat).

Het katholieke net bewandelde een meer bedachtzame weg, waarbij de architectuur, hoe functioneel ook, het respect voor de traditie en het ambachtelijke, de zin voor het religieuze in de kunst moest blijven vertolken. Monumentaal beeldhouwwerk en glas-in-lood droegen hier toe bij, zoals in het Sint-Lievenscollege te Antwerpen door Jozef Huygh, Flor Van Reeth en Eugene Yoors van de "Pelgrim"-beweging, en de Broederschool te Sint-Niklaas door August Waterschoot.

Een apart hoofdstuk vormen de universiteiten. De oudste, Leuven, gesticht in 1425 en de enige van het Ancien Régime, werd in 1797 afgeschaft en pas in 1835 opnieuw opgericht als katholieke universiteit. Zij kon terugvallen op het eeuwenoude, overgeleverde patrimonium, de plechtstatige colleges (zie p. 23) die in de loop van de 19de en begin 20ste eeuw werden aangevuld met nieuwe complexen. De Rijksuniversiteit Gent, samen met Luik gesticht door Willem I in 1817, zette dit feit kracht bij door de bouw van een monumentale aula met neoklassiek tempelfront door Louis Roelandt. Tot de meest markante uitingen uit latere bouwcampagnes behoren ongetwijfeld de verschillende medische instituten door Louis Cloquet (zie p. 43). Beide universiteiten vonden een symbolische vereenzelviging in de bibliotheekgebouwen die tijdens het interbellum verrezen. Te Leuven bracht een neo-Vlaamse-renaissancepaleis met belfort, door de Amerikaan Withney Warren, een hommage aan het roemruchte verleden (zie *M & L*, 1990, 2, p. 29-54). Gent koos voor een Nieuw Zakelijk torengedebou door Henry van de Velde, een monument voor de kennis (zie *M & L*, 1985, 4, p. 35-42).

BIBLIOGRAFIE

- Blandot L., *Maisons et écoles communales de la Belgique*, Parijs-Luik, 1869.
- *De lagere school in België van de middeleeuwen tot nu*, Catalogus A.S.L.K., Brussel, 1986.
- *La mémoire des pierres. Découvrez l'architecture scolaire à Bruxelles*, Koning Boudewijnsstichting, 1987.
- Narjoux F., *Les écoles publiques, construction et installation, en Belgique et en Hollande*, Parijs, 1878.
- *Terug naar school. Onderwijsgebouwen vroeger en nu*, Open Monumentendag Vlaanderen 1992, Koning Boudewijnsstichting, 1992.

Sint-Lievens-
college,
Kasteelpleinstraat
nr. 31, Antwerpen
(foto J. Braeken)

Aan deze diepgrijpende verschillen, architecturale uitingen van het levensbeschouwelijke spanningsveld in de maatschappij kwam stilaan een einde vanaf het interbellum, een periode van relatieve schoolvrede. De schoolarchitectuur kwam in de ban van het internationale functionalisme, hoewel ook hier het officiële net het voortouw nam. Een eerste generatie architecten waaronder Emiel Van Averbek (Stedelijk Instituut voor Sierkunsten en Ambachten Stedelijke Oefenschool Antwerpen), Pierre Verbruggen (Hogere Zeevaartschool Oostende) en Jos Van Krieking (Hogere Zeevaartschool Antwerpen) beoefende een expressieve baksteenarchitectuur naar

Smederij Rombout

RESTAURATIE-
SIERSMEEDWERK
METAALVORMGEVING

Rijksstraatweg 9
4197 BA Buurmalsen/Holland

Tel.: 00 31 3455-72284
Fax: 00 31 3455-74847

Bezoekt onze stand op de Restoration Beurs
in de RAI te Amsterdam – 20-22 oktober 1992

Referenties :

Paleis Noordeinde, Paleis het Loo,
Nieuwe Kerk te Amsterdam, Vredespaleis te Den Haag,
Domkerk, Nagasaki Holland Village te Japan

Lantaarn Kasteel Doorn

MOREELS H

Specialiteit restauratie
historische gebouwen & kerken

Natuur & kunstleien - pannen & asfalt

Restauratie van glasramen
van kerken en partikulieren

Eigen ontwerpen

43 Jerusalemstraat
9420 ERPE-MERE

Tel. (053) 83 01 54 • Fax (053) 83 33 65

**ER BESTAAN ZEER
DOELTREFFENDE
MIDDELEN
TEGEN DUIVEN**

Duiven zijn inderdaad zo verve-
lend dat u ik-weet-niet-wat zou
doen om ze te verjagen. Zij ver-
vuilen en ontsieren niet alleen
onze historische gebouwen; zij
werken actief mee aan het ver-
val ervan.

**MAAR HET KAN
OOK ONOPVALLENDER**

Depigeonal is een eenvoudig
en doeltreffend systeem om
duiven te weren. Onzichtbaar
voor voorbijgangers en onschad-
delijk voor de dieren. Vraag
meer informatie over Depigeo-
nal en gebouwenconservatie en
-restauratie in het algemeen bij

Solar n.v.

Kleine Breedstraat 33,
9100 Sint-Niklaas.
Of bel (03) 776 91 62.

DEPIGEONAL

Restauratie : 'De Vijfsterren' Gent

P. NIJS N.V. ALGEMENE ONDERNEMING

DAK-ZINK-BOUW- EN
RESTAURATIEWERKEN
STEENKAPPERIJ
SCHRIJNWERKERIJ

E3Laan 49 - 9800 DEINZE
Tel. : (091) 86 07 63 - 86 61 50
Fax : (091) 86 04 15

N.V. MODERN RENOVATION TECHNICS S.A.

GROUP
MONUMENT

STABILITEIT

- Technische studie - Berekeningen.
- Scheurinjecties van steen en beton.
- Consolidatie van muren.
- Plaatsen van chemische verankeringen.
- Plaatsen van trekkers - vijzeltechniek.
- Opvijzelen van konstrukties.
- Polymeerchemische restauratie van hout.

RENOVATIE - RESTAURATIE

- Droogleggen van muren.
- Reinigen van gevels.
- Verharden en waterwerend maken van natuur- en baksteen.
- Restauratie van natuursteen.
- Betonherstelling
- Zwambestrijding - Houtwormbestrijding.

SOUVERAINESTRAAT 38/42 - 9800 DEINZE - TEL. 091/86.97.67 - FAX 091/86.98.26

de rust en het evenwicht van mineralen

Dit is geen verhaal over bronwater. Wel een manifest over fundamentele principes van de restauratietechniek. Wij vatten dit in 5 puntjes samen:

- 1** De restauratiematerialen moeten zich kunnen aanpassen aan hun omgeving, zodanig dat de authenticiteit van het monument bewaard blijft.
- 2** Het materiaal moet zoutbestendig zijn en mag de zout- en vochttransporten niet belemmeren.
- 3** Het materiaal moet vrij van kunststoffen zijn en speciaal-cementgebonden.
- 4** Fysische eigenschappen van het restauratiemateriaal moeten aangepast worden aan de eigenschappen van het object.
- 5** Het restauratiemateriaal moet eenvoudig en kostenbesparend toe te passen zijn.

Om die vijf fundamentele principes te kunnen handhaven verkoopt en gebruikt Solar gemakkelijk verwerkbare, zuivere minerale restauratiemortels voor natuursteen, die meestal geen dure wapening vereisen, en zoutbestendige pleister- en injectiemortels van hoogwaardige kwaliteit.

SOLAR RESTAURATIETECHNOLOGIE
IN HARMONIE MET HET VERLEDEN

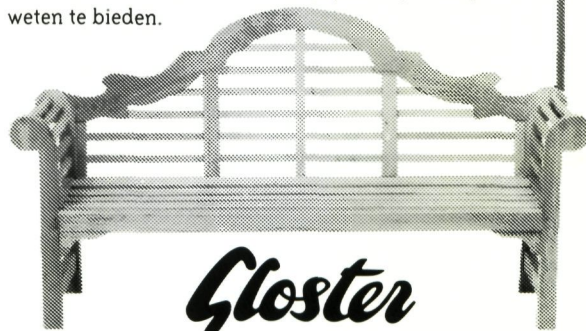

Solar n.v.
Kleine Breedstraat 33, 9100 St.-Niklaas

voor meer informatie belt u: 03/776.91.62

Gloster, Originele Engelse Teakmeubelen

Teakhouten tuinmeubelen? Van "Gloster" natuurlijk. Omdat "Gloster" je de zekerheid biedt van jarenlange Engelse traditie, op klassieke wijze gebouwd in eerlijke plantage-teak. En omdat je bij "Gloster" ook de kussens en houtstok-parasols vindt. Omdat "Gloster" je laat kiezen uit meer dan 70 originele modellen, die voor iedere plaats en elke smaak een gepaste oplossing weten te bieden.

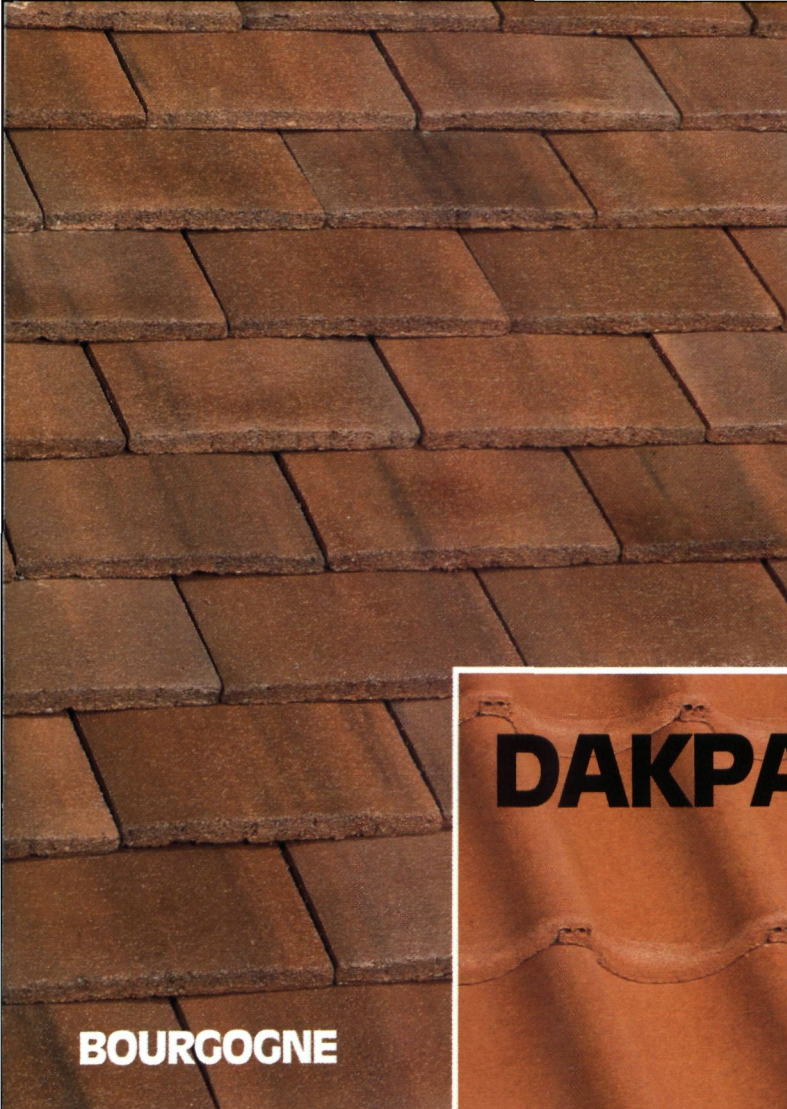

Gloster

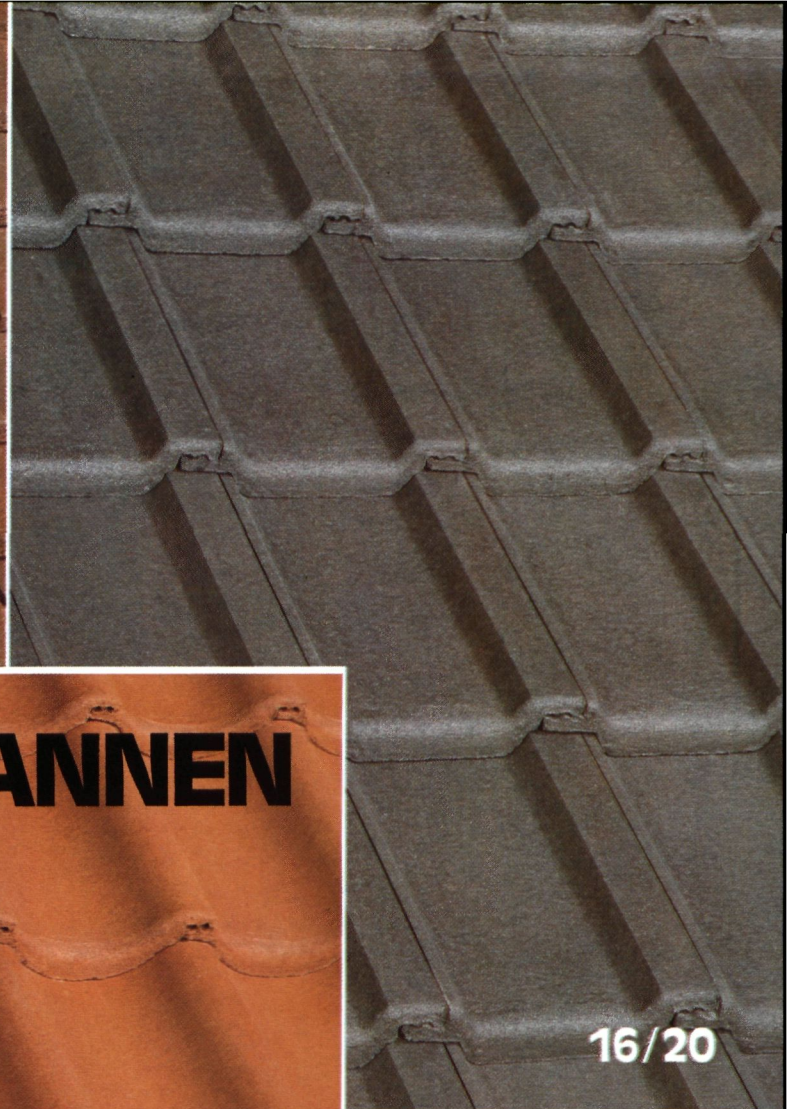
TUINMEUBELN, OOK OM NAAR TE KIJKEN.

Voor dokumentatie en een verdeler in uw buurt, bel, schrijf of fax:
AFRA, Kerkstraat 10, 2330 Merksplas, Tel: 014/63 36 39 - Fax: 014/63 50 90

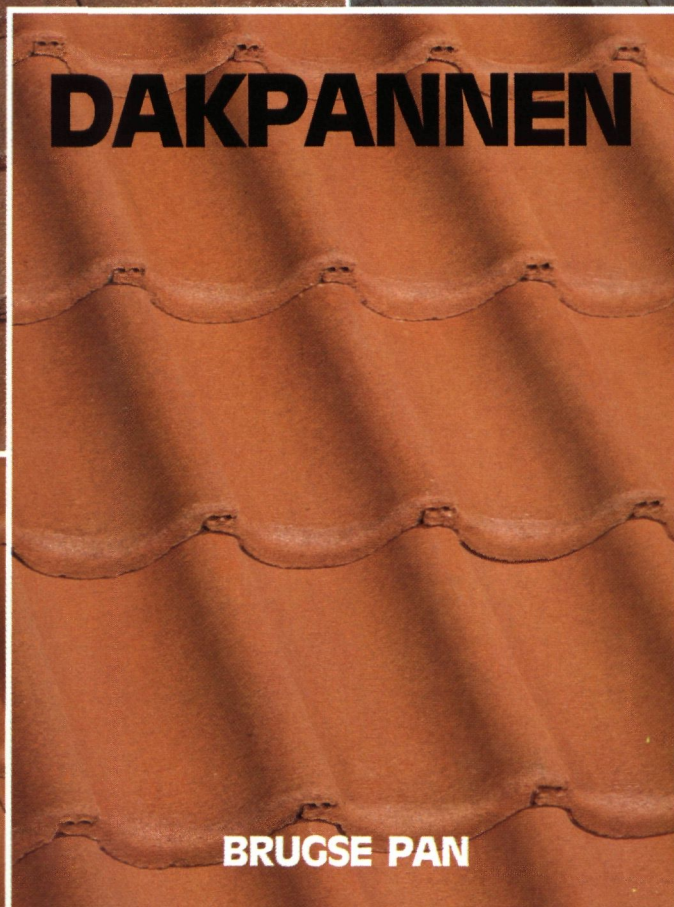

BOURGOGNE

16/20

BRUGSE PAN

NEROMA

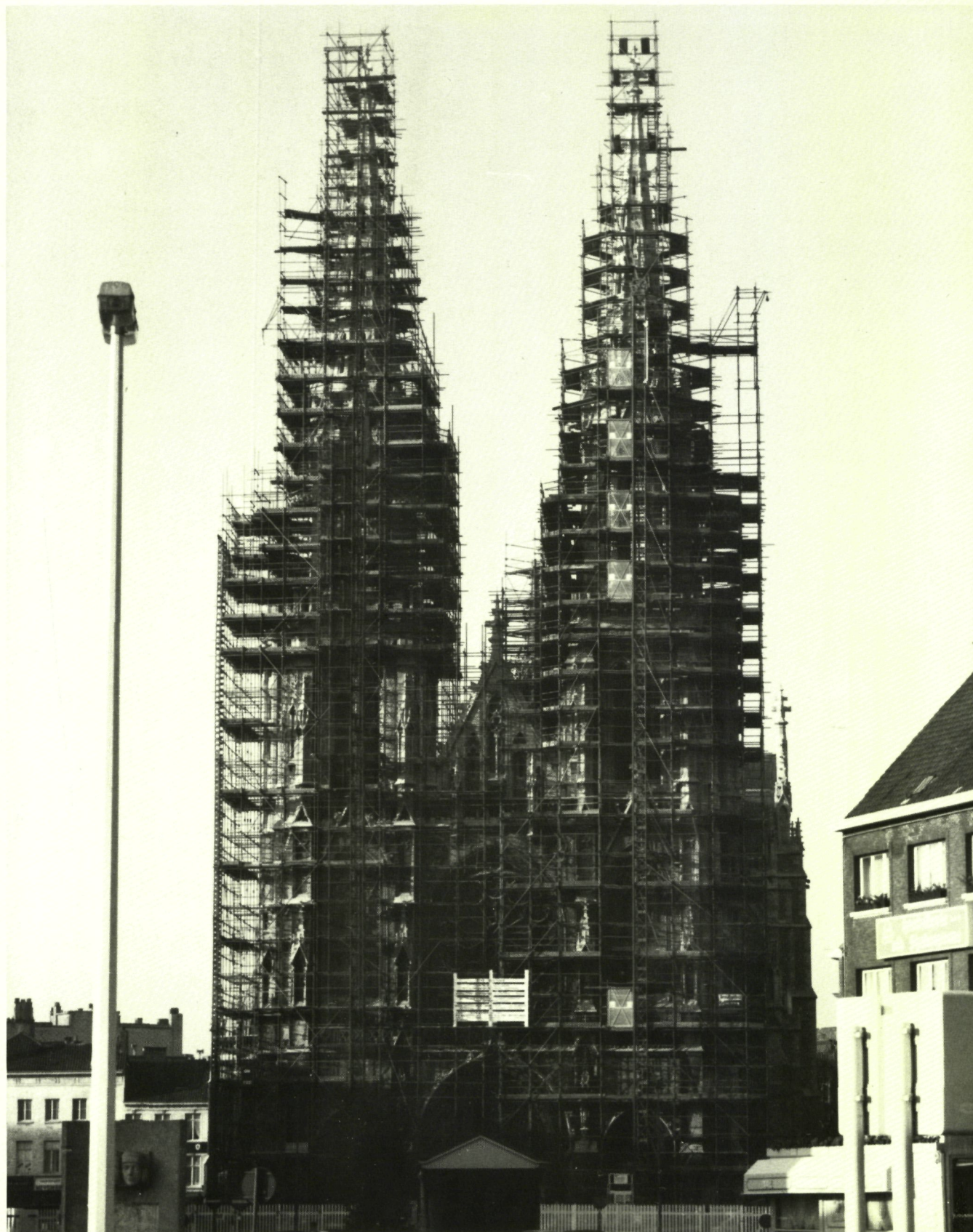
SNELDEK

SNELDEK

Eternit

AXE communication

Ontwerp : Architectenbureau Felix-Glorieux, Oostende

*Restauratie HH. Petrus & Pauluskerk te Oostende - 2de fase : Torens
De torens werden gerestaureerd met de natuursteen Vinalmont*

ETN. FLOR BRUXELMAN & ZOON N.V.

Restauratie - Nieuwbouw - Steenkapperij

Reigerstraat 8, 9000 Gent

Tel. (091) 22 22 39 - 22 20 48 / Fax (091) 20 27 75

N.V. **ENGETRIM** S.A.

1881

Grote Hondstraat 44 - 2018 ANTWERPEN
Tel. 03/218.63.04 - Fax 03/218.63.20

ALGEMENE BOUWONDERNEMING

•

RENOVATIEWERKEN

•

VERHURING

van huizen, appartementen, burelen, studio's,
winkels, garages

•

VERKOOP

van eigendommen

HEYLEN HERMAN

Algemene Onderneming BVBA

**Dak- & Torenwerken
Restauratiewerken**

Lossing 3
2260 Industriepark
Heultje Westerlo
Tel: 014/26.00.87
Fax: 014/26.00.88

St.-Willebrorduskerk te Zandhoven (Viersel)

Zo kan de geschiedenis zich blijven herhalen

— Zo treedt op een dag ons patrimonium uit de schaduw.

— Zo maken we op een dag kennis met ons verleden.

— Zo verruimen we op een dag onze blik met kunst.

— Al die dagen komen er mede dankzij de Nationale Loterij.

— Want telkens wanneer iemand

speelt, is dit een steuntje voor een monument, een stukje verleden of een kunstwerk.

— Zo komen elk jaar tientallen miljoenen vrij om onze geschiedenis te bewaren.

— En betekent een kans met de Nationale Loterij tegelijk een kans voor talrijke opgravingen, restauraties of ontdekkingen.

De Nationale Loterij.

Een kans hebben is tegelijk een kans geven.

O.-L.-Vrouw
Kathedraal
Antwerpen

Het oergulden van de Windhaan

Lid van
"Koninklijke Gilde
Meester Schilders"
Lid van "Art Restores
Association"

Voor de vergulding van de windhaan werd, gewoontegedrauw voor Antwerpen, beroep gedaan op 'Goldfinger' Armand Van Bortel. Na het reinigen van de haan, werd eerst een grondlaag, een olieverflaag en een oranje mixion (om het goud vast te hechten) aangebracht. Hierop bracht men een eerste laag verguldoren. Voor de eigenlijke vergulding wordt dubbeltoeren-goud van 23 3/4 karaat gebruikt. Na het plakken van de goudblaadjes met een dikke van een 10 000ste millimeter wordt het geheel gepolijst en volgt een doorzichtige mixion en een tweede goudlaag. Bij de vergulding betrof Armand ook de leraars uit het technisch onderwijs. Armand vindt het bijzonder belangrijk dat bij de restauraties de studenten van de technische scholen betrokken worden. De kennisoverdracht moet, waar mogelijk, praktisch gebeuren zodat kwaliteit via de praktijk kan ervaren worden. Dit resulteert dan ook in een positieve beroeps-fierheid. (Naar de Gazet van Antwerpen)

b.v.b.a.

A. Van Bortel

De BVBA Van Bortel voerde verguldingswerken uit aan de O.-L.-Vrouw Kathedraal, gebouwen op de Grote Markt, de Sint-Caroluskerk, de hoekgebouwen Leystraat, het Gutenberghuis, St.-Katelijnevest, voorgevel stadhuis van Antwerpen, Centraal Station Antwerpen...

Gedipl. Schilder-decorateur — Restauratie-, renovatie-, Patineer- en Polychromeerwerken - Raamgarniering
Tel.: (03) 324 58 29 — 325 53 11 — Fax.: (03) 324 51 82

Quintelier
Trudo

GEVELRENOVATIE

- Behandeling muren tegen opstijgend vocht
- Gevelreiniging
- Kelderdichting
- Betonrenovatie

leper: Gerechtshof

57A Wielstraat
9220 HAMME
Tel./Fax: (052) 47 21 38

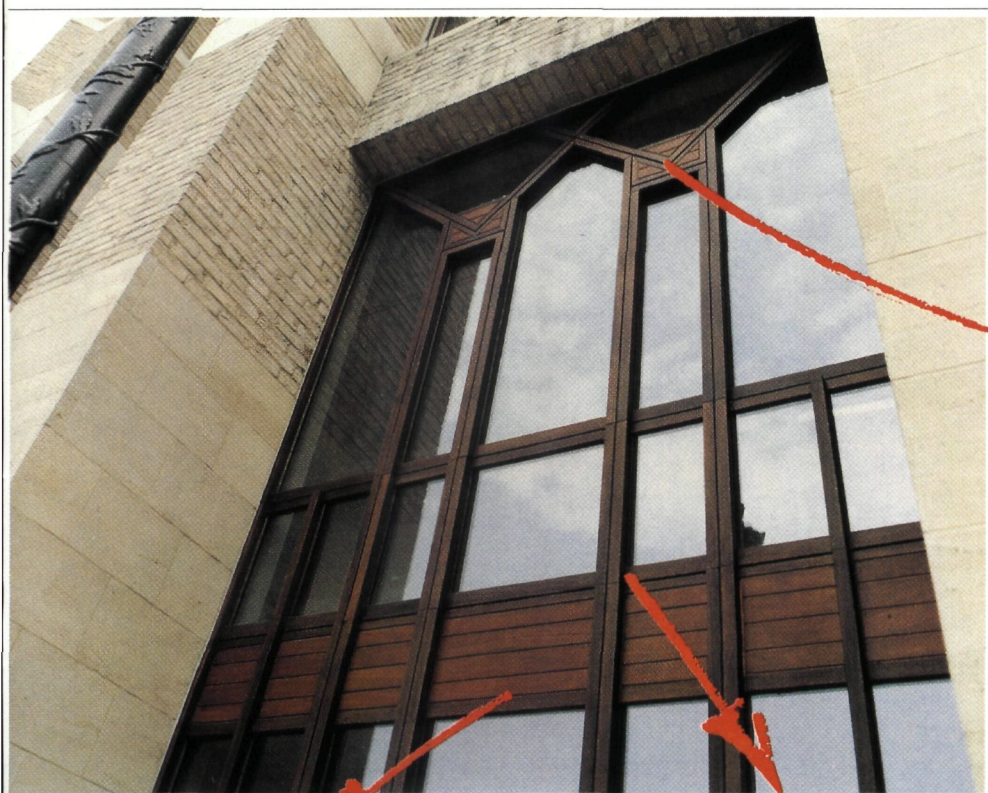
DE GEYNDT

• FABRIKANT VAN RAMEN EN DEUREN •

ZOWEL IN NIEUWBOUW ALS IN RENOVATIE HEEFT DE FIRMA DE GEYNDT ZICH EEN GOEDE REPUTATIE OPGEBOUWD DOOR EEN HARMONIEUS SAMENGAAN VAN TRADITIE, EIGENTIJDSE TECHNIKEN EN EEN

MODERN MACHINEPARK GESCHIKT VOOR ALLE **HOUTSOORTEN**.

KORTOM, DE GEYNDT STAAT VOOR DEGELIJK MAATWERK.

*Eigentijdse
Technologie*

*Warm &
Duurzaam*

*Creatief
Functioneel*

ARCH.: ELD PARTNERSHIP BVBA, ANTWERPEN
PROJECT: MARKIES-GEBOUW, MINISTERIE VLAAMSE GEMEENSCHAP

• DEGELIJK IN MOEILIK MAATWERK •

DE GEYNDT N.V. • 3DE INDUSTRIEZONE • B-9320 EREMBODEGEM-AALST • TEL. 053/83 95 45 • TELEFAX 053/83 58 68

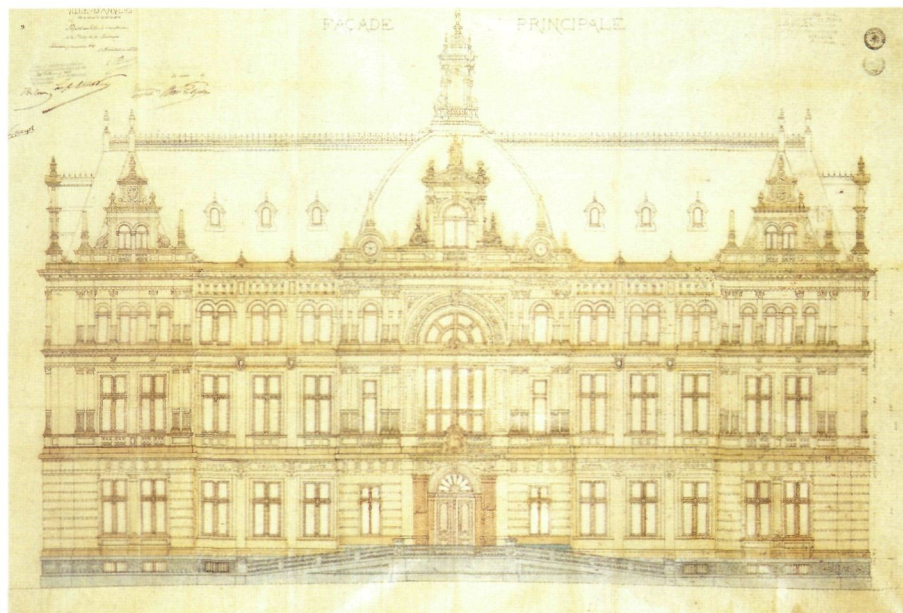

HET KONINKLIJK ATHENEUM TE ANTWERPEN

GREET PLOMTEUX

De voorgevel in
"Vlaamse" stijl,
ontworpen door
stadsbouwmeester
P.J.A. Dens
(foto Stadsarchief
Antwerpen)

Dat talrijke Antwerpse scholen op de tekentafel van Pieter Dens werden ontworpen is zeker geen toeval: zijn ambtsperiode als stadsbouwmeester (1863-1880) viel immers samen met de enorme bevolkingsaanwas ingevolge het slopen van de Spaanse wallen. De bewaarde scholen aan de Sint-Elisabethstraat en Markgravelei, de dubbelscholen aan de Oranje-, Sint-Jobs- en Biekorfstraat alsook aan de School- en Boerhaavestrat en de vroegere middelbare meisjesschool aan de Lange Leemstraat zijn slechts een greep uit zijn omvangrijke oeuvre in openbare dienst. Met de bouw van het atheneum besloot hij zijn vruchtbare loopbaan.

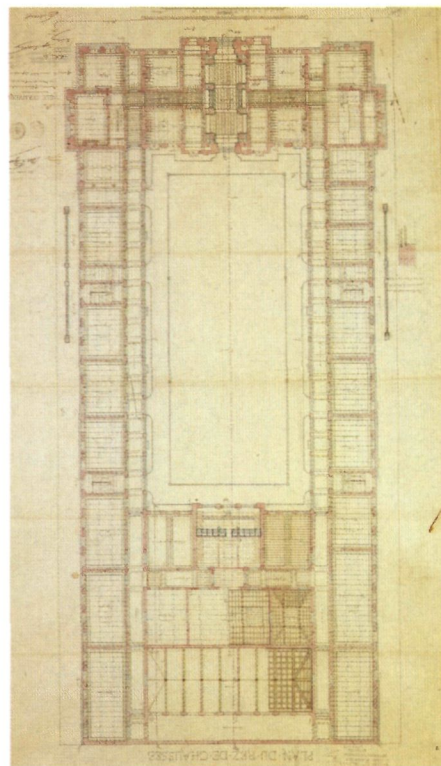
Het vertrouwde beeld dat het atheneum bij de modale Antwerpenaar oproept is het gebouw met jaartal "1884" palend aan de bushaltes op de Rooseveltplaats; de lange leerzame voorgeschiedenis ervan is echter slechts door weinigen gekend. Zijn rechtstreekse voorloper, de "*Ecole Secondaire*", in 1807 opgericht door de Franse bewindvoerders, werd ondergebracht in het opgeëiste klooster van de zwartzusters in de gelijknamige straat. In 1818, onder Willem I, werd deze *Ecole Secondaire*, in de

volksmond het "*College*", tot "*Koninklijk Atheneum*" verheven; van 1830 tot 1850 was het een gemeentelijke instelling, nadien terug rijksatheneum.

Bij de oprichting in 1818 werd het ontruimde dominicanenklooster aan de Prekersstraat als schoolgebouw ingericht en, sedert 1840, het huis de Moelnere, Sint-Jacobsmarkt 11, met hetzelfde doel in gebruik genomen. De gestadige groei van het aantal leerlingen en de reorganisatie van het middelbaar onderwijs maakten dat de oude patriciërs woning al vlug te klein werd en niet meer aan de nieuwe eisen qua schoolreglementering en hygiëne voldeed. Het zou echter nog tot 1880 duren eer het stadsbestuur de bouw van een nieuw atheneumcomplex aanbesteedde: de bouwgrond die vrijkwam door de afbraak van de oude Spaanse wallen was immers tot dan toe voorbestemd voor de oprichting van een station. Conform de aanleg van de ring rond Wenen zouden ook te Antwerpen talrijke openbare gebouwen een plaats krijgen aan of in de onmiddellijke omgeving van de "*Leien*" (gerechtshof, opera, jezuïetencollege, hoofdsynagoge, Sint-Michielskerk enzovoort), die een aantrekkelijke vestingsplaats

Allegorieën van
Wetenschappen en
Kunst over-
schouwen de riante
feestzaal
(foto O. Pauwels)

▲
De turnzaal met
karakteristieke
zichtbare houten
dakspanten
(foto O. Pauwels)

▼
Grondplan
(foto Stadsarchief
Antwerpen)

werden voor de beter gesitueerde burgerij. Het "*Atheneum*" moest er als Tempel der Wetenschap een waardige tegenhanger vormen voor de Tempel der Kunst, de vroegere Huurschouwburg of het "*Jeugdtheater*" uit onze kinderjaren: in de jaren zestig verdween het van het toneel en werd het door fantasieloze nieuwbouw vervangen.

Stadsbouwmeester Pieter Jan August Dens (1819-1901), die behalve deze schitterende schouwburg reeds een twaalfstal stadsscholen, negen politie-commissariaten en een aantal burgerwoningen had gebouwd, werd met het ontwerp belast. Zijn ervaring met scholenbouw, zijn grondige kennis van bouwstijlen en technieken - zesendertig jaar lang doceerde hij burgerlijke bouwkunst aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten - en studiereizen naar Frankrijk, Duitsland en Nederland zouden uitmonden in de monumentale schepping, die aan de Gemeente-, Victorie- of Rooseveltplaats haar blijvende identiteit gaf.

Voor de tekening van het grondplan ging hij terug op zijn geijkte formule van de gesloten U-vorm: de korte zijde is ingenomen door de naar het zuiden gerichte frontvleugel met centrale hal, (voormalige) woning en studiekamer van de prefect, leraarskamers en een staatsietrap die naar de riante feestzaal op de bovenverdieping leidt; de lange haakse

vleugels links en rechts van de inpandige, open speelplaats bevatten de verschillende klaslokalen in overeenstemming met het opgelegde leerprogramma: zo waren er van meet af aan specifieke lokalen voor natuurwetenschappelijke vakken, geschiedenis, aardrijkskunde, teken- en muzieklessen voorzien. Ruime gangen en regelmatig ingevoegde trapzalen bevorderden de vlotte en veilige circulatie van de schoolbevolking. In tegenstelling tot later gebouwde scholen liggen de klaslokalen aan de straatzijde: voorbijhossende koetsen en hoefgeklepper veroorzaakten blijkbaar nog geen noemenswaardige lawaaihinder, en aan de speelplaatszijde vervangen overdekte gaanderijen de beglaasde metalen luifels die in minder luxueuze scholen gebruikelijk waren. Een dwarse vleugel met sanitair, een als amfitheater gebouwd auditorium en een goed uitgeruste turnzaal sluiten de speelplaats af aan de noordzijde.

Voor de uiterlijke vormgeving stak Dens zijn voorkeur voor de renaissance niet onder stoelen of (school)banken. Nauw betrokken bij de restauratie en herinrichting tot museum van het Plantin-Moretushuis, kwam hij in contact met kunstcriticus en literator Max Rooses, de eerste conservator van dit museum, die wel eens als inspirator van de neo-Vlaamse renaissance is betiteld. De progressief, liberaal-flamingantische middens waartoe Rooses behoorde, voerden de woelige 16de eeuw en alles

Witmarmeren
zuilen, een mozaïek-
vloer en houten
zoldering verlenen
de inkomhal een
groots uitzicht
(foto O. Pauwels)

wat dit bij hen opriep hoog in hun vaandel: verzet tegen het paapse (Spaanse) juk, economische vooruitgang, humanisme, renaissance.

Artistieke reconstructies die deze periode terug voor de geest haalden waren schering en inslag en werden propagandistisch benut. Als stadsbouwmeester zou Pieter Dens zich, zeker na de aanstelling in 1872 van burgemeester Leopold De Wael, als kundig vertolker van de politieke gezindheid van het stadsbestuur doen kennen, zonder daarbij zijn eigen veelzijdige kennis te verloochenen; aan de voorgevel van het atheneum gaf hij een neo-Vlaams karakter, de volumineuze compositie en het uitzicht van zijgevels en latere bouw aan de Pijlstraat zijn eerder Frans van inspiratie, de toepassing van klassieke orden, gekoppelde bogen en loggia's is Italiaans.

De majestueuze indruk die we bij het beschouwen van de buitenkant reeds opdeden wordt binnenin ruimschoots bevestigd. De neoclassicistische inkomhal met gepatineerde houten zoldering geschraagd door acht monolietzuilen van witmarmer en mozaïekvloer met stermotief, is nog maar een

voorsmaakje van wat ons op de bovenverdieping wacht: een prachtige feestzaal die door Franciscus Van Dievoort met een neoclassicistische stucdecoratie werd afgewerkt en kleurrijk versierd met allegorische voorstellingen van Wetenschappen en Kunst door Frans Vinck, een leerling van Hendrik Leys. Van het oorspronkelijke schoolmeubilair, eveneens getekend door Pieter Dens, zijn nog een aantal kasten in scheikunde- en biologieklassen bewaard. Ook de karakteristieke constructie van de turnzaal met zichtbare houten dakspanten, gedraaide stijlen en bovenlichten is bijzonder mooi.

Op 30 januari 1880 werd met de Antwerpse aannemer Ludovicus Cornelius Buisseret het contract voor de funderingswerken afgesloten voor 116.084,73,-fr.; de bouw zelf werd op 1 mei 1881 toevertrouwd aan de Luikenaar Elisé Hargot voor de prijs van 809.000,-fr.; voor het dagdagelijkse toezicht op de werf werd Ferdinand Truymen aangesteld "*aan vijf frank voor elken werkenden dag*". Werkwijze en te gebruiken materialen werden tot in de kleinste details beschreven, waarbij kosten noch moeite werden gespaard zoals we ter plaatse kunnen vaststellen. De plechtige inhuldiging van het atheneum had plaats op 6 oktober 1884. Het kersverse gebouw bestond toen alleen uit de voorste helft van het huidige complex. In 1885-1887 werd volgens hetzelfde grondplan en in dezelfde stijl een pensionaat met voorgevel aan de Pijlstraat, eveneens naar ontwerp van Pieter Dens, bijgebouwd; het pensionaat werd in 1896 afgeschaft en de lokalen ingenomen door de Rijksmiddelbare school. Op 31 oktober 1958 werd het hele complex overgedragen aan het Rijk. Op onderhoudswerken en enkele inwendige vernieuwingen na bleef het tot op heden ongeschonden bewaard.

BRONNEN

- Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven, D3343.
- Koninklijke Academie voor Schone Kunsten Antwerpen, D. 434.5.
- Stadsarchief Antwerpen, Modern Archief, 3597/58.
- Declercq L., *Max Roose als inspirator van de neo-Vlaamse renaissance*, in *Antwerpse Vereniging voor Bodem- en Grotonderzoek*, Bulletin, 1990, nr. 2, p. 37-44.
- *Een eeuw openbare werken te Antwerpen*, deel I, *Gedenkboek en catalogus*, Antwerpen, 1964, p. 34-36, 63-64.
- *Het Koninklijk Atheneum te Antwerpen 175 jaar. De geschiedenis van een school en haar rol in de Vlaamse Beweging*, Antwerpen, 1982.
- Vande Weghe R., *Geschiedenis van de Antwerpse straatnamen*, Antwerpen, 1977, p. 178-179.

HET SINT-ROMBOUTSCOLLEGE TE MECHELEN

MARIO VANROY

De constante groei van de schoolbevolking en de dynamische onderwijsrevolutie, die het Sint-Romboutscollege in zijn 130-jarige geschiedenis als vooraanstaand aartsbisdommelijk instituut heeft meegemaakt, hebben noodzakelijkerwijze geleid tot een systematische uitbreiding van de infrastructuur. Dit vertaalde zich in een typische schoolarchitectuur die voornamelijk tot stand kwam door twee grote bouwcampagnes tijdens de laatste twee decennia van vorige eeuw en tijdens de jaren 1960-1980. Een beknopt bouwhistorisch overzicht.

Het Mechels stadsbestuur besloot in 1831 tot de hervorming van het bestaande gymnasium tot een eigen stadsschool. Hiermee werden de 15de-eeuwse traditie van de "Grootsschool" en de 17de- en 18de-eeuwse "School van de Oratorianen" voortgezet. De stad deed beroep op Kanunnik J. David voor de organisatorische en pedagogische leiding (1). De samenwerking met de geestelijkheid ging zo ver dat in 1840 het stadsschoolcollege werd afgeschaft en de school werd overgedragen aan het aartsbisdom, waarbij de stad het gebruik van de gebouwen van Pitzemburg aan de Bruul en een jaarlijkse subsidie

toestond. Door de onderwijswet van 1850 verkreeg de instelling het statuut van "*door de stad gepatroneerd college van Pitzemburg*".

Aan deze nauwe samenwerking tussen het stadsbestuur en het aartsbisdom kwam in 1863 eerder onverwacht een einde. Een voorlopig comité onder leiding van Kardinaal Sterckx besloot dan tot de oprichting van een nieuwe school voor secundair onderwijs, waarnaar katholieke leraren en leerlingen van het college van Pitzemburg konden muteren: het Sint-Romboutscollege (2).

Zoals de meeste onderwijsinstellingen diende het nieuwe instituut in eerste instantie voor haar leraren en 180 leerlingen een onderkomen te zoeken in een min of meer bruikbaar bestaand gebouw. Dit werd gevonden in het "*Hof van Prant*" aan de Veemarkt (3).

Dit ruime pand, met aanpalende dienstgebouwen en hoven die zich uitstrekken tot de lange Heirgracht, werd in de eerste helft van de 17de eeuw opgericht door Cosmas van Prant, schepen van Mechelen en baron van Blaesveld. Waarschijnlijk betrof het een

◀▲
Op het gelijkvloers
van het Hof van
Prant bleven nog
enkele 18de-
eeuwse kamers be-
waard, waaronder
het directeurs-
bureau (boven)
(foto O. Pauwels)

▲ Een decoratieve rondboogpoort met beschilderd boogveld markeert de inkom van de neo-romaanse vleugel (1895) aan de Lange Heergracht (foto O. Pauwels)

▼ In de nieuwe schooluitbreiding hanteerde architect H. Meyns de neo-Vlaamse-renaissancesstijl voor de H. Hartvleugel (1885) en de neogotische stijl voor de H. Maagdvleugel (1896) (foto O. Pauwels)

verbouwing van twee of drie kleinere woningen. De zandstenen gevel verraadt enerzijds in zijn opvallende horizontale structuur en voornamelijk in de monumentale poort de traditionele Vlaamse-laatrenaissance bouwstijl, terwijl anderzijds de gevelbekroning met de in- en uitgezwonken topgevels reeds verwijzen naar de komende barokarchitectuur. Over de oorspronkelijke schikking der lokalen en de achterliggende bijgebouwen rest ons weinig of geen informatie. In een latere periode, waarschijnlijk in de late 18de eeuw door de toenmalige eigenaar Guillaume Snoy, heer van Langerhaegen, of zijn erfgenaam baron Philippe Snoy, werden moderniseringswerken uitgevoerd. Hierbij werd het bestaande gebouw in de diepte uitgebreid met een parallel gebouw (het tweede zadeldak van het Hof van Prant). Het 18de-eeuwse interieur met zijn fraaie sierschouwen op het gelijkvloers van het samengevoegde gebouw is nog in ruime mate bewaard gebleven.

Uiteraard kan hier nog geen sprake zijn van een typische schoolarchitectuur. Uit rekeningen van 1863-1864, blijkt dat de bestaande gebouwen en bijgebouwen van het domein slechts werden aangepast aan hun nieuwe functie. Wel werd er reeds in 1863 gestart met de bouw van een studiezaal met op de verdieping een kapel, mogelijk op de grondvesten van een in de verkoopakte van 15 juli 1863 vermeld, bestaand gebouw langs de kant van de Heirgracht.

Eén foto uit het archief van het Sint-Rombouts-college toont een centraal gelegen gebouw daterend uit 1869 (4). Het gebouw zou een kleine studiezaal, vier klassen en zes appartementen voor leraren bevat hebben. Tijdens de grote bouwcampagne onder het

rectoraat van Kanunnik Van Ballaer werd het echter afgebroken om plaats te maken voor meer prestigieuze projecten.

Door de steeds groter wordende collegebevolking en de nood aan nieuw klas- en vaklokalen en dienst-ruimten zag directeur Van Ballaer, met de leiding van het instituut belast sinds 1881, zich in toenemende mate verplicht om het patrimonium van de school uit te breiden.

Op de eerste plaats moest een dynamische aankoop-politiek van aanpalende eigendommen en ook ruilhandel met de stad en met particulieren voor de nodige ruimte zorgen. De bestaande woningen naast het Hof van Prant konden op die manier worden aangepast tot verblijf voor een aantal leraren.

In 1885 werd onder leiding van architect H. Meyns het Heilig-Hartgebouw langs de zuidkant van de eerste speelplaats opgericht. In dit - duidelijk op de neo-Vlaamse renaissance leest geschoeide - gebouw werd een gedeelte van de oorspronkelijke achterbouw van het Hof van Prant geïncorporeerd. Belangrijk is dat er naast nieuwe klassen en vertrekken voor de inwonende priesters, ruimte voorzien werd voor een bibliotheekzaal en voor een natuurhistorisch museum. Vooral dit laatste wijst op een toenemend belang dat in de humaniora gehecht werd aan de natuurwetenschappen. Zo werd er trouwens een tijd later ook het ontwerp van een uitkijktorentje of een sterrenwacht gemaakt. Een plan dat echter niet werd uitgevoerd.

Ook ontwerpen voor de vernieuwing van de centrale bouw uit 1869 werden niet verwezenlijkt. In de plaats daarvan werd in 1895 geopteerd voor de vergroting van de reeds bestaande studiezaal en kapel, de bouw van een nieuwe turnzaal met op de verdieping twee klassen en een nieuwe sacristie, haaks op de kapel in de richting van de Lange Heirgracht, waaronder nogmaals twee klaslokalen. Dit hele complex, dat op de noordwestelijke gevel na vrij intact bewaard werd, vertoont een reeks boeiende en typisch 19de-eeuwse historiserende gevelopstanden. Voor de studiezaal/kapel opteerede architect H. Meyns voor de voortzetting van de bestaande rondbogenstijl van het gedeelte van 1863. De door een bogenfries verbonden lisenen, de rondbogen en het valse tongewelf van de kapel typeren enigszins een neo-romaans stijlgevoel. De opstand en constructie doen denken aan sommige industriële bouwwerken uit dezelfde periode. De sobere maar nadrukkelijke opbouw met ijzeren balken en het hoge en strakke interieur van de studiezaal versterken deze indruk. Voor de gevels van het gebouw

tegen de Lange Heirgracht werd dan weer resoluut gekozen voor een stijl die geïnspireerd is op de zogenaamde "baksteengotiek". H. Meyns maakte hier onder andere gebruik van een Brugse travee-indeling, naast verscheidene andere gotische bouwvormen.

Dezelfde architect tekende voor de Heilige Maagd-vleugel uit 1896. Hier koos hij voor een systeem met tudorboogarcaden. De neogotische bouwelementen zijn nadrukkelijk aanwezig in het zuidelijk gedeelte van deze gevel, waar zich op de eerste verdiepingen een kleine kapel bevond. Oudere foto's tonen dat het interieur van deze kapel volledig in die stijl werd ingericht. De valse kruisribgewelven werden eerst in het najaar van 1991 afgebroken. In het gebouw waren ook nieuwe labo's en een auditorium voorzien.

Het sluitstuk van deze campagne had waarschijnlijk de bouw van een grote studiezaal, met op de verdieping een grote feestzaal, moeten zijn. In 1912 werden door architect Ph. Van Boxmeer plannen gemaakt. De werken werden echter niet uitgevoerd.

Die feestzaal kwam er toch in 1931, ten westen van het studiezaalcomplex aan de Lange Heirgracht. Dit zakelijke gebouw werd ontworpen door architect S. Van Craen. De noordgevel is strak verticaal geritmeerd door zware pilasters. De gevel van de klaslokalen aan de zuidkant vertoont eenzelfde geometrische, zij het meer opengewerkte, sobere ritmering. Ondanks deze minder aantrekkelijke aanblik is de feestzaal op dit moment één van de weinige zalen met die capaciteit die in Mechelen nog bestaan.

Gerichte aankooppolitiek in de jaren 1950 liet weer toe om de infrastructuur verder uit te bouwen. In 1960 tekende S. Van Craen voor het hoge klassen-gebouw van de lagere school aan de Paardenstraat. In 1963 werd er in dezelfde stijl gebouwd langs de kant van de Blokstraat. In 1966 werden dan weer een nieuwe turnzaal, refter en klassen geplaatst ten oosten van de eerste speelplaats. Ten slotte werd in 1975 begonnen aan de bouw van een instructiezwembad met op de verdieping een turnzaal.

Ondertussen onderzocht men de verschillende mogelijkheden om nog beter te voorzien in de noden

van het snel evoluerende onderwijsgebeuren (onder andere het VSO). Uiteindelijk werd er geopteerd voor de afbraak van de gebouwen naast het Hof van Prant (5). Ze werden vervangen door een ultra-modern complex van klaslokalen, lokalen voor administratie en economaat en vergaderzalen, en volledig uitgeruste laboratoria. Voor de gevel-architectuur werd het louter functionele stramien van de jaren 1960 verlaten. Op basis van de restauratie-opmetingen van de gevel van het Hof van Prant door architect De Bruyn, werd door architect M. Jonckers een analyse gemaakt van de 17de-eeuwse gevel. Deze analyse heeft dan geleid tot het ontdekken van een systematiek gebaseerd op de gulden snede. Het is deze denkwereld die maakt dat de samenhang tussen de bestaande gevel en de nieuwbouw niet louter toevallig is, maar een coherent geheel vormt zonder in een neo-maniëristisch decor te vervallen (6).

Met deze nieuwbouw naast het eerste gebouw waar het jonge Sint-Romboutscollege zijn eerste leerlingen zag opgroeien is de cirkel eigenlijk rond. Tot slot dient nog aangestipt dat de laatste jaren met onverdroten ijver gewerkt werd aan de restauratie en renovatie van de verschillende oude gebouwen.

VOETNOTEN

- (1) Gouverneur Ed., *Bij de 500ste verjaaring der stichting van de Mechelse Groot-school*, in *Jaarboek Oud-Leerlingenbond Sint-Romboutscollege*, Mechelen, 1950, p. 3-46.
- (2) Steenackers Em., *Cinquantenaire du Collège Saint-Rombaut, Rapport Historique*, Malines, Godenne, 1913, p. 8-53.
Van Pitzemburg tot Koninklijk Atheneum, in 75 jaar Pitzemburg. Koninklijk Atheneum Mechelen, Mechelen, 1957, p. 14-18.
- (3) Bij Koninklijk Besluit van 27 mei 1971 beschermd als monument, onder leiding van architect R. De Bruyn gerestaureerd in 1979-1980.
- (4) Gouverneur Ed., *Uitbreiding en groei van het Sint-Romboutscollege*, in *Jaarboek Oud-Leerlingenbond Sint-Romboutscollege*, Mechelen, 1956, p. 17.
- (5) Reeds van vóór de aanvang van de afbraakwerken kreeg de Mechelse Vereniging voor Archeologie de toelating om de te slopen panden aan een nader onderzoek te onderwerpen. Na de afbraakwerken verrichte deze vereniging een zo volledig mogelijk noodonderzoek in de ontstane bouwput. De resultaten van dit onderzoek werden gepubliceerd in *Het Sint-Romboutscollege te Mechelen. Archeologisch en historisch overzicht van een verdwenen bewoning aan de Veemarkt*, Mechelen, MVA, 1989. Zie ook Raffo P., *Archeologisch en historisch onderzoek van een verdwenen bewoning aan de Veemarkt*, in *Jaarboek Oud-Leerlingenbond Sint-Romboutscollege*, 44, Mechelen, 1990, p.32-53.
- (6) Jonckers M., *De architectuur van het nieuwe gebouw*, in *Jaarboek Oud-Leerlingenbond Sint-Romboutscollege*, 44, Mechelen, 1990, p. 18-22.

DE 18DE-EEUWSE UNIVERSITAIRE COLLEGES

TE LEUVEN (1)

GRETA PAESMANS

Arduinen ingangsportiek en *corps de logis* van het Premonstreitscollege (1753-1755) in de Naamsestraat (foto O. Pauwels)

Een middeleeuwse universiteit was in essentie een corporatie van leermeesters en studenten, die weliswaar een grote autonomie genoot, maar over geen eigen patrimonium beschikte. Toen de Leuvense universiteit in 1425 bij pauselijke bulle werd opgericht stelde de stad een gedeelte van de lakenhalle ter beschikking van de hogere faculteiten (theologie, kerkelijk en romeins recht en geneeskunde) en richtte ze een woning in, "*de Vicus*", bestemd voor de "*Artes*", de lagere basisfaculteit. Verder kon de universiteit gebruik maken van de gebouwen van de kapittelschool van Sint-Pieter, die tot dan het schoolwezen in de stad beheerste, en vooral van de kloosters van de bedelorden, die vanouds onderwijs verstrekten in de kunsten en de theologie.

Het omvangrijk patrimonium van pedagogieën en colleges, die in de loop van de 15de en 16de eeuw het licht zagen en geleidelijk de binnenstad tot één grote campus omvormden, was uitsluitend te danken aan privé-initiatief.

Pedagogieën waren in oorsprong kostscholen voor gramaticastudenten, een leervak dat nog tot het middelbaar onderwijs behoorde en normaal gedoceerd werd in kapittel- en stadsscholen.

Als bijverdienste gingen enkele professoren in de Artes, waarvan het onderwijs sinds de oudheid was gebaseerd op de "*zeven vrije kunsten*", ook dergelijke kostscholen openen waar de studenten tot hun promotie in de kunsten konden verblijven onder leiding van een "*paedagogus*".

Sinds het midden van de 15de eeuw wonnen ze aan belang, toen de meeste cursussen van de Artes-faculteit wegens plaatsgebrek in de Vicus naar de pedagogieën werden overgeheveld.

Van de vier belangrijkste pedagogieën - de *Lelie* (1431), de *Burcht* (1444), de *Valk* (1465) en het *Varken* (1481) - bleef enkel de monumentaal classicistische *Valk* bewaard.

Terwijl bij de pedagogieën de klemtoon lag op de onderwijsfunctie, werden de colleges in eerste instantie gesticht met het oog op de huisvesting en

◀ Binnenkoergevel van het Luxemburgcollege (1755-1765) in de Vaartstraat (foto O. Pauwels)

het levensonderhoud van onbemiddelde studenten, die gemiddeld 10 à 20 % van de studentenbevolking uitmaakten.

In de Leuvense colleges werd - in tegenstelling tot de colleges van Parijs en Oxford - in principe niet gedoceerd, maar lag de klemtoon op de studie. Hoogstens werden supplementaire lessen gegeven, soms aangevuld met herhalingsoefeningen en disputen.

DE LEUVENSE COLLEGES IN DE 15DE EN 16DE EEUW (2)

Ontstaan en doelstellingen

De stichters, meestal theologieprofessoren of alumni van de universiteit, lieten bij testament een eigen of gekochte woning na voor de oprichting van een college en doteerden de stichting met de nodige geldmiddelen voor het onderhoud van de gebouwen en het levensonderhoud van een aantal beursstudenten.

Alhoewel een reële, sociale bekommernis ongetwijfeld aan de basis lag, was het verzekeren van het zieleheil in het hiernamaals door middel van deze altruïstische daad een minstens even belangrijk motief. Evenmin onbelangrijk was het bevoordelen van eigen familie, stad- of streekgenoten die in principe een voorkeursbehandeling genoten bij de verdeling der beurzen.

Naast colleges, genoemd naar de stichter of patroonheilige, zoals het *Van Dalecollege* (1569), het *college van Busleyden* (1517) of *Heilige-Geestcollege* (1445), ontleenden verschillende hun naam aan de plaats van herkomst van de meeste bursalen, zoals het *Luxemburgcollege* (1595), het *College van Atrecht* (1508) en van *Namen* (1553). Van een adequate oplossing voor de armoede- en tuchtproblemen aan de universiteit evolueerden de doelstellingen van de latere stichtingen steeds meer naar de vorming en de opleiding van gewetensvolle zielezorgers, hetzij priesters of missionarissen.

Naar het voorbeeld van dit privé-mecenaat gingen ook verschillende religieuze gemeenschappen een eigen college oprichten.

De Norbertijnen boden hun studenten onderdak in het *Premonstreitcollege* (1571), terwijl de cisterciënzers gehuisvest waren in de *colleges van Villers* (1600) en van *Aulne* (1627).

In de 15de eeuw bestonden de inkomsten van beurzen en colleges bijna uitsluitend uit erfrenten, afkomstig van een bij de stichting vastgelegd kapitaal. Dit systeem bleek echter niet opgewassen tegen de voortdurende geldontwaarding en de hiermee gepaard gaande stijging in levensduurte.

Daarom investeerden bijna alle colleges van enige omvang sinds het begin van de 16de eeuw in onroerende goederen (3). Pacht- en huurcontracten konden immers aan de inflatie worden aangepast, terwijl een regelmatige graantoevoer de colleges voor een eventuele voedselschaarste kon behoeden.

Organisatie

Ieder college vormde een autonome gemeenschap die aan strikte leefregels was onderworpen.

Zowel de algemene leiding, het beheer, de verdeling der beurzen als de dagindeling en het tuchtregime werden bepaald door statuten, die vaak ontleend waren of veel gelijkenis vertoonden met de regels van kloostergemeenschappen.

Zoals in de kloosters en abdijen werden de maaltijden gemeenschappelijk gebruikt, werden de gebeden gezamenlijk gereciteerd en werd - behalve onder de lesuren - het slot onderhouden. Ook buitenstaanders konden, indien ze zich naar de statuten schikten en weliswaar tegen betaling, in de gemeenschap worden opgenomen.

De colleges van religieuze orden waren georganiseerd zoals de abdijen van de orde waartoe ze behoorden. De seculiere of privé-colleges stonden onder leiding van een president, waaraan de studenten een strikte gehoorzaamheid waren verschuldigd. Meestal was het één van de leidende figuren aan de universiteit, vaak een theologieprofessor, die gewoonlijk voor het leven werd benoemd.

De president was verantwoordelijk voor de handhaving van orde en tucht, het studieleven en de spirituele vorming van de studenten, de financiën, de boekhouding, het personeel en de gebouwen. Als vergoeding ontving hij kost en inwoning, in de rijkere colleges vaak een prachtig appartement. Daarnaast kon hij rekenen op een inkomen als beheerder van de collegestichting en van de beurzen en fundaties. Voor het beheer van renten en goederen werd hij bijgestaan door een rentmeester.

Beide waren verantwoording verschuldigd aan de *provisoren* of *visitatoren*, meestal een drietal, waaronder gewoonlijk een professor en een familielid van de stichter. Tenzij via de visitatoren, had de universiteit zelf weinig of geen inspraak in het collegebeheer.

Spreiding en voorkomen

Een eeuw na de stichting van de Alma Mater telde Leuven elf colleges die gezamenlijk een honderdtal beurzen ter beschikking stelden. Dit aantal was in

1578 nagenoeg verdubbeld. Tijdens de grote crisis en de godsdienstverwarring in de late 16de eeuw, toen het universitaire leven nagenoeg stil lag, gingen minstens zes colleges over kop. Mede als gevolg van de militaire inkwartieringen vervielen sommige in puin, andere stonden jarenlang leeg. Omstreeks 1598 waren er nog slechts dertien bewoond. Reeds in de 17de eeuw, en vooral sinds het eeuweinde, werd er opnieuw vlot gebouwd.

Op het einde van de 18de eeuw zou het recordaantal van 45 colleges worden bereikt.

Gelet op het privé-karakter was het niet verwonderlijk dat de colleges aanvankelijk vrij sterk over de binnenstad verspreid lagen. Op enkele uitzonderingen na, situeerden ze zich binnen, soms zelfs vlak tegen de eerste ringmuur.

Toch tekenden zich twee belangrijke groeipolen af in de nabijheid van de voornaamste lescentra: het *Vicus Artium* in de Nieuwstraat (Vanderkelenstraat) en de lakenhalle in de Prooststraat (Naamsestraat).

De hoofdas was de Naamsestraat die, vanaf de halle tot aan de Parkstraat, nu nog de grootste concentratie aan imposante universiteitsgebouwen telt.

Een tweede as werd gevormd door de Vanderkelenstraat-Vaartstraat, met ondermeer het *Sint-Ivo-college*, het *Villerscollege* en het *Luxemburgcollege*. Afhankelijk van de financiële draagkracht van de stichter werden de eerste colleges ondergebracht in een bescheiden burgerwoning of een ruime here-woonst met grote tuin, vaak in de nabijheid van de stadswallen, wat meteen de nodige rust en privacy garandeerde.

De meesten zouden pas geleidelijk, afhankelijk van de middelen en behoeften, aan de nieuwe functie worden aangepast.

Over het algemeen boden de middeleeuwse colleges met hun sterk gedifferentieerde bebouwing en inplanting een vrij disparate aanblik. Een uitzondering vormt het *Van Dalecollege* (1568), dat met zijn geometrische vierkantstructuur qua concept nauw aansloot bij de toenmalige abdij- en klooster-complexen.

Dit gesloten, quadratisch patroon zou pas terug worden opgenomen in de 18de eeuw, wanneer de bestaande colleges massaal werden vernieuwd. Tot dan hadden de colleges zich op architecturaal vlak nauwelijks onderscheiden van de overwegend burgerlijke bebouwing in de rest van de stad, tenzij door de omvang, de grootte van hun tuinen of esthetische kwaliteiten.

Vanaf het midden van de 18de eeuw zouden de talrijke, monumentaal opgevatte colleges met hun brede, monochrome lijstgevels de fysionomie van de binnenstad op ingrijpende wijze veranderen.

"LE TEMPS DES COLLEGES"

Een financieel en economisch gunstig klimaat

Niettegenstaande men tot nog vrij recent in de vakliteratuur kon lezen dat de regering van Karel van Lorreinen (1744-1780) niet stimulerend was voor een belangrijke of kwalitatief hoogstaande artistieke produktie, was de Oostenrijkse tijd merkwaardig genoeg een periode van ongekende bouwactiviteit. Wat deze periode aan bouwkundig erfgoed naliet getuigt van een diepgaande Franse invloed, die via de vele nieuw opgerichte Academies en de talrijke architectuurtractaten massaal werd verspreid.

Deze bouwkoorts die de hele Zuidelijke Nederlanden in de 18de eeuw in haar greep had, manifesteerde zich in het Leuvense voornamelijk bij de universitaire colleges, waarvan er een dertigdal werd vernieuwd of volledig herbouwd.

De sterke economische expansie na een lange periode van stagnatie (1650-1730) was vooral de grootgrondbezitters, waartoe ook de colleges behoorden, ten goede gekomen.

Het totale domein van het *Villerscollege* bedroeg op het einde van de 18de eeuw ruim 6000 ha !

De stabilisatie – tot zelfs toename – van pacht- en huurprijzen en de stijging van de graanprijzen had voor deze klasse een financieel zeer gunstig klimaat gecreëerd.

Anderzijds was door het amortisatiedecreet (1753) van Maria-Theresia een halt toegevoegd aan de uitbreiding van het grondbezit van dodehand-instellingen (4).

Dit had voor gevolg dat niet alleen kerkelijke instellingen maar ook de colleges massaal gingen investeren in de verfraaiing en uitbreiding van hun bestaand gebouwenpatrimonium.

Het feit dat de arbeiderslonen en de prijzen van bouwmaterialen sinds de 16de eeuw nagenoeg stabiel waren gebleven, vormde een bijkomende stimulans.

Bij de colleges speelden ook meer specifieke factoren een rol, zoals de slechte staat van de gebouwen, die lange tijd waren verwaarloosd. Daarnaast kan deze collectieve vernieuwingsdrang niet los gezien worden van de onderwijshervormingen (1755-1770) door de Oostenrijkse overheid. Eind 17de, begin 18de eeuw had de Universiteit op wetenschappelijk gebied een absoluut dieptepunt bereikt. Het hardnekkig vasthouden aan het middeleeuws-scholastieke programma had geleid tot een algemene verstarring, met een bedroevend peil van onderwijs en wetenschap voor gevolg, terwijl de nog beschikbare energie werd verspild aan jansenistische

Binnenkoergevel
van het Villers-
college (1757-1765)
in de Vaartstraat
(foto O. Pauwels)

twisten. De hervorming van de Artesfaculteit waar voortaan, naast Cartesiaanse en Wolffiaanse filosofie, ook moderne natuurwetenschappen werden gedoceerd, bezorgde de universiteit een krachtige nieuwe impuls. Het onstuitbaar elan en optimisme van de *"Eeuw der Verlichting"*, dat nu ook de universitaire wereld zou overspoelen, weerspiegelt zich in de monumentale architectuur van de colleges.

"... tot groot embellissement ende ciraert deser stadt"

Begin 18de eeuw had Leuven, zoals de meeste steden, nog haar middeleeuws tracé grotendeels bewaard. De structuur, die terzelfdertijd functioneel en pittoresk was, met vaak onverwachte gezichtshoeken, werd bepaald door niet zo ordelijk geconstrueerde straten, met meestal smalle, diepe percelen bebouwd met hoge, van een puntgevel voorziene dwarshuizen.

De nieuwe, Frans geïnspireerde modetrend vereiste echter kubieke volumes met brede frontale gevels, die de orthogonale projectie vormden van het achterliggende volume.

Aangezien de meeste colleges bij de vernieuwing ook werden vergroot, was in vele gevallen niet alleen een grenscorrectie maar ook een vergroting van het perceel noodzakelijk.

Drastischer ingrepen waren noodzakelijk bij de oprichting van het *Pauscollege* (1775-1778) waar men te kampen had met *"het probleem van die vage hoek"*, links in de 's Meiersstraat.

Met toestemming van het stadsbestuur en de centrale overheid werd de oorzaak van het probleem, een

ongelukkig ingeplante woning, meer naar achter verplaatst. Hiervoor diende wel het achterhuis van een andere eigenaar gesloopt.

Een ander storend element was de zogenaamde *Borreput*, die enkel nog door de bewoners van een klein huisje werd gebruikt en uiteindelijk moest verdwijnen. Ter verantwoording van deze *"pre-urbanistische"* ingrepen wees president T.L. Ghenne op *"... de schoone architecture, moluren, cornissen ... (die) sal dienen tot groot embellissement ende ciraert deser stadt"* (5).

Qua architecturaal concept en vormgeving sluiten de 18de-eeuwse colleges nauw aan bij de omvangrijke en luxueuze abtsverblijven die door invloedrijke en als wereldse heren residerende prelaten in diezelfde perioden werden opgericht.

De typologie gaat terug op het *"hôtel de maître"*, het stedelijke herenhuis, *"entre cour et jardin"* zoals het zich sinds de 17de eeuw in Parijs had ontwikkeld. Vier, soms slechts drie vleugels, meestal twee bouwlagen hoog, begrenzen een symmetrisch aangelegde *"cour d'honneur"*. In het laatste geval wordt het complex langs de vierde zijde afgesloten met een hoge bakstenen muur en een monumentaal portiek, zoals het *Premonstreit-* en *Atrechtcollege*. Het *"corps de logis"*, met centrale vestibule, trapzaal, appartement van de president, refter en bibliotheek, bevindt zich doorgaans achteraan de binnenkoer.

Op de verdieping lagen de studentenkamers aan weerszijden van een lange gang, aan de uiteinden verlicht door hoog in de zijgevels geplaatste vensters. In grote colleges, zoals het *Pauscollege* dat op het einde van de 18de eeuw 112 studenten huisvestte, zijn de laterale dwarsvleugels als volwaardige vleugels uitgebouwd.

In meer bescheiden colleges, zoals het *Luxemburgcollege* met een 15-tal studenten, werd de binnenkoer zijdelings afgesloten door twee, inmiddels gesloopte, overdekte galerijen. In het *Premonstreitcollege* zijn de zijvleugels herleid tot lage dienstgebouwen met mansardedak.

Het straatvolume met majestueuze voorgevel, geaccentueerd door een rijk versierde, centrale inrijpoort met het wapenschild van de stichter, bevatte doorgaans de portiers- of conciërgewoning en het wagenhuis.

Waar een straatvleugel ontbreekt zoals in het *Atrechtcollege* en het *college van Premonstreit* waren deze functies in de lagere zijvleugels ondergebracht. De meeste colleges bezaten ook een eigen kapel die al of niet in de vierkantstructuur was geïntegreerd.

Zoals de talrijke kloosters in de binnenstad beschikten de colleges over een ruime, volledige ommuurde tuin, die een combinatie vormde van een groentetuin en lusttuin. Van deze collegetuinen bleven in het beste geval slechts fragmenten bewaard.

De 31 are grote tuin van het *Atrechtcollege* werd samen met de tuin van het aanpalende *college van Premonstreit* grotendeels geïncorporeerd in het circa 1870 aangelegde stadspark, terwijl in de tuin van het *Luxemburgcollege* in 1837 de neo-classicistische Rijschool werd gebouwd.

Het is evident dat van de oorspronkelijke aanleg niet de minste sporen zijn bewaard. Hoogst waarschijnlijk waren het, zoals de heersende trend het voorschreef, formeel aangelegde tuinen "*à la française*", met een centrale as waarop de rechthoekige perken symmetrisch aansloten.

Met uitzondering van het *Premonstreitcollege* met zijn volledig in Gobertange uitgewerkte voorgevel, zijn alle colleges opgetrokken in baksteen, met plinten, pilasters, kroonlijsten en raamomlijstingen in Gobertange.

Voor de sterk sculpturaal uitgewerkte ingangspartijen werd gebruik gemaakt van blauwe hardsteen uit de groeven van Feluy en Arquennes, die vanouds dit duurzame materiaal leverden. De daken werden afgedekt met leien, soms met zwarte pannen. Waarschijnlijk waren de bakstenen gevels oorspronkelijk bepleisterd of gekaleid. De binnenkoergevels van het *Villerscollege* en het *Pauscollege* vertonen duidelijk sporen van een okerkleurige afwerkingslaag, in het zogenaamde Maria-Theresiageel. Het regelmatig opduiken in de rekeningen van "*gemalen bruine oker*" (6) en "*gele oker*" (7) schijnt dit te bevestigen, alhoewel het niet is uitgesloten dat dit kleuropigment voor de binnenafwerking werd gebruikt. Verder onderzoek dringt zich op.

Gepolychromeerde wapenschilden en trofeeën, waarvoor in het *Pauscollege* "*vijf boeken van het beste goud*" (8) werden gebruikt - zorgden voor een picturaal accent in het monochrome gevelvlak.

barok, rococo en terugkeer naar de klassieke bouwkunst

Alhoewel de meeste 18de-eeuwse colleges binnen een tijdspanne van amper enkele decennia werden opgericht kan men stylistisch, grosso modo, twee belangrijke fasen onderscheiden.

De colleges uit de eerste bouwcampagne van circa 1755 tot 1765 kunnen volgens de gebruikelijke terminologie tot de Lodewijk XV- of rococostijl worden gerekend. De gebouwen uit de tweede fase, van circa 1770 tot 1785, behoren tot Lodewijk XVI-

of classicistische stijl. Van het 15-tal colleges dat toen volledig werd vernieuwd bleven er een 8-tal in min of meer gave toestand bewaard.

Tot de eerste groep behoren de *colleges van Premonstreit*, van *Luxemburg* en van *Villers*. Met zijn classicerende opbouw en laat-barokke klokgevel situeert het *Premonstreitcollege* (1753-1755) in de Naamsestraat zich nog duidelijk in een overgangsfase. Het "*corps de logis*", met majestueuze Gobertangegevel, omvat een "*entre-sol*" en twee verdiepingen onder een gebogen schilddak. Pilasters in bossagewerk en fijn geprofileerde kordonlijsten belijnen het gevelfront, waarin de blauwe hardsteen van de vensteromlijstingen subtiel contrasteert met de witte Gobertange.

De drie midentraveeën worden risalietvormig beklemtoond door Franse pilasters die een zwerige klokgevel met voluten dragen. Een bijzonder plastische en compacte versiering van rocailles en loofwerkslingers omkranst een rondboognis die oorspronkelijk een Heilige Norbertus bevatte. Ter plaatse van de huidige, onooglijke ingang, bevond zich eertijds een elegant perron dat via twee traparmen toegang verleende tot de bel-etage. De "*cour d'honneur*" wordt langs de straatkant afgesloten met een hoge bakstenen muur en een door forse voluten geschraagd arduinen portiek, bekroond met een zware, cartouchevormige rocaille met het bouwopschrift. Dit prestigieuze complex - een gezamenlijk project van de Belgische premonstratenzerinstellingen - werd gerealiseerd door lekebroeder Grégoire Godissart (1708-1780), die eerder reeds tekende voor de oostvleugel (1740) van de abdij van Averbode.

Terwijl de Lodewijk XV-invloed zich bij het nog statische *Premonstreitcollege* overwegend beperkt

Straatvleugel van het Pauscollege (1775-1778) op het Hogeschoolplein (foto O. Pauwels)

tot een oppervlakkige ornamentiek, getuigen de praktisch gelijktijdig in de Vaartstraat opgerichte *colleges van Villers* (1757-1765) en *Luxemburg* (1755-1767) van een meer fundamentele doorbraak. Zowel bij het ingetogen *Villerscollege* als het meer uitbundige *Luxemburgcollege* getuigt de dynamische gevelopbouw en de speelse ornamentiek van het rococokarakter. Bij het in een vierkant aangelegde *Villerscollege* komt deze dynamiek tot uiting in de ritmiek van de met wisselende tussenafstanden geplaatste geblokte en ionische pilasters, culminerend in een monumentale ingangstravee.

Deze centrerende beweging wordt ondersteund door een breed schaduwende kroonlijst die ter hoogte van de slanke inkompartij boogvormig naar omhoog wordt gestuurd. De huidige arduinen segmentboogpoort met vrij schrale detaillering vervangt hoogst waarschijnlijk een meer plastisch uitgewerkt exemplaar, waarvan het boogverloop van de forse druiplijst refereerde aan het bekronende boogfronton. Een lithografie van Van Peteghem van 1860 schijnt dit te bevestigen. Het centrale nismotief met naar boven gestulpt entablement is duidelijk ontleend aan de bekende Antwerpse architect Jan Pieter van Buaerscheit de Jonge (1699-1768) die er zijn waarmerk van maakte.

Het omvat een arduinen balkonvenster, een door voluten omsloten blindvenster en, helemaal boven-

aan, het rijk versierde, maar sterk verweerde wapen van Villers.

De eveneens twee bouwlagen en een mezzanino tellende binnenkoergevels zijn veel rustiger en soberder gehouden. Ze zijn pilasterloos, op de gevel van het *corps de logis* na, waar een pilasterstelling met bossages een middenrisaliet met driehoekig fronton accentueert.

De omlopende natuurstenen sokkel is opengewerkt met de in deze periode vaak voorkomende ovaalronde oculi, die de ruime voorraadmolders verluchten. De typische rococo-ornamentiek in de vorm van schelpen, acanthusblad en loofwerk beperkt zich tot de sluitstenen van de rondboogvensters en -deur van het risaliet, de vier segmentboogdeuren in de hoeken van de binnenkoer en de bijzonder elegante arcade van het voormalig wagenhuis. Vermeldenswaard zijn de twee fraaie, symmetrisch tegenover elkaar opgestelde waterpompen met arduinen kuip en een met visschubben versierde sokkel.

De ontwerper van dit indrukwekkend complex blijft voorsnog onbekend.

Het qua omvang bescheidener *Luxemburgcollege* (1755-1767), vlak ernaast, bestaat uit twee parallelle vleugels aan weerszijden van de binnenkoer.

De twee open gaanderijen die het vierkant zijdelings afsloten, volgens een procédé dat ook door L.B.

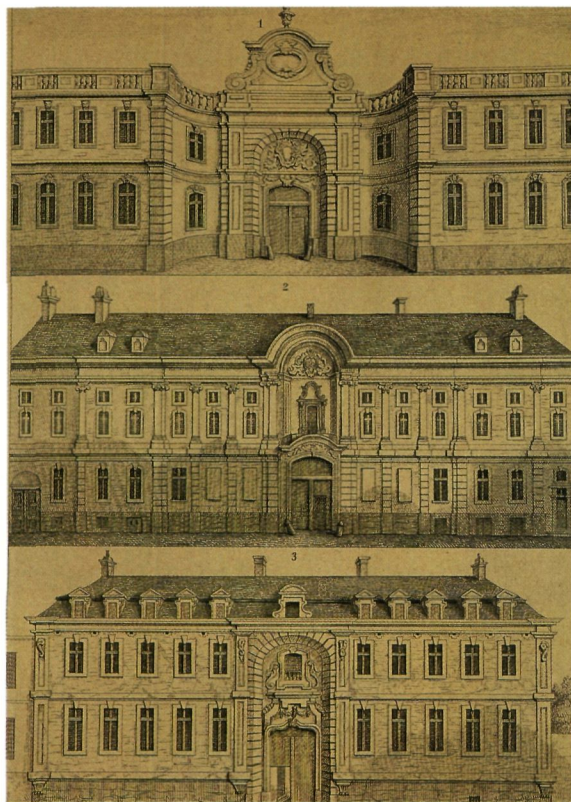
Dewez in het kasteel van Seneffe (1767) werd toegepast, zijn sinds vorige eeuw verdwenen.

De bekende Leuvense geschiedschrijver Van Even omschrijft het *Luxemburgcollege* in zijn standaardwerk *Louvain dans le passé et le présent* (1895) als "... un des plus notables de l'Université".

Of hierbij de reputatie ofwel het uitzicht werd bedoeld is in de context niet meteen duidelijk. Alleszins behoort het *Luxemburgcollege* qua vormgeving tot één van de merkwaardigste rococo-realisaties in Leuven. Het rococo vertaalt zich in een golvende gevelbelijning à la Borromini, in de schuin geplaatste bossagepilasters die een gegroefde, concave nis flankeren en in een bewogen barokiserende bekroning.

Dergelijke geïncurveerde plattegrond treft men ook aan bij het praktisch gelijktijdig door de Bruggeling Jean Faulte ontworpen paleis van Karel van Lotharingen (1757) te Brussel. Het doorleven van barokke tendenzen naast Frans klassieke invloeden wordt treffend geïllustreerd door de monumentale, sterk sculpturaal uitgewerkte gevelbekroning. De klassieke attiek met arduinen balustrade, waarachter een zwak hellend mansardedak schuilt, wordt ter hoogte van de ingangstravee onderbroken door een forse volutengevel, die een met rocailles versierd ovaal rond oculus bevat. Deze vindt

Van boven naar onder: het Luxemburgcollege, het Villerscollege en -het niet besproken - Sint-Ivo college (Lithografie van Van Peteghem, 1860 uit Van Even E. *Louvain Monumental*, Leuven, 1860)

Detail van de straatgevel van het Luxemburgcollege (1755-1767) met monumentale ingangspartij (foto O. Pauwels)

zijn pendant in de corresponderende binnenkoer-gevel waar een spits toelopend, koepelvormig dak in combinatie met een driehoekig fronton een zwakke versie vormt van het zogenaamde "*fronton-cloche*". Ook hier wordt het thema van de geïncurveerde, gegroefde nis aangewend als accent op de monumentale ingang. Op het gelijkvloers is ze open-gewerkt met een arduinen inrijpoort in een steek-boogomlijsting met rocailles en bloemenslingers, terwijl een reusachtige, cartouchevormige rocaille het boogveld vult. De binnenkoergevel, waar kolossale, ionische pilasters met frontonbekroning, de middelste traveeën benadrukken is daarentegen meer klassicerend opgevat.

Het speelse, fantasierijke karakter van het rococo komt overvloedig tot uiting in een zeer gevarieerde ornamentiek. Niet alleen de mascaronsluitstenen met Flora- en saterhoofdjes, maar ook de met zwierig krulwerk ajour bewerkte houten deurwaaiers getuigen van een verfijnde smaak.

Een gevederd indianenhoofd in de deurwaaier van de hoofdingang vormt een bescheiden allusie op de toenmalige belangstelling voor het exotisme.

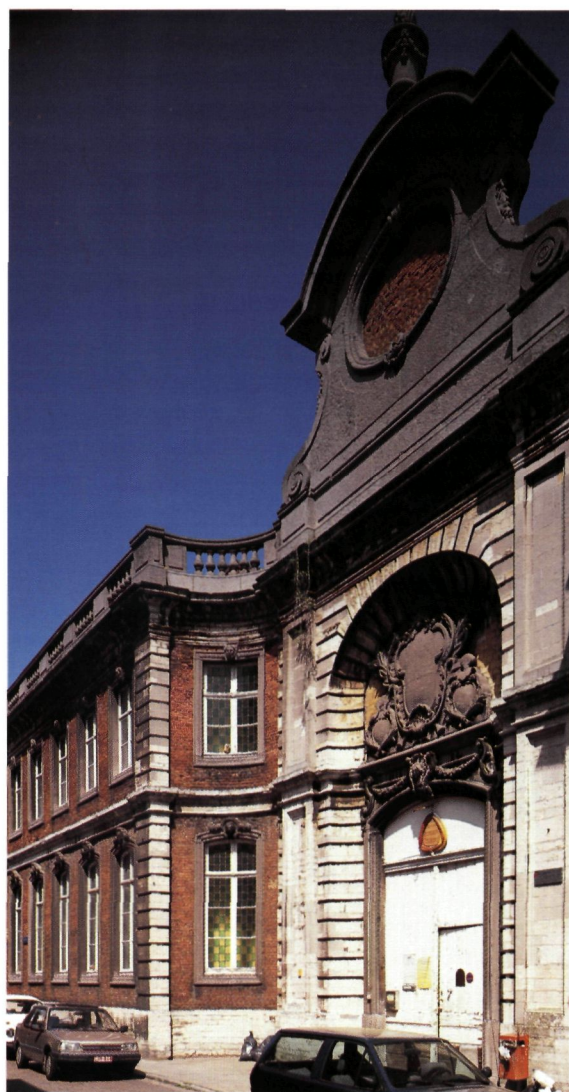
Merkwaardig genoeg zijn van de ontwerper van deze originele creatie, N. Jooris, geen andere realisaties bekend.

Tijdens de tweede bouwcampagne van circa 1770 tot 1780 groeide de tendens naar een meer uitgepuurde klassieke vormgeving, met de klemtoon op een sobere regelmaat en een strenge ordening.

Het horizontalisme van de brede lijstgevels wordt niet langer doorbroken met een bewogen, vertikaliserende bekroning, terwijl het rococo-vocabularium wordt geruild voor een minder speelse, Lodewijk XVI-ornamentiek. Soms vormt de klassieke pilastrestelling zelfs de enige vorm van decoratie. Niettegenstaande de sterke individuele verschillen kunnen zowel het *Pauscollege*, het *Atrechtcollege*, als het *Koningscollege* tot de classicistische of Lodewijk XVI-periode worden gerekend.

Met zijn 70 meter brede straatgevel en een bouwdiepte van 100 meter is het *Pauscollege* (1775-1778) veruit het omvangrijkste college dat in de 18de eeuw werd opgetrokken. Het had trouwens sinds zijn stichting in 1523 door de eerste en enige paus van de Nederlanden, Adriaan Florizoon van Utrecht (1459-1623) de reputatie van één van de rijkste en bloeiendste in Leuven.

In tegenstelling tot de algemeen verspreide opvatting was niet Montoyer maar M. Ghene verantwoordelijk voor de bouw van drie nieuwe vleugels in 1776-1778. M. Ghene, Leuvenaar en broer van toenmalig collegepresident T.-L. Ghene (1734-1813) was als

"land- en edificieënmeter" vooral actief in de periode 1777-1787 (9).

Meer nog dan de andere colleges roept het *Pauscollege* met zijn royale proporties en voorname elegantie het beeld op van de prestigieuze abdij-gebouwen die door "verlichte" abten en prelaten overal te lande werden opgericht. De ligging aan het weliswaar pas in 1807-1812 aangelegde Hogeschoolplein kan die indruk alleen maar versterken.

Alhoewel algemeen in de classicistische periode gesitueerd is een stylistische duiding van het *Pauscollege* niet evident. Het gevelconcept, gebaseerd op een hiërarchische schikking met licht vooruitspringend middenrisaliet en twee, hogere hoekrisalieten - een architecturale vertaling van de hogere dwarsvleugels in het gevelfront - is nauw verwant met de abtstvleugel van *Bonne Espérance* (1724).

Ook daar wordt het strenge classicisme getemperd door een nog barokiserende, Lodewijk XV getinte gevelcompositie, met samentrekking van de ornamentiek op de midden- en hoektraveeën.

De centrale toegang wordt geaccentueerd door zes composiete, kolossalpilasters en een driehoekig fronton met het vergulde wapen van de stichter. Een geïncurveerde en gegroefde nis - het geliefd thema uit de Lodewijk XV periode - omkadert een eenvoudige, arduinen rondboogpoort.

Zoals de middenpartij zijn ook de twee met mansardedak afgedekte hoekpaviljoenen volledig in Gobertange uitgevoerd.

Vier Ionische pilasters op een onderbouw in bossagewerk dragen een met een oculus open-gewerkt boogfronton. De tussenliggende traveeën, horizontaal belijnd door de getande kroonlijst, worden geritmeerd door hoge rechthoekige ramen in een oorspronkelijk bepleisterde bakstenen gevel. Dat de ontwerper vertrouwd was met het Lodewijk XVI vocabularium blijkt uit de voorliefde voor rondboogvensters in de hoek- en middentraveeën, de met festoenen verrijkte sluitstenen en de aan een strik opgehangen trofeeën die de blinde panelen van de hoekpaviljoenen opsierden.

De elegante voornaamheid die het *Pauscollege* uitstraalt wordt nog onderlijnd door de "*Franse ramen*" met kleinhouten en een waaivormig bovenlicht boven een met meandermotieven opgehoogde tussendorpel.

Bij de omvorming van het *Pauscollege* en aanpalende gebouwen tot Seminarie Generaal in 1785, werd de korte zijde van de binnenkoer in opdracht van Jozef II afgesloten met een classicistische vleugel door hofarchitect L.-J. Montoyer (1747-1800). De sobere binnenkoergevel met vooruitspringend middenrisaliet en klassiek fronton wordt voorafgegaan door een breed arduinen bordes. Het uitgepuurde classicisme van Montoyer, waarin alle ornamentiek, zelfs elke verwijzing naar de klassieke orden wordt geweerd, staat in sterk contrast met de overige, nog grotendeels in de Lodewijk XV-sfeer thuishorende, amper 10 jaar jongere vleugels.

Het streng ogende *Atrechtcollege* (1774-1777) in de Naamsestraat werd niet volledig heropgebouwd, maar wel ingrijpend verbouwd. Volgens een circa 1775 gedateerde pentekening (10) voorzag het oorspronkelijk concept in een tweeënhalve bouwlaag tellend *corps de logis* met even hoge hoekpaviljoenen, waarop haaks twee lage dienstvleugels aansloten.

Vermoedelijk - hierover bestaat voorlopig geen zekerheid - werd de binnenkoer langs de straatzijde

afgeschermd door een laag volume met twee identieke toegangen.

Vandaag resten enkel nog het hoofdvolume en het linker hoekpaviljoen. De strak symmetrische, onversierde lijstgevel wordt geritmeerd door hoge rechthoekige vensters met de typische, vlakgehouden omlijsting met oren en licht vooruitspringende sluitsteen. Aan de geveluiteinden bevinden zich twee arduinen portieken, geflankeerd door slanke pilasters die een klassiek hoofdgestel dragen.

Deze dubbele toegang is vrij ongewoon en houdt mogelijk verband met een oudere situatie, waarmee de ontwerper - vooralsnog onbekend - bij de verbouwingen diende rekening te houden.

Het resterende hoekpaviljoen onderstreepte, samen met zijn verdwenen tegenhanger, het monumentale karakter van de opzet. Geschrant door zware hoekblokken in Gobertange, wordt het bekroond door een driehoekig fronton waarachter een steil mansardedak oprijst. Het hoge zadeldak en de aansluitende mansardedaken van de hoekpaviljoenen waren oorspronkelijk opengewerkt met vijf ovaalronde oculi, die als dakvenster fungeerden. Ondanks het feit dat het *Atrechtcollege* amper een 16-tal studenten huisvestte, strekte zich achter de hoofdvleugel, die onder meer de appartementen van de president bevatte, een tweede binnenkoer uit.

Eén van de studentenvleugels en het tegenoverliggende wagenhuis met arduinen rondboogarcade, bleven bewaard.

Detail van de straatgevel van het Villerscollege (1757-1765) met typerend centraal nismotief (foto O. Pauwels)

► De straatgevel van het Koningscollege (1776-1779) in de Naamsestraat (foto O. Pauwels)

►► Statige Lodewijk XV-trap in het Villerscollege (1757-1765) (foto O. Pauwels)

Momenteel wordt de binnenkoer langs de straatkant afgesloten door een indrukwekkende arduinen ingangspoort en een smeedijzeren hek op natuurstenen sokkel.

De bouw van het *Koningscollege* (1776-1779), vlak naast de Jezuïetenkerk op de Naamsestraat, betekende een compromisloze doorbraak van het stijlzuivere classicisme. Officieel wordt M. Ghenne, de auteur van het *Pauscollege*, als ontwerper aangeduid. De laatste tijd wordt meer en meer de naam van hofarchitect L.B. Dewez (1731-1812) naar voren geschoven (11), alhoewel hiervoor geen afdoend bewijs aanwezig is, tenzij een grotere stylistische verwantschap met onder meer het kasteel van Seneffe (1763).

Oorspronkelijk omvatte het *Koningscollege* drie vleugels rond een binnenkoer, langs de Bériotstraat afgesloten met een muur.

Het classicisme van de straatvleugel vertaalt zich in een perfecte ordening waarin iedere beweging is geweerd en een harmonische, evenwichtige opbouw. Het op een hoge natuurstenen sokkel rustende kubieke volume wordt belijnd door forse hoekpilasters met Franse voegen en een sterk gepronon-

ceerde getande kroonlijst. Drie kolossale, ionische pilasters benadrukken een middenrisaliet met groot driehoekig fronton waarachter een attiek schuilgaat. De bovenste verdieping is wellicht een latere toevoeging die de gebruikelijke balustrade met siervazen vervangt.

De quasi onversierde, centrale rondboogpoort wordt geflankeerd door twee, diep uitgeholde boognissen. Het strak ritme van de hoge vensters in een vlakke omlijsting met trapziumvormige sluitsteen, wordt in de naar de stad gerichte zijgevel eveneens doorbroken door Ionische kolossaalpilasters, die aldus de middentravee in evidentie stellen.

Met zijn uitgesproken grootsheid en koele beheersing vormt het *Koningscollege* een meesterlijk sluitstuk van deze laatste bouwcampagne.

EPILOOG

Aan de bruisende vitaliteit die de universitaire wereld sinds het midden van de 18de eeuw kenmerkte en waarvan de massaal vernieuwde colleges een uiting vormden, kwam een bruusk einde met de Franse Revolutie.

Op 25 oktober 1797 werd de oude universiteit in het kader van een algemene reorganisatie van het onderwijs en het opruimen van het Ancien Régime opgeheven.

Een afzonderlijk besluit van 8 november regelde de opheffing van alle aan de universiteit verbonden colleges: hun inboedel werd geïnventariseerd en de gebouwen verzegeeld.

Op 31 januari van het daaropvolgende jaar werd overgegaan tot een openbare verhuring van de leegstaande colleges.

Sommige kregen een lucratieve bestemming als "estamener". Anderen zoals het *Pauscollege*, het *Koningscollege* en de colleges van *Luxemburg* en *Premonstreit* werden succursalen van het Parijse *Hôtel des Invalides*.

Op 23 oktober 1800 volgde de openbare boedelverkoop van meubilair, schilderijen en andere kunstwerken.

Vijf jaar later ondergingen de gebouwen hetzelfde lot. Op die manier kregen het *Atrechtcollege* en het *Villerscollege* een privaat-burgerlijke bestemming.

Colleges zoals het *Pauscollege*, het *Koningscollege* en het *Premonstreitcollege* die inmiddels waren ingeschakeld in de openbare nutssector - gevangenis, rechtbank, gendarmerie - bleven van een verkoop gespaard en werden aan de stad toegewezen. In 1817, bij de oprichting van de Rijksuniversiteit (1817-1935) door Koning Willem I, werden de gebouwen opnieuw ter beschikking gesteld.

Sindsdien is in het *Premonstreitcollege* het Instituut voor Fysica en in het *Koningscollege* het Zoölogisch Instituut ondergebracht. Wanneer de Vrije Katholieke Universiteit in 1835 haar deuren opende kreeg zij de meeste colleges, op enkele uitzonderingen na, van de stad in erfpacht. Zo werd het *Pauscollege* opnieuw in het universiteitspatrimonium opgenomen als studentenpedagogie. Het *Atrechtcollege* en het *Villerscollege*, die in privé handen waren overgegaan, werden respectievelijk in 1921 en 1889 opnieuw door de universiteit aangekocht. In het *Atrechtcollege*, dat tot 1979 dienst deed als meisjespedagogie, zijn momenteel de

Het Atrechtcollege
(1774-1777) in de
schaduw van een
Japanse
honingboom
(foto O. Pauwels)

dienst voor Studie-advies en het China-Europa-Instituut ondergebracht. Het *Villerscollege*, waar het befaamde biologie-instituut van Professor Carnoy onderdak vond, werd in 1985 overgedragen aan de Staat. Momenteel wordt het door de Regie der Gebouwen gerestaureerd ten behoeve van het Rijksarchief.

Het *Luxemburgcollege* tenslotte belandde in 1852 in de onderwijssector als Rijksmiddenschool en wordt momenteel gebruikt door de Steinerschool.

Terwijl deze herhaaldelijke functiewijzigingen de colleges behoedden voor verder verval of sloping, waren de hiertoe noodzakelijk geachte ingrepen terzelfdertijd verantwoordelijk voor een vrijwel volledig ontmanteling van de originele binneninrichting.

Een gelukkige uitzondering vormt het *Villerscollege*, dat relatief gaaf bleef bewaard. Zowel de twee monumentale trapzalen met statige bordes-trappen, waarvan de zwierige aanzet is versierd met grillige C-motieven, acanthus en loofslingers, als de gestucte plafonds en schoorsteenmantels met golvend lijstwerk, opgehoogd met rocailles en bladwerk getuigen van het speelse raffinement, eigen aan het Lodwijk XV-interieur.

Met dit beeld voor ogen klinkt de bewering van P.J. Marant in verband met de niet te onderschatten materiële voordelen die een collegepresident op het einde van de 18de eeuw genoot, zeer overtuigend. Naast "*un ordinaire très honnête*" beschikte hij immers over "*une demeure grande, spacieuse et bien meublée*", en met kennis van zaken besluit de auteur "... *on ne peut dans une maison particulière être sur le pied d'un président de séminaire de Louvain...*" (12).

VOETNOTEN

- (1) *De 18de-eeuwse burgerlijke architectuur in de zuidelijke Nederlanden in Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen*, 21, 1983, p. 122-160.
Bautier P., *L'architecture et la sculpture au dix-huitième siècle in L'art en Belgique du moyen âge à nos jours*, Brussel, 1938, p. 381-389.
Derez M., *Enkele geschiedkundige en architecturale aantekeningen over de Leuvense cisterciënzerfamilie in België (1090-1990)*, (tentoonstellingscatalogus), Leuven, 1990, p. 333-346.
Duquenne X., *Le château de Seneffe*, Brussel, 1978.
Leuven, een stad die groeit, (tentoonstellingscatalogus), Leuven, 1975.
Moens S., *Het architecturale patrimonium van de oude Universiteit in de achttiende eeuw. Beeld van de verlichting*, onuitgegeven licenciaats verhandeling, Leuven, 1985.
Oostenrijks België (1713-1794). De Zuidelijke Nederlanden onder de Oostenrijkse Habsburgers, (tentoonstellingscatalogus Europalia Oostenrijk), Brussel, 1987.
Swinnen M., *Het Luxemburgcollege te Leuven (1755)*, onuitgegeven licenciaats verhandeling, Leuven.
De Universiteit te Leuven 1425-1985, Leuven, 1988.
Van Ackere J., *Barok en classicisme in België (1600-1789)*, Brussel, 1974.
550 jaar Universiteit Leuven 1425-1975 (tentoonstellingscatalogus), Leuven, 1976.
Van Even E., *Louvain monumental*, Leuven, 1860.
Van Even E., *Louvain dans le passé et le présent*, Leuven, 1895.
- (2) De Maesschalck E., *Beurzen en colleges te Leuven in de 15de en 16de eeuw in Spiegel Historiae*, 13, 1978, p. 556-563.
- (3) Hoomaert J., De Maesschalck E., Lamberts E., Pluymers M. en Roegiers J., *Atrechtcollege 1508-1992*, Leuven, 1992, p. 14.
- (4) Goederen in de dode hand noemt men goederen die toebehoren aan kerken, kloosters en andere stichtingen, die dus nooit door erfenis overgaan en door hun gebondenheid aan een bepaalde blijvende bestemming onttrokken zijn aan het economisch verkeer.
- (5) Brussel, Algemeen Rijksarchief, Oude Universiteit, 2485, Rekwest van T.L. Ghene aan het schepencollege, voor 21 mei 1776 in Moens S., o.c., p. 190.
- (6) Brussel, Algemeen Rijksarchief, Oude Universiteit, 2482, Rekeningen en kwitanties betreffende de bouw van het Pauscollege (1775-1777) in Moens S., o.c., p. 193.
- (7) Brussel, Algemeen Rijksarchief, Oude Universiteit, 1872, Documenten en kwitanties aangaande de gedeeltelijke wederopbouw van het Bachelierscollege (1775-1777) in Moens S., o.c., p. 213.
- (8) zie voetnoot 6.
- (9) *Les géomètres-arpenteurs du XVIe au XVIIIe siècle dans nos Provinces*, (tentoonstellingscatalogus), Brussel, 1976, p. 128.
- (10) Brussel, Algemeen Rijksarchief, Oude Universiteit, 144, in Hoomaert J., e.a., o.c., p. 35.
- (11) Moens S., o.c., p. 170.
- (12) Roegiers J., *De Leuvense theologen en de verlichting. Onderwijs, wetenschap, polemieken en politiek van 1730 tot 1997*, onuitgeg. doct., verhand., Leuven, 1979, p. 120, noot 8.

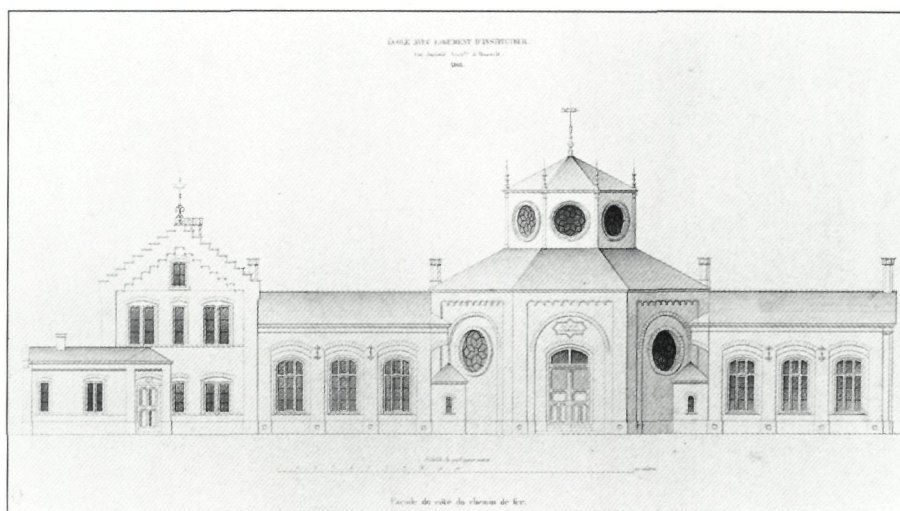

DE GEMEENTESCHOLEN VAN BOCHOLT EN DIEPENBEEK

JOS GYSELINCK

Diepenbeek,
gemeenteschool.
"Façade du côté du
chemin de fer",
architect Jaminé,
1868 (foto Luc
Nagels, Sint-Lukas-
archief Brussel,
3383/15)

De 19de-eeuwse landelijke gemeentehuizen en -scholen zijn meestal gebouwd naar ontwerpen van provinciale architecten. In Limburg werd dat provinciaal ambt tussen 1839 en 1921 waargenomen door drie generaties Jaminé. Herman Jaminé (1826-1885), zoon van architect Lambert Jaminé (1880-1871) die uit Maastricht emigreerde en zich te Hasselt vestigde, herstelde en ontwierp talrijke kerken, scholen, land- en gemeentehuizen(1). Tot zijn belangrijkste realisaties behoren de neogotische Sint-Ursulakerk te Lanaken (1860), het Hasselts hospitaal in neo-Vlaamse renaissance (1868) en de gemeentescholen te Diepenbeek en Bocholt (1868). Het betreft meestal kleinere ensembles waarbij het gemeentehuis en de -school zijn samengevoegd, in éénzelfde gebouw op T-vormig grondplan (Gingelom, Herstappe, Millen, Nerem, Riksingem, 's Herenelderen, Sluizen), in langgestrekte vorm (Kanne, Mal, Rutten) of in los verband gecombineerd met een onderwijzerswoning (Herk-de-Stad). De gebouwen zijn doorgaans opgetrokken in een neoclassicistische of eclectische baksteenstijl.

Architect Herman Jaminé ontwierp omstreeks 1865-1866 voor de Limburgse gemeenten Diepenbeek en

Bocholt een specifiek schooltype met centraal gelegen, achthoekige, overdekte speelplaats - in de teksten "*préau couvert*" of "*priool*" genoemd - en aangehechte onderwijzerswoning. Dit bouwtype was zo geslaagd dat het schoolcomplex van Diepenbeek als model figureerde in een door architect L. Blandot samengesteld modellenboek van Belgische gemeentehuizen en -scholen (2).

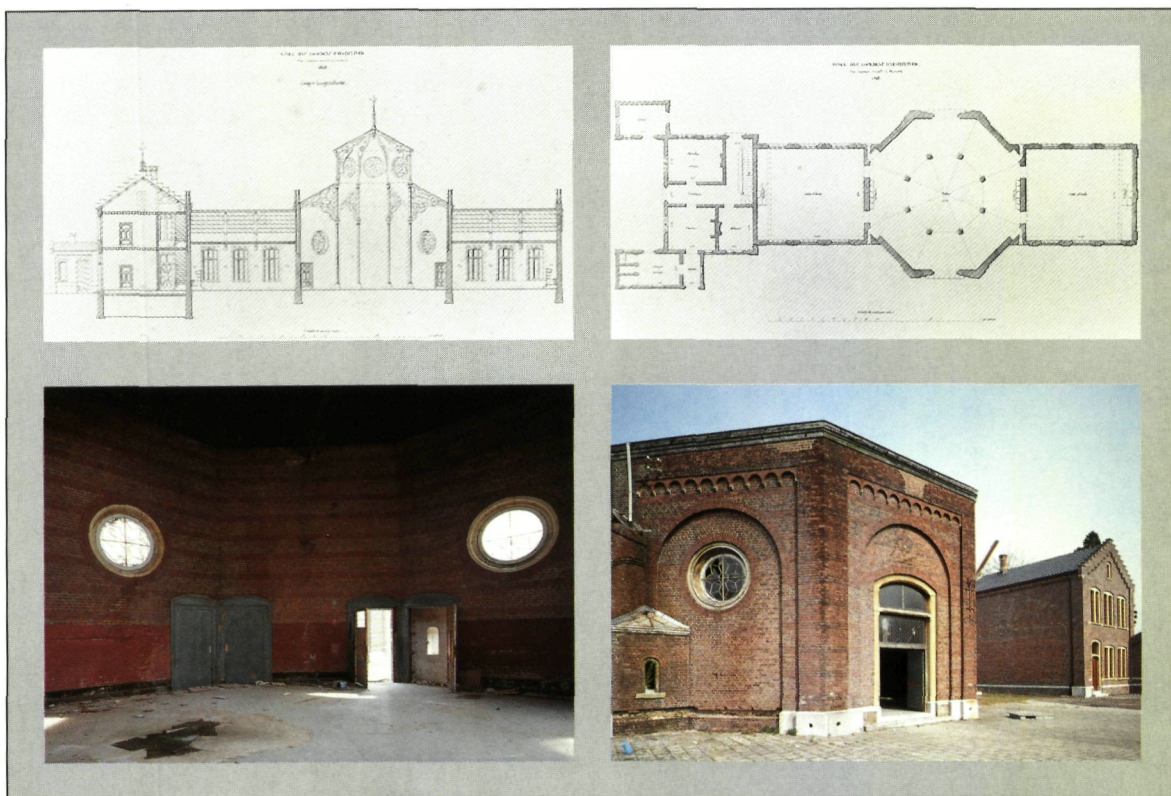
In het schooltje van Diepenbeek dat op het einde van de zestiger jaren gedeeltelijk onder de slopershamer verdween, zijn de gebouwen geschikt op een midden-as. Centraal bevindt zich de overdekte speelplaats op octogonaal grondplan. Het gebouw was afgedekt met een achthoekig dak met centrale achthoekige daktoren, gedragen door acht gietijzeren kolommen die in kring waren opgesteld. Aan weerszijden van "*de priool*" bevindt zich een drie traveeën breed klaslokaal dat via twee deuren met de speelplaats verbonden is. Aan de voorzijde, haaks op de schoolvleugel, is de woning van de onderwijzer ingeplant, aan weerszijden geflankeerd door twee haakse bijgebouwtjes. De tweelagige woning onder zadeldak is drie traveeën breed en bevat tussen twee trapgevels. Vóór de woning ligt een rechthoekig waterbekken

Bocholt, gemeente-
school. De acht-
hoekige overdekte
speelplaats
(foto O. Pauwels)

1	2
3	4

De gemeenteschool van Diepenbeek:
1-2: Langsdoorsnede en plan van het schooltje met onderwijzerswoning, architect Jaminé, 1868 (foto's Luc Nagels, Sint-Lukasarchief, Brussel 3383/18 en 3383/9)
3-4: De overdekte speelplaats en de buitengevels, huidige toestand (foto's O. Pauwels)

met een centrale fontein, oorspronkelijk omgeven met een bloementuin.

In Bocholt (3) gaf de gemeenteraad op 21 september 1865 opdracht aan architect H.Jaminé om een plan te ontwerpen voor de bouw van een nieuwe school, nadat de vorige in 1861-1862 werd afgebroken. In dit eerste ontwerp had de school de vorm van een Grieks kruis met centraal de speelkoer en vier gelijke armen. Dit ontwerp werd niet uitgevoerd. Een alternatief werd op 4 februari 1868 aanbesteed en op 15 augustus 1869 voltooid.

De centrale as wordt aangezet met de onderwijzerswoning gekoppeld aan de overdekte speelplaats, het bureau van het schoolhoofd en het nooit uitgevoerde gemeentehuis. In oostwestrichting sluiten bij de achthoek de beide schoolvleugels aan.

De achthoekige, overdekte speelplaats is het centraal element waar de twee gebouw-assen op aansluiten. De onderbouw is afgedekt met een achzijdig zacht hellend dak. Het betreft een ijzeren ribconstructie, vervaardigd door ingenieur Pâris-Isaac van Marchienne-au-Pont, met houten beplanking en afgedekt met ruitvormige kunstleien. De kleinere centrale trommel heeft in elk van de zijvlakken grote ruitvormige vensters. Anders dan in Diepenbeek, is de dakconstructie bevestigd en verstevigd met ijzeren trekkers.

De trommel is uitgevoerd in verschillend getinte baksteen en onder de kroonlijst versierd met een doorlopende fries. De overhoekse lisenen en de met rondboogjes versierde architraven in lichtkleurige steen, vormen telkens per muurvlak het kader waarbinnen een lichtkleurige vakvulling omraamd wordt met een donkerder band, bovenaan afgezoomd met een tandlijst.

Aan de zuidzijde wordt de speelkoer voorafgegaan door eenzelfde type onderwijzerswoning als in Diepenbeek. In tegenstelling met Diepenbeek is de woning via drie deuren met de speelplaats verbonden. Aan de noordzijde ligt het directielokaal, oorspronkelijk bedoeld als verbindingssruimte tussen "de priool" en het nooit uitgevoerde gemeentehuis.

Twee klassenvleugels van elk acht traveeën sluiten in oostwestrichting aan bij de centrale achthoek. In het oorspronkelijke ontwerp van 1868-1869 waren de twee "schoolzalen" slechts drie traveeën breed en via axiaal geplaatste deuren met "de priool" verbonden.

De huidige situatie is het resultaat van twee bouwcampagnes. In 1917-1918 werden naar ontwerp van bouwmeester Karel Gessler uit Maaseik een eerste reeks verbouwingen uitgevoerd. De belangrijkste was de uitbreiding van de oostelijke schoolvleugel met twee lokalen en centrale gang die toegankelijk

M&L BINNENKRANT

Nr. 58
Bijlage bij
M&L 11/4
juli-aug.
1992

"J.B. Lindemans -
schoolopziener".
Kerkhof van Laken
(foto M.M.C.)

Antwerpen:
Hoger Instituut voor
Vertalers en Tolken

De M & L-Binnenkrant brengt een overzicht van de schoolgebouwen die tijdens de Open Monumentendag 1992, op 13 september, voor het publiek worden opengesteld.

Achtereenvolgens komen de vijf Vlaamse provincies aan bod, afgesloten door het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest. Telkens wordt een lijst gegeven van de opengestelde scholen, in alfabetische orde op gemeente of deelgemeente, met vermelding van adres en openingsuren. Uit het programma van de Open Monumentendag 1992 werden hiervoor alle gebouwen geselecteerd die als school werden opgetrokken of die vandaag deze functie vervullen.

Ter illustratie worden enkele scholen, die zich onderscheiden door een markante of typische architectuur, of een bijzondere historiek, bondig toegelicht. Zij vormen slechts een greep uit het totale aanbod.

Samenstelling en teksten:

Jo Braeken en Lydie Mondelaers, met medewerking van Chris Bogaert en Kathleen Lanclus.

Antwerpen:
Sint-Lievenscollege

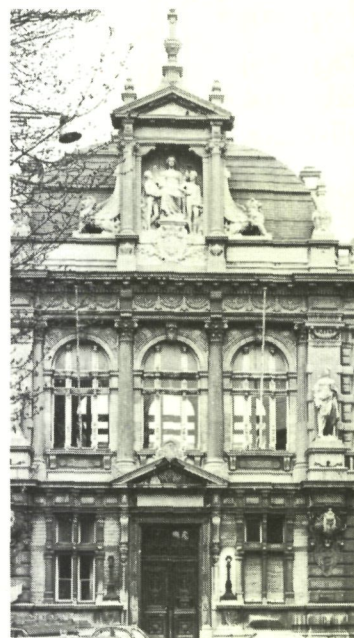
ANTWERPEN

Antwerpen Sint-Lievenscollege

Eerste Vlaamse college, gesticht onder impuls van de industrieel Lieven Gevaert. Schoolgebouw aanleunend bij de Art Deco. Opgetrokken in 1930-1932 door kunstenaars van "De Pelgrim"-beweging, onder leiding van de architecten Jozef Huygh en Flor Van Reeth. Architectuur met respect voor de traditie en het ambachtelijke in het baksteenmetselwerk, met een diepe zin voor het religieuze in de kunst, geschraagd door een sterk Vlaams zelfbewustzijn. Monumentaal beeldhouwwerk door Albert Poels en Rik Sauter. Typische verticale gevelgeleding en beglaasde halfronde trappenhuizen. Glasramen door Eugene Yoors in de kapel.

Antwerpen Hoger Instituut voor Vertalers en Tolken

Vroeger Hoger Handelsgesticht van het Rijk. Monumentaal complex in pompeuze eclectische stijl, opgetrokken in 1893-1898, door F. Sel en F. Truymen, laureaten van een architectuurwedstrijd in 1892. Sierlijke voorgevel met drukke barokke versiering, bepaald door de centrale poorttravee met koepeldak. Beelden "Het Onderwijs" door J. Anthone op de hoofdverdieping, "De vier Wereld-delen" in de bekronende portiek. Achtergevels aan Coquilhatstraat en De Vriërestraat. Markante centrale hal met glazen overkapping, elegante aula en indrukwekkende bibliotheek.

Antwerpen Hogere Zeevaartschool

Modernistisch gebouw dat oorspronkelijk de kantoren van de Association Maritime Belge, de afdelingen Zeevaartkunde en Scheepsbouw van de Zeevaartschool, huisvesting voor studenten en leraars omvatte. Opgetrokken in 1931, naar een bekroond wedstrijdontwerp van J. Van Krieking en Zoon. Sobere en functionele constructie met plastisch silhouet, waarvan de rationele gevels de interne indeling weerspiegelen. Horizontale geleding door brede glasstroken, in evenwicht gehouden door de verticale hoektoren. De expressieve rotonde bepaalt de

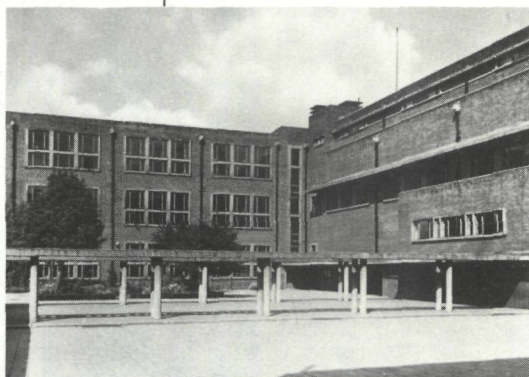
Antwerpen:
Hogere Zeevaartschool

"maritieme" sfeer van deze architectuur, ontleend aan de scheepsbouw. Prominent gelegen aan de Scheldebocht, omringd door omhaagde grasseten.

Antwerpen Stedelijke Oefenschool

Oorspronkelijk opgetrokken als Paviljoen der Vlaamse Kunst voor de Wereldtentoonstelling van 1930, door stadsarchitect Emiel Van Averbek, met A. Fizez en A. De Mol. Vervolgens verbouwd en afgewerkt als normaal- en oefenschool, geopend in 1932. Modernistische baksteenarchitectuur met betonskelet, opgebouwd uit in elkaar geschoven balkvormen in symmetrische opstelling, die de ruimtelijke organisatie vertolken. Architectuur met sterk plastische volumewerking, bepaald door verticale en horizontale accenten zoals de trapzalen met glas- tegels, de vensterregisters en verspringende kroonlijsten. Marmeren hal met glasramen en cassettenplafond in het sobere en functionele interieur.

Antwerpen:
Stedelijke Oefenschool

Antwerpen

Van Straelentoren
Korte Sint-Annastraat 4
13u - 18u

Antwerpen

Hoger Instituut voor
Verpleegkunde
Lange Beeldekensstraat 267
10u - 12u en 13u - 17u

Antwerpen

Instituut Dames van het Christelijk
Onderwijs
Lange Nieuwstraat 94
10u - 18u

Antwerpen

Huis Salvator
Ambtmanstraat 3
10u - 18u

Antwerpen

Kasteel Fester (Kunsthumaniora)
Karel Oomsstraat 24
10u - 18u

Antwerpen

Sint-Lievenscollege
Kasteelpleinstraat 31
10u - 18u

Antwerpen

Hoger Instituut voor Vertalers en
Tolken
Schildersstraat 41
10u - 17u

Antwerpen

Koninklijk Atheneum
F. Rooseveltplaats 11
10u - 18u

Antwerpen

Hof Van Liere (UFSIA)
Prinsstraat 13
10u - 18u

Antwerpen

Gebouwencomplex De Singel-
Conservatorium
Desguinlei 25
10u - 18u

Antwerpen

Knechtjeshuis (IHAM)
Paardenmarkt 94
10u - 17u

Antwerpen

Hogere Zeevaartschool
Noordkasteel-Oost 6
13.30u - 17.30u

Antwerpen

Stedelijke Oefenschool
Pestalozzistraat 5
10u - 18u

Antwerpen

Stedelijk Instituut voor Handel en
Administratie
Durlletstraat 8
13u - 18u

Antwerpen

Instituut Van Celst
Sint-Jacobsmarkt 15
10u - 12u en 13u - 18u

Antwerpen

Sint-Willibrordcollege
Lamorinièrestraat 150
10u - 12u en 13.30u - 16u

Antwerpen

Katholieke Vlaamse Hogeschool
Jozef De Bomstraat 11
13u - 17u

Antwerpen

Tuin van de Academie
Mutsaertstraat 31
10u - 18u

Antwerpen

Stedelijk Instituut voor Economisch
Hoger Onderwijs
Bouwmeestersstraat 3
10u - 17u

Antwerpen

Stedelijk Instituut voor Sierkunsten
en Ambachten
Cadixstraat 2
10u - 17u

Antwerpen

In de Gulden Spoor
Sint-Vincentiusstraat 12
10u - 18u

Antwerpen

Rust- en Verzorgingstehuis Vinck-
Heymans
A. Goemaerelei 18
10u - 18u

Antwerpen

Voormalig Liberaal Volkshuis
(Steinerschool)
Volksstraat 40
10u - 18u

Antwerpen-Berchem

Stedelijke Basisschool
Sint-Hubertusstraat 13
10u - 18u

Antwerpen:
Katholieke Vlaamse
Hogeschool

Antwerpen-Berchem
Sint-Willibrordcollege
Sint-Hubertusstraat 12
10u - 12u en 13.30u - 16u

Antwerpen-Berchem
Volkshogeschool
Kardinaal Mercierlei 15
10u - 18u

Antwerpen-Deurne
Koninklijk Atheneum
Fr. Craeybeckxlaan 22
10u - 18u

Antwerpen-Merksem
Hoger Instituut voor Kinesitherapie
(St.-Bartholomeusgasthuis)
Van Aertselaerstraat 31
10u - 18u

Arendonk
Gemeenteschool
Hovestraat 44
10u - 18u

Bonheiden-Rijmenam
De Mart
Plasstraat 7
10u - 18u

Bonheiden-Rijmenam
Ontmoetingscentrum
Sint-Maartensberg
Kerkplein
10u - 18u

Boom
O.-L.-V. Presentatieklooster
Heldenplaats 1
14u - 18u

Boom
Provinciale Technische Scholen
Beukenlaan 44
10u - 17u

Brasschaat
Hof ten Bos
Lage Kaart 538
14u - 17u

Brasschaat
Gemeentelijke Basisschool
Maria-ter-Heide
Bredabaan 1093
14u - 17u

Brasschaat
Sint-Agnesschool
Lage Kaart 266
14u - 17u

Brecht-Overbroek
Vrije Meisjesschool
Sint-Willebrordusstraat 27
13u - 18u

Brecht-Sint-Job-in-'t-Goor
Christus-Koning-Instituut
Bethaniënlei 5
10u - 18u

Duffel
Hoger Instituut voor
Verpleegkunde Sint-Norbertus
(kasteel Wouwendonk)
Rooienberg 23
13u - 18u

Herentals
Sint-Jozefsinstituut
Burchtstraat 14
14u - 18u

Hoogstraten-Meer
Voormalige Meisjesschool
Meerdorp
10u - 18u

Hove
Albrecht Rodenbachschool
Onderwijsstraat 19
14u - 18u

Hove
Ritmica "Kasteel Cappenberg"
Wouwstraat 44
14u - 18u

Hove
Regina Pacis Instituut I
Mortselsesteenweg 58
14u - 18u

Hove
Regina Pacis Instituut II
J. Mattheessensstraat 62
14u - 18u

Hove
't Groen Schooltje
Mortselsesteenweg 54
14u - 18u

Hove
Gemeentelijk Atelier voor
Plastische en Toegepaste Kunst
Kapelstraat 8
14u - 18u

Kapellen
Heidehof
Kapelsestraat 47
9u - 18u

Kapellen
Irishof
Kapelsestraat 37-41
9u - 18u

Lier
Vrij Technisch Instituut
Kruisbogenhofstraat 7
10u - 18u

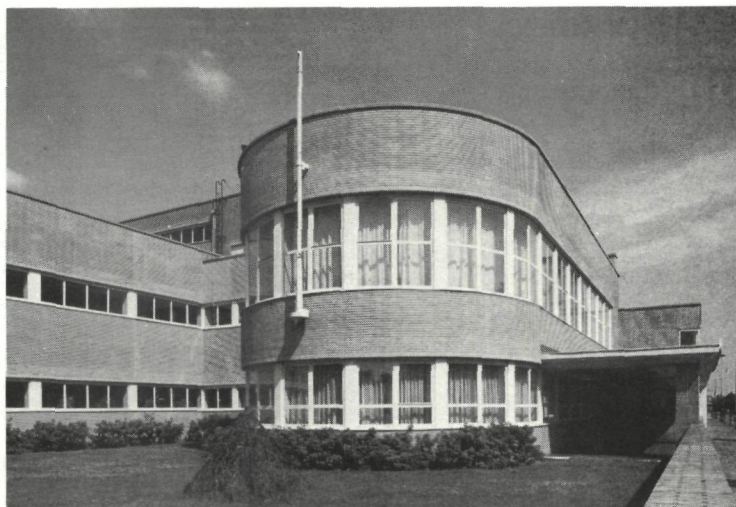
Antwerpen
Katholieke Vlaamse Hogeschool
Statig gebouw in neogotische stijl,
in 1902-1907 opgetrokken door Jules
Coomans, architect van de wederop-
bouw van Ieper na de Eerste Wereld-
oorlog. Oorspronkelijk "*cours supé-
rieur*", lagere en middelbare school,
gesticht door de filantrope Maria Bel-
paire, die hier in 1911 de door haar
gestichte Hogeschool onderbracht.
Architectuur in regionaal-archeologi-
sche neogotiek in de sfeer van de
Sint-Lukasscholen. Symmetrisch
gevelfront in baksteenbouw, bepaald
door hoekrisalieten, registers van
Tudorbogen en dakkapellen; polygo-
nale hoektoren met opengewerkte
spits aan de achtergevel. Sfeervol in-
terieur met indrukwekkende neogoti-
sche hal en trapzaal.

Antwerpen - Deurne
Koninklijk Atheneum
Schoolgebouw in Nieuwe Zakelijkheid,
in 1936 ontworpen door architect
Eduard Van Steenberghe, oorspron-
kelijk bedoeld voor 1000 leerlingen.
Gehinderd door geldgebrek, admini-
stratieve traagheid en oorlogsomstan-
digheden, werd in 1937-1940 slechts
een eerste fase met 12 klassen gereaa-

Antwerpen-Deurne:
Koninklijk Atheneum

liseerd. Strakke architectuur met brede glaspartijen en horizontaal karakter, doorbroken door de blinde ronding van de symbolische kloketoren. Lage benedenbouw op maat van de omringende huizen, als sokkel voor hoog oprijzende volumes achterin. Sober interieur met verzorgde functionele details. Wijdse ruimtewerking versterkt door overvloedige lichtinval in de inkomhal, monumentale trappen, de klassen, feestzaal en douchezaal.

Boom

Provinciale Technische Scholen

Monumentaal schoolcomplex in zakelijke stijl aanleunend bij de Art Deco, door de architecten C. Bal en E. Lamot, van 1926-1931. Geïntegreerd in een ruimere aanleg met het Gemeentepark en de tuinwijk van de Antwerpsestraat, geconcipteerd door ingenieur B. Haesaerts. Omvat twee vleugels

met lokalen voor theorie- en praktijklessen, verbonden door een symmetrische inkompartij met hoektorens, en afgesloten door een polygonale watertoren. Strakke baksteenarchitectuur met verticale geleding en krachtige profilering, omgeven door een geometrisch aangelegde tuin met lage afsluiting. Magazijnen onder raekemdaken omgeven door beglaasde ijzeren luifels aan de binnenplaats.

Brasschaat

Hof ten Bos

Voormalig vakantie-oord voor kinderen, thans jongensinternaat, door architect Leon Stynen van 1938. Markant gebouw in Nieuwe Zakelijkheid, met constructie van gewapend beton, oorspronkelijk bekleed met tegels, en metalen ramen. Grosso modo L-vormige plattegrond, met lokalen voor de kinderen (speelplaats,

Lier

Klooster Sint-Ursula
Kapucijnenvest 10
10u - 18u

Lier

Kwartier Cdt Dungenhooff
Baron Opsomerlaan 51
10u - 18u

Lier

Rijksnormaalschool (HPI 60)
Berlaarsestraat 31
10u - 18u

Lier

Kunsthumaniora
Vismarkt 4
10u - 18u

Lier

De Sterrendaalders
(Rudolf Steinerschol)
Mallekotstraat 43
10u - 18u

Lier

Sint-Gummarusschool
Kanunnik Davidlaan 6
10u - 18u

Lier

Liers Ontmoetingscentrum Den Bril
Bril 4-6
10u - 18u

Lier

School Heilige Familie
Kesselsesteenweg 1
10u - 18u

Lier

Lt. Col. Bequevoortkazerne
Sionsvest 23
10u - 18u

Lier

Decanale School voor Bijzonder
Onderwijs (Oud Theresianenklooster)
Kerkstraat 3
10u - 18u

Lier

Sint-Aloysiusinstituut
Kolveniersvest 4
10u - 18u

Lier

Stedelijke Academie voor Muziek,
Woord en Dans
Gasthuisvest 50
10u - 18u

Lier

Stadsmeisjesschool
Abtsherbergstraat 8-10
10u - 18u

Boom:
Provinciale Technische
Scholen

eetzaal en slaapzalen) aan de zuid-oostzijde, dienstlokalen aan de noordzijde, en omlopend terras. Naar buiten opengewerkte architectuur overeenkomstig de oorspronkelijke functie: luchtkuuroord voor stadskinderen. Vrije planopvatting met structuur en kolommen, ingedeeld door verschuifbare glazen wanden. Overdekte speelplaats met gebogen wanden beschilderd door J. Van Vlasselaer.

Hoogstraten - Meer Voormalige meisjesschool

Oorspronkelijk Lagere Gemeenteschool voor meisjes, gebouwd in 1869, als afsplitsing van de bestaande gemengde Gemeenteschool. Typisch gebouw met onderwijzerswoning en twee klaslokalen, bestemd voor 100 meisjes, dat beantwoordde aan de geldende wetten en programma's inzake lagere schoolgebouwen. Wegens aanzienlijke terugloop van het aantal leerlingen ingevolge de schoolwet van 1879, gesloten in 1885. Van 1920 tot 1952 hoogste graden van de jongensschool, thans uitleenpost van de gemeentelijke bibliotheek. Goed bewaard, kleinschalig ensemble met speelplaats en luifel, dat een beeld schept van het vroeger dorpsonderwijs.

Lier

Sint-Ursula Klooster

School en klooster van de ursulinen, uitgebouwd vanaf 1839 op de terreinen van het vroegere kapucijnenklooster, doch grondig vernield in 1914. Huidige gebouwen in neoromaanse stijl, wederopgebouwd door E. Carels in 1919-1921, verder uitgebreid in de jaren 1930, in 1950-1960 en 1986-1988. Centrale "*cour d'honneur*" met arcade, klokketoren en monumentaal portaal van de kapel. Octogonale kapel onder koepeltje, naar verluidt oorspronkelijk wintertuin, met neogotisch interieur.

Mechelen

Aartsbisshoppelijk Groot Seminarie

Belangrijke instelling, hier sinds 1595 gevestigd in het van 1500 daterende Standonckcollege. Uitbouw van het huidige complex vanaf midden 18de eeuw, doch in 1786 door Jozef II afgeschaft. Verkocht in 1798, opnieuw aangekocht door het aartsbisdom in 1806. Belangrijke bouwcampagnes in tweede helft 19de eeuw. Uitgestrekt complex met grote en kleine binnenplaats, grote en kleine tuin. Grote binnenplaats met sobere opstanden uit

Mechelen

Technische Scholen Mechelen
Onder den Toren 13-14
10u - 18u

Mechelen

Scheppersinstituut
Melaan 16-24
10u - 18u

Mechelen

Sint-Romboutscollege
Veemarkt 56
10u - 18u

Mechelen

Rijksbasisschool Ter Biest
Veemarkt 39
10u - 18u

Mechelen

Beiaardschool
Fr. de Merodestraat 63
10u - 18u

Mechelen

Aartsbisshoppelijk Groot Seminarie
Fr. de Merodestraat 18
10u - 18u

Mechelen

Koninklijk Atheneum Pitzemburg
Bruul 129
10u - 18u

Mechelen

Rijksbasisschool Hof van Nassau
Zandpoortvest 9
10u - 18u

Mechelen

Stedelijk Conservatorium
Melaan 3
10u - 18u

Mechelen

Koninklijke Academie voor Beeldende Kunsten
Minderbroedersgang 5
10u - 18u

Mechelen

Berthoutsinstituut-Klein Seminarie
Bleekstraat 3-5
10u - 18u

Mechelen

Stedelijke Basisschool
Brusselsesteenweg 158
10u - 18u

Mechelen

Gesubsidieerde Vrije en Lagere School
Sint-Jan Berchmansstraat 1
10u - 18u

midden 18de eeuw. Eenvoudige kapel van 1750-1753, het kale interieur met pilasterritmering, kruisribgewelven en dubbel doksaal.

Ravels

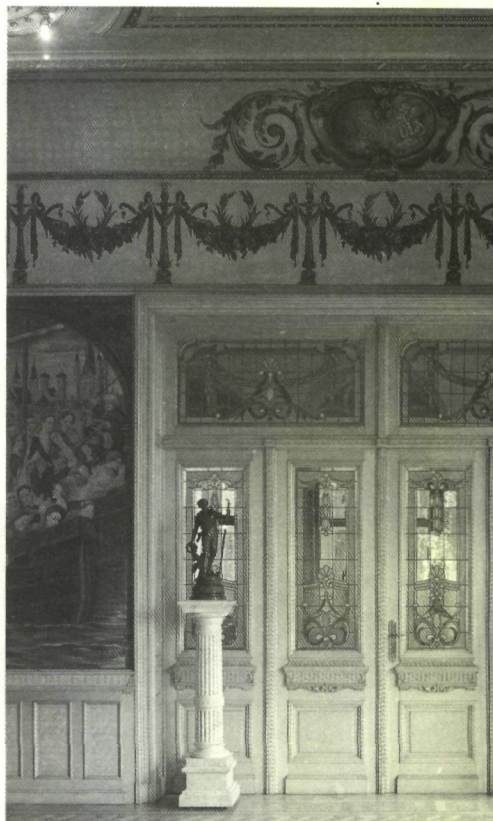
Vrije Basisschool

Vroegere Gemeenteschool van Ravels-Eel, gebouwd in 1877-1879. Dorpschool met onderwijzerswoning, illustratief voor het toenmalige platte-landsonderwijs. Nog in het jaar van de opening, wegens algehele leegloop ingevolge de schoolwet van 1879, gesloten. Pas in 1884 heropend als Aangenome Vrije School, volgens de directieven van de nieuwe schoolwet van 1884. Opnieuw Gemeenteschool van 1895 tot 1919, in dat jaar opgesplitst in een jongens- en een meisjesschool. Eenvoudige baksteenbouw van één bouwlaag onder zadeldak, met latere uitbreiding.

Sint-Katelijne-Waver

Onze-Lieve-Vrouw-Waver Klooster Ursulinen

Imposant gebouwencomplex, ontstaan uit een in 1841 gestichte meisjesschool met pensionaat, later uitgebreid met een bewaarschool, normaalschool en diverse vakafdelingen. Gedurende zo-

wat 100 jaar in een groot aantal opeenvolgende bouwcampagnes uitgebreid tot verbluffende proporties, met name na de grondige vernieling tijdens W.O. II. Tot de belangrijkste onderdelen behoort de fraaie wintertuin met kleurrijke Art Nouveau glaskoepel, van 1900, door architect J. Prémont en onder meer glazenier R. Evaldre. Voorts zijn toegankelijk, de neogotische kerk door E. Careels van 1907-12, de refter versierd met fraai stucwerk en de fabels van La Fontaine, en de karakteristieke verbindingsgalerijen.

Turnhout

Heilig Grafinstituut

Belangrijke onderwijsinstelling, ontstaan uit een kloosterschool in 1662 gesticht door de Kanunnikessen van de Heilig Grafpriorij te Hasselt. Monumentale hoofdgebouwen in neogotische stijl met neorenaissance-inslag, door P.J. Taeymans van 1898, opgetrokken ter plaatse van het vroegere minderbroedersklooster. Gastenkwartier in modernistische stijl door J. Ritzen. Kerk van de Verrezen Christus door architect R. Van Steenberghe van 1957-58, met glasramen door R. Daniëls, S. Druwet, R. Degand en W. Laporta.

St.-Katelijne-Waver:
Onze-Lieve-Vrouw-
Waver
Klooster Ursulinen

Mechelen

Stedelijke Basisschool
Battelsesteenweg 259
10u - 18u

Mechelen

Provinciaal Instituut voor Tuinbouw
Onderwijs
Antwerpsesteenweg 145
10u - 18u

Mechelen

Stedelijke Basisschool
Bankstraat 29
10u - 18u

Meerhout

Basisschool Veedijk
Hakkenrode
12u - 18u

Mol

Karmelitesenklooster
(Rozenberg)
Rozenberg 2
14u - 18u

Mol

Gemeentelijke Academie voor
Muziek en Woord
Rand
14u - 18u

Mol

Academie voor Beeldende Kunst
Markt 1
10u - 18u

Mortsel

Sint-Benedictusschool
Van Dijkstraat 5
10u - 12u en 14u - 18u

Mortsel

Gemeentelijke Academie voor
Schone Kunsten
Lieven Gevaertstraat 52
10u - 12u en 14u - 18u

Olen

Voormalige Gemeenteschool
Oevelseweg 24
10u - 13u en 14u - 18u

Putte

Instituut Van Der Borght
Meester v.d.Borghtstraat
13u - 18u

Ravels

Vrije Basisschool
Vooreel 32
10u - 18u

Ravels-Poppel

Vrije Basisschool Poppel
Dorp 60
10u - 18u

Ravels-Weelde

Vrije Basisschool Weelde
Bredaseweg 52
10u - 18u

Schilde

Jongensschool Sint-Wybrecht
Schoolstraat 33
10u - 18u

Schilde-'s Gravenwezel

School van het Heilig Hart van Maria
Oudaen 72
10u - 18u

Schoten

Basisschool "Kindheids Jesu"
Alice Nahonlei 65
10u - 18u

Sint-Katelijne-Waver

Loerenboske
Borgersteinlei 203
13u - 18u

Sint-Katelijne-Waver-Onze-Lieve-Vrouw-Waver

Klooster Ursulinen
Bosstraat 9
13.30u - 17u

Turnhout

Heilig Grafinstituut
Patersstraat 26
10u - 12u en 13u - 18u

Turnhout

Sint-Victorinstituut
Kasteelplein 20
10u - 12u en 13u - 18u

Westerlo

Gemeentelijke Lagere
Jongensschool
Boerenkrijglaan 27
13.30u - 17u

Westerlo-Heultje

Gemeentelijke Lagere School
Schoolstraat 1
13.30u - 17u

Wijnegem

Kindertehuis der Dochters van
Maria Hulp
Kasteellei 77
10u - 12u en 14u - 17u

Willebroek

Gemeentelijke Basisschool
Kerkstraat 2A
10u - 18u

Zwijndrecht-Burcht

Broederschool
Dorpsstraat 38
13.30u - 17.30u

BRABANT

Asse

Kasteel "Vijverbeek"
(Koninklijk Atheneum)
Nieuwstraat 100
14u - 18u

Asse-Asbeek

"t Schooltje"
Hogeweg 1
14u - 18u

Asse-Bekkerzeel

Oude Gemeenteschool
Notelaarstraat 6
14u - 18u

Glabbeek

Gemeenteschool
Tiensesteenweg 184
13u - 18u

Glabbeek

Gemeenteschool
Nieuwstraat 9
13u - 18u

Glabbeek

Gemeenschapsschool
Dries 26
13u - 18u

Glabbeek-Attenrode

Muziekatelier
Doelaagstraat
13u - 18u

Glabbeek-Bunsbeek

Vrije Lagere School
Schoolstraat 27
13u - 18u

Glabbeek-Kapellen

Vrije Lagere School
Dorpsstraat 34
13u - 18u

Glabbeek-Wever

Wijkschool Bunsbeek-Wever
Solveldweg
13u - 18u

Haacht-Tildonk

Instituut Sint-Angela
Kruineikestraat 5
11u - 17u

Halle

Voormalig Jezuïetencollege
K. Cardijnstraat 7
10u - 18u

Halle

Stedelijke Academie voor
Beeldende Kunsten De Meiboom
Onderwijsstraat 2
10u - 18u

Halle-Lembeek

Kasteel Lembeekbos
Lembeekbos
10u - 18u

Kampenhout

Vrije Gemengde School
Brouwerijstraat 2
14u - 18u

Landen-Walshoutem

Gemeenteschool
Walshoutemstraat
10u - 18u

Leuven

Heilig Drievuldigheidscollege
Oude Markt 28
10u - 18u

**Haacht-Tildonk
Instituut Sint-Angela**

Naast een markant neogotisch bedehuis en een merkwaardige slaapzaal met "*chambrettes*", beide 19de-eeuws, bewaart het St.-Angela-Instituut nog een unieke sportzaal in Art Nouveau-stijl, in 1903 als toneelzaal en recreatieruimte gebouwd onder leiding van architect Prémont. Deze overdekte ruimte combineert een markante glas- en ijzerconstructie met een fraai decoratief programma, waarvan de glasramen, de sgraffito's en het ijzersmeedwerk uitgevoerd werden door de kunstenaars Evaldre en Girando en de bouwmeester Devroye.

Halle**Voormalig Jezuïetencollege**

Gebouwd in traditionele bak- en zandsteenstijl met barok-inslag, opgetrokken in 1650 voor de Jezuïeten die sinds 1620 te Halle gevestigd waren. Gevels met registers van kruiskozijnen belijnd door speklagen. Centraal ingangsrisaliet gemarkeerd door een geboste poort met zuilen en gebroken fronton. Gerestaureerd in 1973-1974. Heden Cultureel Centrum met museum en muziekacademie.

Landen-Walshoutem**Gemeenteschool**

Van het vroegere schoolcomplex met gemeentehuis, schoolhuis en vier klaslokalen, in 1866 opgetrokken op U-vormige plattegrond, rest heden nog het voormalige gemeentehuis. Deze bakstenen constructie vertoont een vrij sober uitzicht met licht risaliet en pilastergeleding. In 1937 hebben de vier klaslokalen plaats geruimd voor de huidige T-vormige schoolvleugel, met ruime raampartijen, voor herberging van kleuterklassen, binnenspeelplaats en graadklassen. In 1976 werd de school verder uitgebreid met bijkomende vleugels.

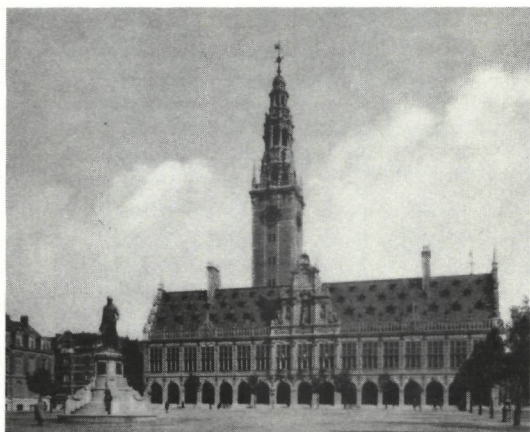
Leuven**Koningscollege**

Gesticht in 1579 door Filips II, koning van Spanje, en alhier gevestigd sinds 1586. Wederopgebouwd tussen 1776 en 1779 door J. Ghenne, met drie vleugels rondom een binnenplaats. Heden resteren twee vleugels, opgetrokken uit baksteen met verwerking van zandsteen. Symmetrische classicistische ordonnantie met pilasterritmering, middenrisaliet onder fronton en vlakke vensteromlijsting.

Haacht-Tildonk:
Instituut Sint-Angela

Leuven:
Universiteitsbibliotheek

Collegenaam en bouwdatum staan gegrift in het architraaf. Thans Instituut voor Dierkunde.

Leuven School 4

Eclectische stadsschool van 1884, ontworpen door ingenieur-architect M.E. Frische. Markante schoolarchitectuur met een kleurrijke materialencombinatie voor het exterieur en binnenin een ruime patio, met fraaie ijzerstructuur en beglaasde dakkap, waar rond een symmetrische klassendispositie ter hoogte van het gelijkvloers en de gaanderij erboven. Renovatie tot sociaal wooncomplex in opdracht van de bouwmaatschappij Heuvelhof, naar ontwerp van de architecten L. Bekker en J. Berckmans. Van eenzelfde schooltypologie getuigt ook de voormalige gemeenteschool in de Naamsestraat, de huidige Technische Dienst H. Hart Ziekenhuis.

Leuven Universiteitsbibliotheek

Indrukwekkend gebouw geïnspireerd op de Vlaamse renaissancestijl, opgetrokken vanaf 1921, naar ontwerp van de Amerikaanse architect W. Warren. Dominerende architectuur met ruime vleugels rondom twee binnenplaatsen, 80 m hoge toren en overvloedig decor met sterk geornamenteerde geveltoppen en torenbekroning, rijk figuraal beeldhouwwerk en typische wandelgalerijen.

Leuven

Voormalige Technische School

Complexe school in het binnenblok Diestsestraat-Rijschoolstraat, in 1936-1942 gebouwd als "Technische School voor Jongens", volgens de plannen van architect H. Van de Velde. Representatief voorbeeld van functionele architectuur, gekenmerkt door een zuivere, symmetrische opbouw van volumes en vlakken. Betonnen skeletbouw met buitengevels bekleed door grote rode tegels en opengewerkt door ruime raampartijen. Rationele organisatie van de binnenruimten, met verplaatsbare tussenschotten. Binnen Van de Velde's oeuvre bovendien belangrijk als zijn laatste realisatie in België.

Zemst-Elewijk

Gemeentelijke Basisschool Elewijk

Het schoolhuis, waar de zusters Annonciaden van Huldenberg verbleven, de twee speelplaatsen en de eerste twee klassen van de meisjesschool werden in 1880 gebouwd. Een uitbreiding met een derde klas en een bewaarschool kwam er in 1904. In 1921 werd de plaatselijke bibliotheek in de school ondergebracht.

Leuven

Universiteitshal (ingang via Regavleugel)
Oude Markt 13
10u - 18u

Leuven

Koningscollege
Naamsestraat 59
10u - 18u

Leuven

Universiteitsbibliotheek
Mgr. Ladeuzeplein 21
10u - 18u

Leuven

Justus Lipsiuscollege
Minderbroedersstraat 15
10u - 18u

Leuven

School 4
Ridderstraat 56
10u - 18u

Leuven

Sint-Pieterscollege
Minderbroedersstraat 13
10u - 18u

Leuven

Paridaensinstituut
Pater Damiaanplein 9
10u - 18u

Leuven

Voormalige Technische School
Rijschoolstraat 4
10u - 18u

Leuven

Kunstacademie De Lei
Koning Albertlaan 50-52
10u - 18u

Leuven

Gemeenteschool nr.7
Weldadigheidsstraat 72
10u - 18u

Leuven

Technische Dienst H.Hart Ziekenhuis (voormalige gemeenteschool)
Naamsestraat 101
10u - 18u

Linter-Neerlinter

Oude Gemeenteschool
Dorpsplein/Grote Steenweg 60
10u - 18u

Linter-Neerlinter

Vrije Basisschool
Dorpsplein/Grote Steenweg 62
10u - 18u

Londerzeel

Instituut Virgo Sapiens
Heldenplein 3
14u - 18u

Lubbeek-Pellenberg

Vrije meisjesschool
Kerkplein 1
10u - 18u

Overijse

Kasteel Isque
Staflouder Braffortlaan 6
10u - 18u

Overijse

Gemeentelijke Basisschool
Heuvelstraat 57/59
10u - 18u

Overijse

Sint-Martinuscollege
Waversesteenweg 96
10u - 18u

Overijse

Zustersschool 't Klooster
Brusselsesteenweg 145
10u - 18u

Roosdaal-Pamel-Ledeberg

Instituut Maria Immaculata
Kapelleweide 5
10u - 18u

Ternat-Wambeek

Vrije Basisschool Sint-Remigius
Stenebrugstraat 1
13u - 18u

Ternat-Wambeek

Gemeentelijke Jongensschool
Langestraat 4
13u - 18u

Tienen

Instituut Immaculata
Onze-Lieve-Vrouw-Broedersstraat 2
10u - 18u

Tienen

Provinciale Normalschool Tienen
Sliksteenvest 1
10u - 18u

Zemst-Elewijk

Gemeentelijke Basisschool Elewijk
Molenveld 36
14u - 18u

Zoutleeuw

Zusterschool
Rijkswachtstraat 3
13u - 18u

Maasmechelen:
Heilig Hartinstituut

LIMBURG

Beringen**Sint-Jozefscollege**

Een eerste "Latijnse" school, minstens opklimmend tot de 14de eeuw, lag aan de basis van de oprichting in het begin van de 17de eeuw van het "humaniora-college". Het huidige imposante gebouwencomplex van het St.-Jozefscollege omvat onder meer het hoofdgebouw dat, ter vervanging van het vroegere van 1847, na een brand in 1909 werd wederopgebouwd, verder een aanpalende vleugel van 1935 met eet-, studiezaal en kapel, de achtergelegen klassenvleugels van 1911, 1952, 1959 en sportlokalen van 1964, 1968.

Hasselt**Koninklijk Atheneum**

Van het hier vroeger gevestigde capucijnenklooster werden een aantal gebouwen na aanpassingen geïncorporeerd in het huidige schoolcomplex en bleef enkel de 17de-eeuwse kapel bewaard. Het brede hoofdgebouw aan de Guffenslaan dateert van 1865 en werd als schoolvleugel naar de plannen van J. Gérard opgetrokken in neoclassicistische stijl. De voorgevel vertoont een strakke symmetrische opbouw met benadrukte hoek- en middenrisalieten en rondboogopeningen op de begane grond.

Hasselt**Provinciale Kraaminrichting**

Imposante eclectische architectuur in baksteen met verwerking van natuursteen en arduin, op een gevelsteen gedateerd 1912. Hoek- en middenrisalieten met decoratief uitgewerkte dakvensters of een bekronend halsgeveltje doorbreken enigszins de sterk geprononceerde horizontale geleding van de gevels. Bijgebouw en conciërgerie in aanverwante stijl. Een voortuin met hek scheidt het gebouw van de straat.

Hasselt**Sint-Jozefscollege**

Monumentaal schoolcomplex waarvan de U-vormige gebouweninplanting aan de Guffenslaan werd opgetrokken in neogotische stijl, naar plannen van architect L. Jaminé. Deze verzorgde baksteenarchitectuur, door muurankers gedateerd 1881-1882, vertoont een typische opbouw met inspringende hoofdgevel, ingediepte gevelvel-

den, kruisvensters en getrapte geveltoppen. Merkwaardig is ook de inkompartij met een vierkant portaal beneden en erboven de vijfzijdige uitbouw van het koor van de voormalige kapel. Haakse bijgebouwen in dezelfde stijl.

Lommel**Eymardinstituut**

Aan de basis ligt het "Juvenaat Sint-Jan Berchmans", een onderwijsinstelling voor aspiranten tot het priesterschap, gesticht door de Paters van het Heilig Sacrament, te Kattenbos. Aangevat in 1938, werden kerk en klooster plechtig ingewijd op 25 november 1939. Tijdens de bouw werd een grafveld gevonden, dat opklamt tot de 8ste eeuw, en waarvan urnen en gebruiksvoorwerpen bewaard worden in het prehistorisch museum te Kattenbos.

Opglabbeek**Jongensschool**

Een eerste schoolgebouw van 1878-1880, langs de Dorpsstraat, werd in de 20ste eeuw uitgebreid met een tweede klaslokaal. Ingevolge het toenemend aantal schoolplichtige kinderen besliste het Gemeentebestuur de bouw van een nieuwe school met vier ruime klaslokalen, opgetrokken in 1926-1929 naar het ontwerp van de stadsarchitect K. Gessler (Maaseik).

Tongeren**Stedelijke Academie voor Schone Kunsten**

Gebouwd als "Gemeentelijke Jongens Tekenschool", op U-vormige plattegrond, in de deuropmijsting gedateerd

Tongeren:
Onze-Lieve-
Vrouwecollege

1867. Neoromaans getinte baksteen-bouw met karakteristiek gebruik van de rondboog voor de hoge gevelnisen, de venster- en deurvormen en het aflijnend fries van het rijker opgevatte middenrisaliet. Een afsluitingsmuur met hek omringt het gebouw.

Tongeren Onze-Lieve-Vrouwecollege

Voorbeeld van schoolarchitectuur in neogotische baksteenstijl, ontworpen door M. Christiaens en in de gevel door muurankers gedateerd 1897. Ruime en diepgerichte constructie met een smalle haakse aanbouw. Typierend zijn de kleurrijke materialencombinatie, de bogenfriezen, de venstervormen en het getrapte dakvenster als benadruking van de middenpartij met ruim spitsboogportaal waarin een Onze-Lieve-Vrouwebeeld.

Beringen

Middenschool Sint-Jan
Bogaarsveldstraat 14
10u - 18u

Beringen

Vrij Technisch Instituut
Burgemeester Geyskensstraat 11
10u - 18u

Beringen

Sint-Jozefscollège
Collegestraat 1
10u - 18u

Bocholt

Gemeentelijke Lagere
Jongensschool
Dorpsstraat 2
14u - 18u

Gingelom-Montenaken

Gemeenteschool
Hannuitstraat 4
14u - 18u

Hasselt

Humaniora Virga Jesse
Maastrichtersteenweg 62
10u - 18u

Hasselt

Humaniora Virga Jesse-Zusters
Kindsheid Jesu
Maastrichterstraat 96
10u - 18u

Hasselt

Koninklijk Atheneum
Capucienstraat 28
10u - 18u

Hasselt

Provinciaal Hoger Handelsinstituut
Gouverneur Verwilghensingel 1
10u - 18u

Hasselt

Provinciaal Hoger Instituut voor
Kunstonderwijs
Elfde Liniestraat 25
10u - 18u

Hasselt

Provinciale Kraaminrichting
Guffenslaan 39
10u - 18u

Hasselt

Sint-Jozefscollège
Guffenslaan 27
10u - 18u

Hasselt

Vrij Technisch Instituut Zusters
Ursulinen
Groenplein 6
10u - 18u

Hasselt-Stevoort

Instituut Mariaburcht
Hasseltse Dreef 115
10u - 18u

Heusden-Zolder-Heusden

Kasteel Meylandt
Graaf De Theuxlaan 27
10u - 18u

Lanaken

Atheneum "Alicebourg"
Koning Albertlaan 58
13u - 18u

Lommel

Eymardinstituut
Oude Diestersebaan 5
14u - 18u

Lummen-Laren

M.P.I. Sint-Ferdinand
Sint-Ferdinandstraat 1
13u - 18u

Lummen-Thiewinkel

Vrije Basisschool
Thiewinkelstraat
14u - 18u

Maasmechelen

Heilig Hartinstituut
Rijksweg 357
14u - 18u

Opglabbeek

Jongensschool
Kapelstraat 25
14u - 18u

Opglabbeek

Gemeentelijke Meisjesschool
Dorpsstraat 23
14u - 18u

Sint-Truiden-Zepperen

Begaardenklooster-Sint-Aloysius
Instituut
Kasteelstraat 53
12u - 18u

Tongeren

Stedelijke Academie voor Schone
Kunsten (voormalige gemeente-
school)
Maternuswal 1
14u - 18u

Tongeren

Munthuis (vrije BLO-School)
Jekerstraat 10
14u - 18u

Tongeren

Koninklijk Technisch Atheneum I
Maastrichterstraat 10
14u - 18u

Tongeren

Archeologische Site in het
Koninklijk Technisch Atheneum II
Keversstraat
14u - 18u

Tongeren

Onze-Lieve-Vrouwecollege
Sint-Truidersteenweg 17
14u - 18u

Tongeren

Inrichting Onbevleete Ontvangen
Sint-Jansstraat 11
14u - 18u

Zonhoven

Sint-Jozefsschool
Kleine Hemmerweg 2
13u - 18u

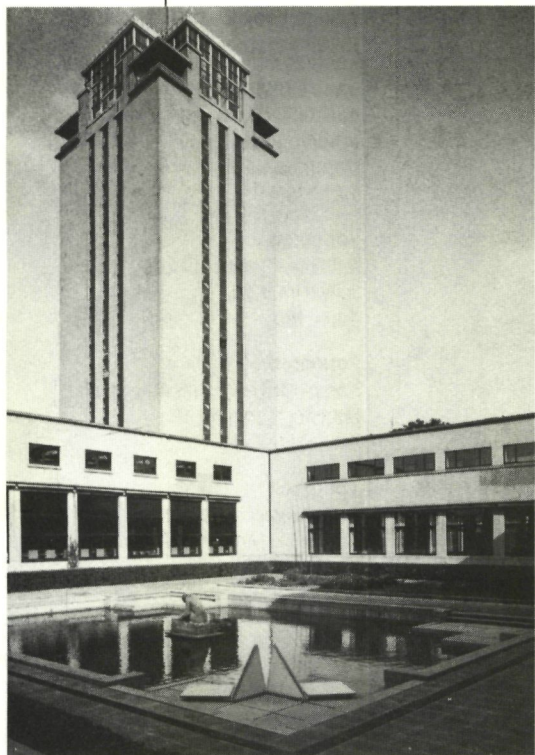
OOST-VLAANDEREN

Eeklo

Onze-Lieve-Vrouwe-ten-Doorn-instituut

Voormalig minderbroedersklooster uit de tweede helft van de 17de eeuw, in 1824 aangekocht door de congregatie der zusters van Liefde. Uitgebouwd tot school in aansluiting bij het oude complex waarin een neogotische kapel werd ingericht naar ontwerp van baron J. Bethune. Belangrijke bouwcampagnes vanaf de jaren 1880 tot aan W.O. I. Aanvankelijk kosteloze lagere school, later uitgebreid met een pensionaat, kant- en handwerkschool, normaal-school en regentessenschool, met o.m. de internationale Oxford-afdeling, en het prestigieuze Sint-Paulus-paviljoen.

Gent:
Boekentoren RUG

Gent

Sint-Bavo (kleuter en lager onderwijs)

Een eerste Vlaamse meisjesschool van de zusters van Liefde is sinds 1931 ondergebracht in het imposante 18de-eeuwse complex van het vroegere bisschoppelijk seminarie.

Naast het hoofdgebouw van 1714 en het voormalige hof van de heren van Bieze omvat het complex een mooie rechthoekige binnenplaats omgeven door rijkelijk versierde Lodewijk XV-vleugels van 1750 met frontons met bisschopswapens en bustes van de vier evangelisten. Eclectische kapel door J. Van Hoecke van 1853-54.

Gent

Boekentoren RUG

Universiteitsbibliotheek opgericht naar ontwerp van architect-kunstenaar Henry van de Velde van 1935. Belangrijk als eerste modernistische hoge bouw in beton te Gent en bedoeld als bekroning van het oeuvre van Henry van de Velde. Bibliotheek van het type met verticaal boekenmagazijn in de zogenaamde Boekentoren, een elegante, haast vierkante toren van 20 verdiepingen met verzorgd uitgewerkt bekronend belvédère.

Gent

Sint-Lukas Hogere Instituten

Neogotisch bakstenen gebouwencomplex in U-vorm, opgericht als Sint-Lukasschool door de broeders der Christelijke Scholen. In de vleugel langs de Oude Houtlei, waarvan de aanvankelijke bouw van 1875 werd ontworpen door E. Eggermont zijn een tekenklas, bibliotheek en studiezaal ondergebracht. Achter de centrale inkom met bovenliggende kapel gedateerd 1901 ligt een kleine kloostertuin functionerend als beeldentuin. Aanpalend "Bethune Museum" door architect S. Mortier van 1891.

Gent

Schoolarchief Stedelijk Onderwijs

Sinds 1991 ondergebracht in een voormalige stedelijke meisjesschool, gebouwd in 1900 naar plannen van stadsarchitect Charles Van Rysselberghe. Typisch schoolgebouw aansluitend bij de neoclassicistische richting. Naast het archief van het Stedelijk Onderwijs is er een museum met didactisch en pedagogisch materiaal, vroeger schoolmeubilair, wandplaten en foto's ondergebracht.

Gent

Voormalige Parochiale Jongensschool

Typisch schoolcomplex op de wijk Muide, gebouwd in 1911-13 door bouwmeester F. Van Hove. Directiehuis aan de straat, en achterliggende klassenvleugel met twee bouwlagen, in verzorgde neogotische baksteen-

Aalter

Gemeentelijke Muziekacademie
Stationsstraat 91
10u - 18u

Beveren-Doel

Voormalig klooster van Doel
Hooghuisstraat 2
13u - 18u

Beveren-Vrasene

Voormalig Klooster
Nieuwe baan 8
13u - 18u

Dendermonde

Heilige-Maagdcollege
Kerkstraat 60
10u - 12u en 13u - 17u

Dendermonde

Middenschool Zwijveke en
Koninklijk Technisch Atheneum I
Zwyvickstraat 8
10u - 12u en 13u - 17u

Eeklo

Onze-Lieve-Vrouwe-ten-Doorninstituut
Zuidmoerstraat 125
10u - 18u

Eeklo

Sint-Vincentiuscollege
Zuidmoerstraat 129
11u - 12u en 14u - 17u

Eeklo

Kleuterschool Teirlinckstraat
Teirlinckstraat 37
10u - 18u

Eeklo

Gesubsidieerde Vrije Kleuterschool
Lekestraat 35
10u - 12u en 13u - 18u

Eeklo

Basisschool Sint-Antonius
Pastoor Bontestraat 2
10u - 18u

Gent

Sint-Bavo (kleuter en lager onderwijs)
Biezekapelstraat 2
10u - 18u

Gent

Boekentoren RUG
Rozier 9
10u - 18u

Gent

Sint-Bavohumaniora
Reep 4-5
10u - 18u

Gent:
Sint-Lukas Hogere
Instituten

Gent

Crombeeninstituut
Benardstraat
10u - 18u

Gent

Katholieke Industriële Hogeschool
Oost-Vlaanderen
Gebroeders De Smetstraat 1
10u - 18u

Gent

Sint-Lievenscollege
Zilverenberg 1
10u - 18u

Gent

Sint-Lukas Hogere Instituten
Zwarte Zusterstraat 34
10u - 18u

Gent

Vrije Handelsschool Sint-Joris
Steendam 27
10u - 18u

Gent

Bisschoppelijk Seminarie
Reep 1
10u - 18u

Gent

Industriële Hogeschool van het
Gemeenschapsonderwijs
Schoonmeersstraat 52
10u - 18u

Gent

Psycho-Medisch Sociaal Centrum II
Voskenslaan 262
10u - 18u

Gent

Hoger Pedagogisch Instituut
Sint-Denijslaan 251
10u - 18u

Gent

Koninklijk Muziekconservatorium
Hoogpoort 64
10u - 18u

Gent

Middenschool III
Voskenslaan 60
10u - 18u

Gent

Schoolarchief Stedelijk Onderwijs
Klein Raamhof 8
10u - 18u

Gent

Koninklijk Atheneum I
Ottogracht 1
10u - 18u

Gent

Kunsthumaniora-Muziek en dans
Drabstraat P. 42
10u - 18u

Gent

Hortus Michel Thiery
Berouw 55
10u - 18u

Gent

E. Brauinstituut
Voldersstraat 3
10u - 18u

Gent

Voormalige Parochiale
Jongensschool
Sint-Theresiastraat 1
10u - 18u

Gent

Veeartsenijschool
Coupure 312
10u - 18u

Gent

Technicum
Sint-Pietersnieuwstraat 41
10u - 18u

Gent

School voor Criminologie RUG
Korte Meer 5
10u - 18u

Gent

Klinisch en Polyklinisch Instituut
Hoek Pasteurlaan/Godshuizenlaan
10u - 18u

Gent

Rommelare Instituut RUG
Hoek Hospitaal-Kluyskensstraat
10u - 18u

Gent

Physiologisch Instituut RUG
Apotheekstraat 1
10u - 18u

Gent

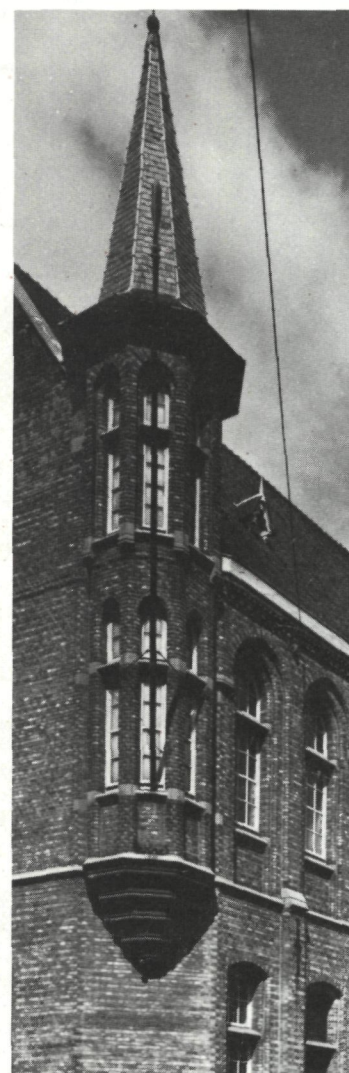
Aula RUG
Voldersstraat
10u - 18u

Gent

Provinciaal Handels- en
Taalinstituut
Henleykaai 63
10u - 18u

Gent-Ledeberg

Onze-Lieve-Vrouw Presentatie
Langestraat 66
10u - 18u

architectuur gekenmerkt door trap-gevels, baksteenfriezen en booglijsten. In 1973 gesloten, sinds 1987 gerenoveerd en ingericht als woning en kunstenaarsatelier.

Gent

Aula RUG

Monumentaal complex in neoclassicistische stijl, gebouwd naar ontwerp van architect Louis Roelandt in 1819-1826, op de plaats van de Jezuïetenkerk. Kolossale portiek met acht Corinthische zuilen, bekronend hoofdgewel met opschrift ter herinnering aan de oprichting van de universiteit door Willem I in 1816, en driehoekig fronton. Ontvangsthal met monumentaal trappenhuis versierd met historische muurschilderingen (1861-76). Promotiezaal met rotonde, overwelfd door een cassettenkoepel rustend op Corinthische zuilen.

Gent-Mariakerke:
Sint-Paulusseminarie

Gent-Mariakerke
Sint-Paulusseminarie
Beekstraat 1
10u - 18u

Gent-Mariakerke
Atheneum Mariakerke
A. Casier de ter Bekenlaan 30
10u - 18u

Kluisbergen-Berchem
Nieuwe Gemeenteschool
Herpelgem 18
10u - 18u

Lede
Stella Matutina
Kasteeldreef 63
13u - 18u

Lokeren
Hof ter Beuken
Groendreef 8
10u - 12u en 14u - 18u

Lokeren
Villa Geurts
Groendreef 14
10u - 12u en 14u - 18u

Lokeren
Sint-Lodewijkscollege
Markt 48
10u - 12u en 14u - 18u

Lokeren
RMS Gemeenschapsonderwijs
Groendreef 29-31
10u - 12u en 14u - 18u

Maldegem-Kleit
Vrije Lagere School
Kleitkalseide
14u - 18u

Oudenaarde
Koninklijk Atheneum
Fortstraat 47
10u - 18u

Ronse
Voormalige Rijkstechnische School
Vanhovestraat
10u - 18u

Sint-Niklaas
Koninklijk Atheneum-Plastische
Kunsthumaniora
Regentieplein 18
10u - 18u

Sint-Niklaas
Sint-Jozef Klein Seminarie
Collegestraat 31
10u - 18u

Sint-Niklaas
Stedelijke Academie voor Schone
Kunsten
Boonhemstraat 1
10u - 18u

Sint-Niklaas
Sint-Franciscuscollege
Kasteelstraat 8
10u - 18u

Sint-Niklaas
Technisch Instituut Sint-Carolus
Hospitaalstraat 2
10u - 18u

Temse
Academie en Vaktekenschool
Schoolstraat 17
10u - 18u

Wachtebeke
Sint-Vincentius-a-Pauloklooster
Dorp 25
10u - 18u

Zottegem
Onze-Lieve-Vrouw van
Deinsbergecollege
Kasteelstraat 55
14u - 18u

Zottegem
Koninklijk Atheneum
Meerlaan 25
14u - 18u

Gent-Ledeberg
O.-L.-Vrouw Presentatie
Hoofdgebouw van het imposante complex met klooster en school in baksteenarchitectuur met neoromaanse inslag opgericht in 1876-77. De links in aanverwante stijl bijgevoegde vleugel van 1912-13 herbergt op de bovenverdieping een kapel met kleine dakruiter. Het kapelinterieur bewaart haar neogotische polychromie met Art Nouveau elementen uitgevoerd door A. Isabie en R. De Craemer. De vleugel toegevoegd aan de Zuidstraat dateert van 1913-15.

Lede
Stella Matutina
Vroegere Gemeenteschool met onderwijzerswoning, gebouwd in 1877, naar plannen van architect Van de Perre Montigny opgemaakt in 1866.

Zij verving een ouder gebouw uit de jaren 1830. Vrij vlug omgevormd tot vrije katholieke aangenomen school. Eenvoudig bakstenen schoolgebouw van twee bouwlagen onder zadeldak, de langgerekte gevel doorbroken door een centraal inkomrisaliet.

Sint-Niklaas
Sint-Jozef Klein Seminarie
Schoolcomplex vanaf 1808 uitgebouwd ter plaatse van het recolettenklooster waarvan de barokke kerk en het kloosterpand uit de 17de eeuw bewaard bleven. Hoofdgebouw in neoclassicistische stijl van 1850, gemarkeerd door een middenrisaliet met ionische pilasters en fronton; tweelaagse ijzeren galerij aan de achtergevel. Parallele vleugel met feestzaal en achterliggende schoolgebouwen. De slaapvertrekken van het pensioonaat zijn toegankelijk.

Temse
Academie en Vaktekenschool
Voormalige Gemeenteschool, ontworpen door architect E. Serrure en opgetrokken in 1868-69. Typisch schoolcomplex in neoclassicistische stijl bestaande uit een vrijstaand directiehuis te midden van de speelplaats, en de achterliggende langgerekte klassenvleugel met twee bouwlagen. Sobere architectuur met aangenaam kleurenspeel van rode baksteen voor de constructieve delen en gele voor de decoratieve elementen, verlevendigd met hoekbanden, lisenen en frontons.

WEST-VLAANDEREN

Blankenberge

Middenschool
Onderwijsstraat 17
13.30u - 18u

Blankenberge

Koninklijk Atheneum
Van Maerlantstraat 1
13u - 18u

Blankenberge-Uitkerke

De Wullok
Ruiterstraat 5
13u - 18u

Brugge

Rijksnormaalschool
Sint-Jorisstraat 71
10u - 12u en 14u-18u

Damme-Vivenkapelle

Schoolgebouwencomplex
Vivenkapelle
Bradericplein
10u - 12u en 14u - 18u

Harelbeke

Vrij Technisch Instituut
Stasegemsteenweg 40
10u - 18u

Harelbeke-Stasegem

Sint-Amandscollege
Collegelaan 6
10u - 18u

Harelbeke-Stasegem

Vrije Basisschool
Stasegemdorp 32
10u - 18u

Heuvelland-Nieuwkerke

Basisschool
Seulestraat 8
10u - 18u

Heuvelland-Nieuwkerke

Ontmoetingscentrum 't Seultje
Seulestraat 19
10u - 18u

Ieper

Technisch Instituut Heilige Familie
D. de Stuersstraat 32
10u - 18u

Ieper

Onze-Lieve-Vrouw-ter-Nieuwe-Plantlyceum
Malalaan 2
14u - 18u

Blankenberge Middenschool

Voor deze rijksmiddelbare school, gebouwd in 1882-1883, ontwierp architect J. Hoste een U-vormige inplanting met indrukwekkend hoofdgebouw, blikvanger in het straatbeeld. Weelderig geornamenteerde bak- en hardstenen straatgevel in neobarokstijl, met horizontale geleding en verticiserende hoek- en middenrisalieten, decoratieve geveltoppen en poort- of deuromlijstingen en een volplastisch uitgewerkte middenpartij met bekronende obelisk.

Damme-Vivenkapelle Schoolgebouwencomplex Vivenkapelle

Deel uitmakend van een ruimer complex met dorpskerk, pastorie, een broeder- en zusterklooster. Opgetrokken in de jaren 1860-1870 en tot stand gekomen onder impuls en met gelden van de familie Verhulst. Bijzonder fraai voorbeeld van neogotische landelijke site, ontworpen door Baron J.-B. de Béthune, m.m.v. F. Van de Poele (zusterklooster). Bijzonder sfeer- en eenheidsvol ensemble in regionale neogotische baksteenarchitectuur.

Kortrijk.

Sint-Amandscollege

Voormalige Sint-Amandsproosdij, bijhuis van de abdij St.-Amand-les-Eaux in Noord-Frankrijk, waarvan de oorsprong opklimt tot de vroege middeleeuwen. In de 16de eeuw gekend met monnikenverblijf, boerderij en brouwerij. Omstreeks 1630 gedeeltelijk heropgebouwd. Na 1796 particulier

bezit en in 1824 door de Stad opgekocht en uitgebreid voor onderbrenging van het Koninklijk College; na 1886 overgenomen door het Bisd. Brugge en tot op heden verder uitgebouwd tot een ruim schoolcomplex. De oude proosdijvleugel met markante uitgebouwde, in 1629 herstelde toren werd onlangs gerestaureerd.

Oostende

Koninklijk Atheneum

Schoolcomplex ingehuldigd in 1901 en oorspronkelijk omvattend het eigenlijke Atheneumgebouw, ontworpen door architect Callewaert, en een bijhorende kostschool, door architect Raoux. Hoofdgebouw met een voor die tijd opmerkelijke schooluitrusting. Vrijwel onmiddellijk na de oprichting aan uitbreiding toe, waarbij stelselmatige inname en aanpassing van het kostschoolgebouw. De haast tot op heden ongewijzigd gebleven hoofdgebouwen vertonen aan de Leon Spilliaertstraat een neoklassiek uitzicht met bekronend borstbeeld van Pallas Athena, aan de Rogierlaan ruime afmetingen en bekroning met een wereldbol.

Poperinge

Heilig-Hartinstituut

Complex gebouwenensemble waarvan de oorsprong teruggaat tot 1672, toen de zusters Benedictinessen hier een stuk grond kochten en een klooster met meisjesschool lieten oprichten. Naderhand uitgebreid, doch in 1751 grotendeels door brand vernield en in 1797 verkocht. Resterende gebouwen in 1803 heropgekocht. Nieuwe kloos-

Damme-Vivenkapelle:
Schoolgebouwen-
complex Vivenkapelle

Damme-Vivenkapelle:
Schoolgebouwen-
complex Vivenkapelle

terkapel opgericht in 1814, gevolgd door gebouwenuitbreiding in de loop van de 19de en 20ste eeuw. Kloosterpand van ca. 1950. Vleugels met neoclassicistisch en eclectisch uitzicht, naast bewaarde oudere gedeelten uit de 17de-18de eeuw. Straatvleugel met gestileerd 19de-eeuws ajourwerk in de toegangsdeuren en jaarsteen 1751 met inscriptie in de achtergevel; witbepleisterd kapelinterieur met tongewelf. Markante kloosterrefter in Lodewijk XV-stijl in het oude gedeelte.

Roeselare College (Klein Seminarie)

In oorsprong een middeleeuws gasthuis, in 1635 betrokken door de Paters Augustijnen die er in 1642 een klooster met "Latijnse" school en in 1725-1735 een kloosterkerk in classicerende barokstijl lieten oprichten. In 1807 door de Paters van het Geloof ingericht als Bisschoppelijk College, met toevoeging van een Klein Seminarie in 1849, dat voornamelijk vanaf de jaren 1950 een grote uitbouw kende.

Veurne Bisschoppelijk College

Gesticht in 1851 en gevestigd op de gronden van de vroegere St.-Niklaasabdij, waarvan het 17de-eeuws "Abdijpoortje" bewaard bleef. De eerste schoolgebouwen van ca. 1867 werden vanaf 1891 en in de loop van de 20ste eeuw vervangen door het huidige omvangrijke gebouwencomplex in neogotische stijl. Voor de bakstenen hoofd-vleugel aan de Karel Cogghelaan maakte architect D. De Nijs overvloe-

dig gebruik van de neogotische vormtaal: typerende Brugse travee-indeling, getrapte geveltoppen, kruis- en bolkozijnen en decoratief traceerwerk in het gevelveld.

Wevelgem Sint-Pauluscollege

Ondergebracht in het voormalige Joegoslavische Paviljoen, tentoongesteld en geprimeerd tijdens de wereldtentoonstelling Expo '58 te Brussel. In 1959 opgekocht door de toenmalige directeur van de school en wederopgebouwd met minimale aanpassingen voor de huidige herbestemming. Heldere constructie met slanke stalen balken en ruime glaspartijen; stoelen ontworpen door Ch. Earmes.

Ieper

Vrij Technisch Instituut
Augustijnenstraat 58
10u - 18u

Izegem

Vrij Technisch Instituut
Italianenlaan 30
10u - 12u en 14u - 18u

Izegem

Sint-Jozefcollege
Burg. Vandenbogaerdelaan 53
10u - 12u en 14u - 18u

Izegem

Gesubsidieerde Vrije Lagere School
B.O. "de Zonnebloem"
Slabbaardstraat 90
10u - 12u en 14u - 18u

Izegem

Instituut de Pilichy
Gentsestraat 31
10u - 12u en 14u - 18u

Izegem

Stedelijke Leergangen
Wijngaardstraat 7
10u - 12u en 14u - 18u

Izegem

Middenschool de Plichy
Kasteelstraat 28
10u - 12u en 14u - 18u

Koksijde

Abdijhoeve "Ten Bogaerde"
Ten Bogaerdelaan
10u - 18u

Koksijde

Basisschool "Ter Schelpe"
A. Fastenaekelslaan 24
10u - 12u en 14u - 17u

Kortemark-Werken

Museum van de Archeologische Site
Vladslostraat 9
10u - 18u

Kortemark-Zarren

Gemeentelijke Jongensschool
Stadenstraat 14
10u - 18u

Kortrijk

Sint-Amanscollege
Diksmuidekaai 6
10u - 12u en 13.30u - 18u

Kuurne

Oud Klaslokaal
Sint-Katrienplein 10B
10u - 12u en 13.30u - 17u

Oostende

Koninklijk Atheneum
Leon Spilliaertstraat 31
10u - 18u

Oostende

Albertschool
Ooststraat 29
10u - 18u

Oostende

Zeevaartschool
Slijkensesteenweg 2
10u - 18u

Oostende

Muziekconservatorium
Romestraat 36A
10u - 18u

Oostende

Leopoldschool
Ieperstraat 35
10u - 18u

Poperinge

Heilig-Hartinstituut
Boeschepestraat 14
10u - 12u en 14u - 18u

Roeselare

Spanjeschool
Vierwegstraat 197
14u - 17.30u

Roeselare

College (Klein Seminarie)
Zuidstraat 27
14u - 17.30u

Tielt

Instituut Heilige Familie
Hulstplein 32
14u - 17u

Torhout

Sint-Jozefsinstituut
Bruggestraat 23
10u - 18u

Veurne

Koninklijk Atheneum
Smissestraat 3
10u - 12u en 14u - 17u

Veurne

Bisschoppelijk College
K. Coggelaan 8
10u - 12u en 14u - 17u

Veurne

Vrij Technisch Instituut
Iepersesteenweg 90
10u - 12u en 14u - 17u

Veurne

Annuntiata-Instituut
Vleeshouwersstraat 22
10u - 12u en 14u - 17u

Wevelgem

Sint-Pauluscollege
Deken Jonckheerestraat 7
10u - 18u

Wingene

R.T.T.-gebouwen
Predikherenstraat 17
14u - 18u

Zedelgem

Sint-Leoschool
Groenestraat 29
10u - 18u

BRUSSEL

Brussel**Ecole d'Application Charles Buls**

Voormalige Gemeenteschool Nr. 6, de eerste nieuw gebouwde lagere school van Brussel. Witbepleisterd neoclassicistisch schoolgebouw door Joseph Poelaert, van 1849-51. Omvatte een centraal paviljoen met directeurswoning en raadzaal, flankerende en in V-vorm aansluitende klassenvleugels, oorspronkelijk bestemd voor 500 jongens en 300 meisjes, met gescheiden toegangen en speelplaatsen. Verhoging en uitbreiding van de klassenvleugels door stadsarchitect P.V. Jamaer in 1876-79. Als modelinstelling opgenomen in Narjoux' *Les écoles publiques*.

Brussel**Hoger Instituut Karel Buls van het Gemeenschapsonderwijs/Atheneum Karel Buls**

Voormalige Gemeenteschool Nr. 10, ontworpen door Adolphe Samyn in 1899-1901 en opgetrokken in 1902-06. Lagere school in eclectische stijl met neorenaissance-inslag, sterk verwant met Samyn's Gemeenteschool Nr. 7 (Hoogstraat 255) van 1894-97, beide volgens de typologie van de *Ecole Modèle*. Smalle voorbouw met inkom en dienstlokalen, met verguld St.-Michielsbeeld door G. Van Hove. Aansluitend klassengebouw met de "préau" - centrale cirkulatieruimte en polyvalente zaal - onder markante ijzeren glaskap, over drie bouwlagen omringd door klaslokalen, galerijen en centrale trappenhuizen; typische windroos in de bevoering.

Brussel:
Hoger Instituut
Atheneum Karel Buls

Brussel

Institut Supérieur De Mot-Couvreur
Nieuwe Graanmarkt 24-25
10u - 18u

Brussel

Institut Supérieur De Mot-Couvreur
Nieuwland 114
10u - 18u

Brussel

Ecole d'Application Charles Buls
Zuidlaan 86
10u - 18u

Brussel

Koninklijk Muziekconservatorium
Regentschapsstraat 30
10u - 18u

Brussel

Institut Supérieur pour l'Etude du
Langage plastique
Waterloolaan 31
10u - 18u

Brussel

Hoger Instituut Karel Buls van het
Gemeenschapsonderwijs/Atheneum
Karel Buls
Rollebeekstraat 22
10u - 18u

Brussel

Institut Supérieur Industriel de
Bruxelles
Koningsstraat 150
10u - 18u

Brussel

Koninklijke Militaire School
Renaissancelaan 30
10u - 18u

Elsene

Ecole Edmond Peeters
Sans-Soucistraat 94
10u - 18u

Elsene

Ecole Primaire
Sans-Soucistraat 130
10u - 18u

Etterbeek

Enseignement Fondamental les
Marronniers
Fétisstraat 29
14u - 18u

Jette

Villa Bonaventure (Centre Scolaire
du Sacré-Coeur)
Heilig Hartlaan 2-8
10u - 18u

Schaarbeek

Lycée de la Communauté française
Verweestraat 12
10u - 18u

Schaarbeek

Villa J.-B. Rol (Institut de la Sainte
Famille d'Helmet)
Chaumontelstraat 5
10u - 18u

Watermaal-Bosvoorde

International School of Brussels
Vorsterelaan 19
10u - 18u

Brussel

Koninklijke Militaire School

Uitgestrekt complex ontworpen door
Henri Maquet, hofarchitect van
Leopold II, en opgetrokken in 1904-07.
Voordien achtereenvolgens gehuis-
vest in de Koudenberg- (1838) en de
Ter Kamerenabdij (1874). Hoofdge-
bouw met gestreng gevelfront in neo-
Lodewijk XVI-stijl, gemarkeerd door

een midden- en zijrisalieten; beelden
van Mars en Minerva door P. Braecke,
allegorisch timpaan door J. Hérain.
Belangrijke bibliotheek in het interieur,
en monumentale eretrap leidend naar
het Groot Auditorium en de kapel met
galerij en glasramen.

Schaarbeek

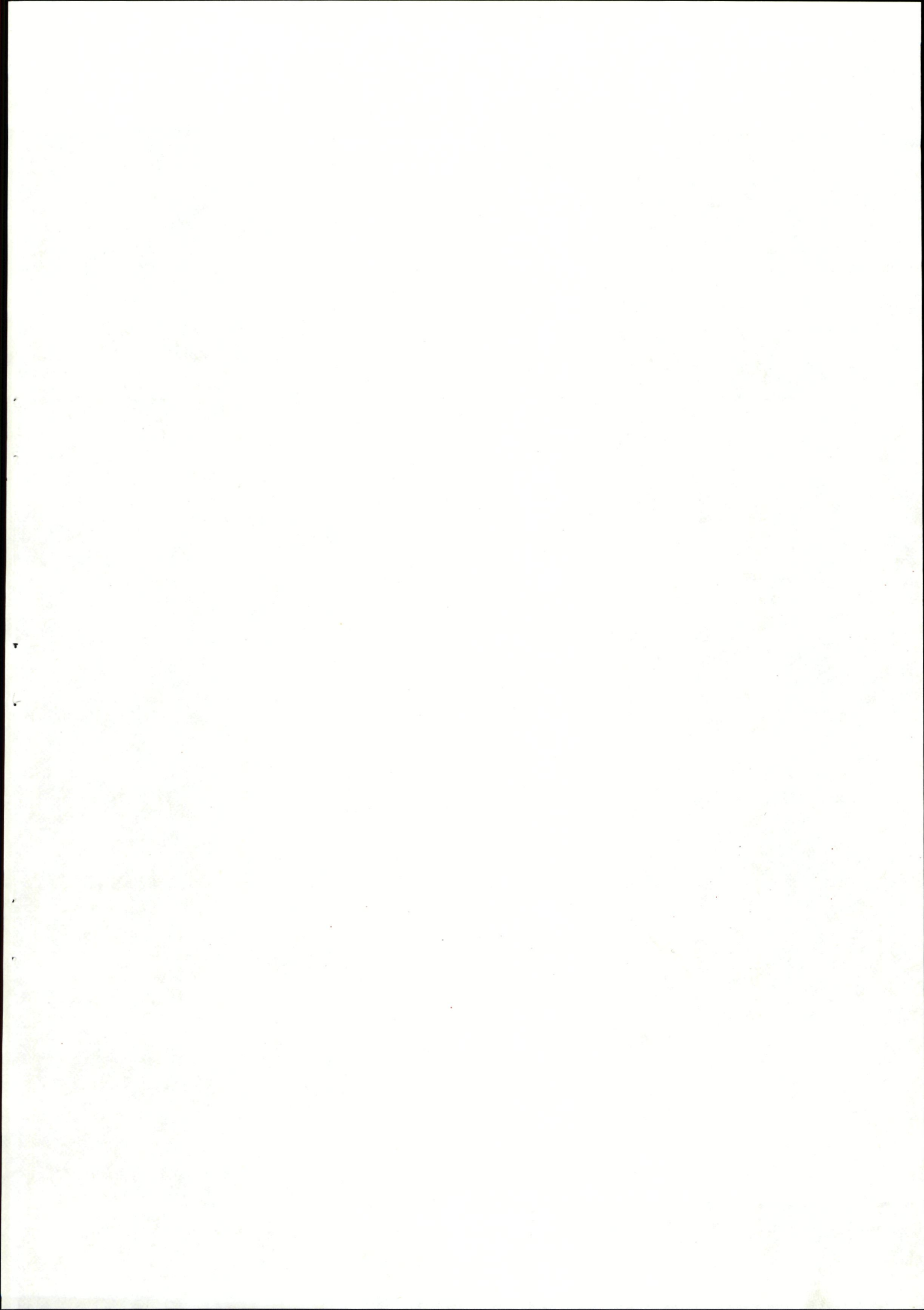
Lycée de la Communauté française

Voormalige "Ecole Moyenne" voor
meisjes, opgericht in 1874, door om-
vorming van een betalende lagere
meisjesschool, later Rijkslyceum.
Huidig schoolgebouw door gemeen-
telijk architect H. Jaumot, ingehuldigd
in 1904. Verwant met andere scholen
van Jaumot in de Koninklijke Ste-
Mariastraat 168 en de Gallaitstraat
129-131. Statisch neoclassicistisch
gevelfront met Ionische zuiltjes en
balustrade. Ruime hal in het interieur,
leidend naar de "préau" met klassieke
rondboogvensters, echter vooral be-
paald door het gebruik van ijzer voor
de typische spantkap, de balustrades
en monumentale bordestrap.

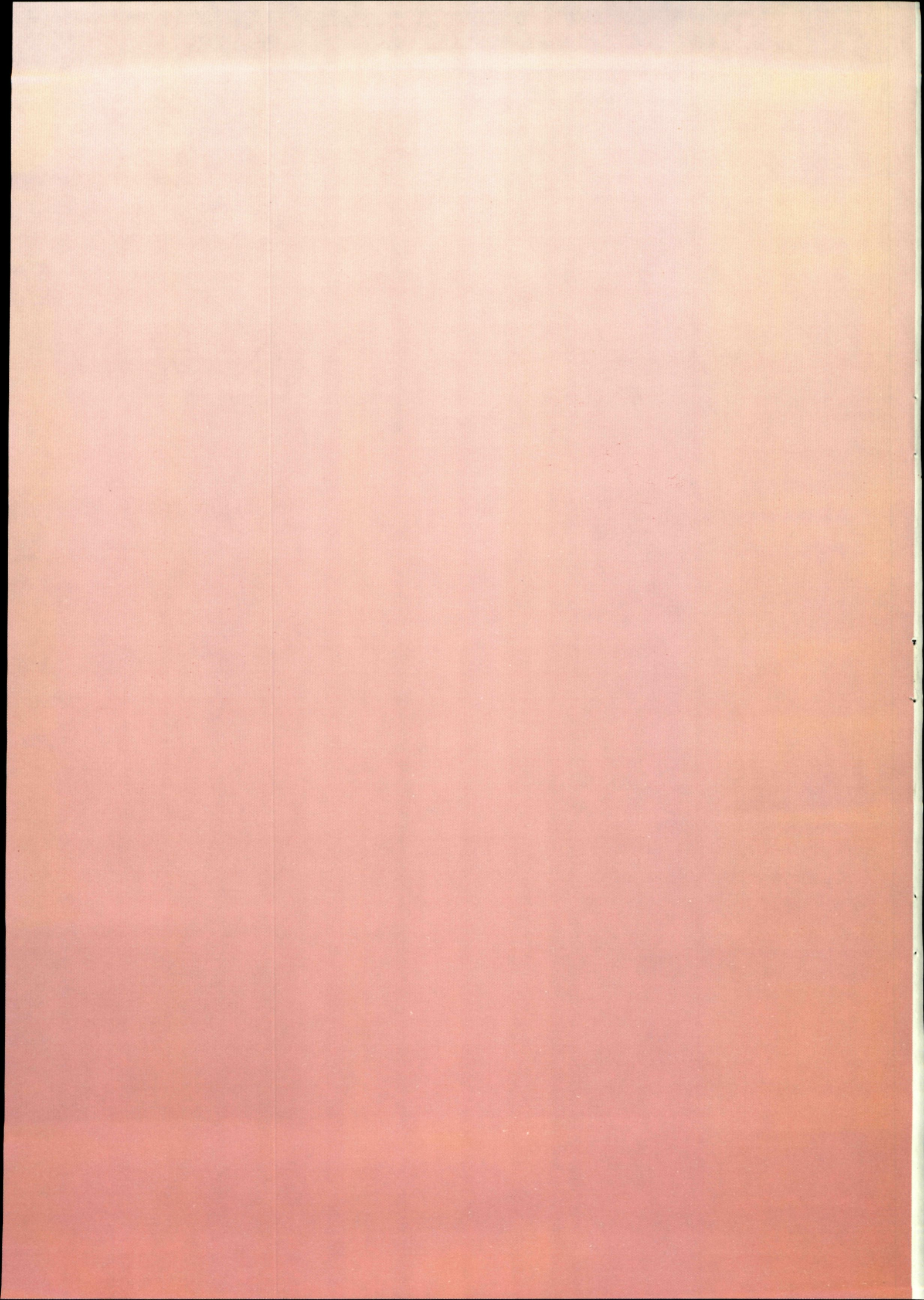
Brussel:
Koninklijk Muziek-
conservatorium

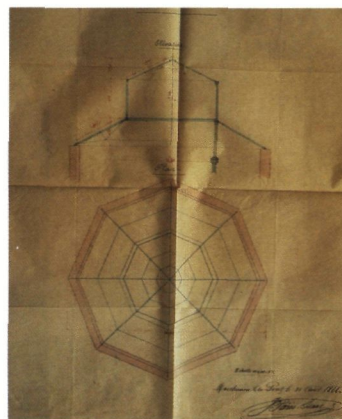
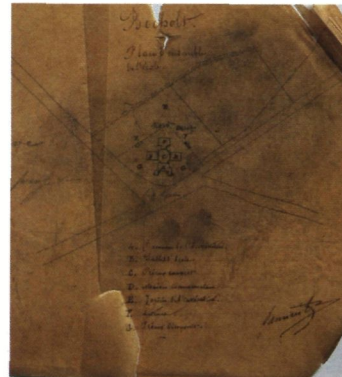

1

2

3

De gemeenteschool
van Bocholt:

1: Buitenaanzicht
met de onder-
wijzerswoning

(foto O. Pauwels)

2: Inplantingsplan
door architect

Jaminé

3: Ontwerp voor de
ijzeren ribconstruc-
tie, ingenieur Pâris-
Isaac, 1866

(Provinciaal archief,
Provinciale Dienst

Gebouwen,

Gemeente Bocholt,

Archiefdoos nr. 5)

was via de nu dichtgemetselde poort in de trapgevel. Tussen 1928 en 1932 werd de westvleugel uitgebreid en de symmetrie hersteld. Dit grondplan werd uiteindelijk aangepast in 1953 naar een ontwerp gedateerd 1 januari 1951 van architect J. Dreesen.

De hele klasindeling werd gewijzigd door de realisatie van een lange gang aan de speelkoerszijde. Zo werd de schuine aanhechting tenietgedaan en vormde de lange gang de belangrijkste oost-westas. De twee axiaal geplaatste verbindingsdeuren met "de priool" werden dichtgemetseld, evenals de twee toegangen onder de trapgevel langs de speelkoerszijde.

Het schooltje is gebouwd in een eclectische baksteenstijl met streng gelede gevelordonnantie, in vakken verdeeld door lisenen in donkerrode baksteen, met elkaar verbonden door dito architraven met dropmotieven. De dieper gelegen vlakken die

uitgevoerd zijn in lichter getinte baksteen, worden doorbroken door steekboogvormige vensteropeningen waarbinnen de rechthoekige ramen geplaatst zijn in geprofileerde, mergelstenen omlijstingen.

Dankzij de plannen van het gemeentebestuur van Bocholt om dit schoolcomplex te herbestemmen als bibliotheek, is het schooltje van Bocholt een langer leven beschoren dan in Diepenbeek.

VOETNOTEN

- (1) Habets J., *Nécrologie. Herman Jaminé*, Publications de la société historique et archéologique dans le Duché de Limbourg, 1885, tome XXII, N.S. tome II, p. 545.
Driessen W., *Neo-gotische bouwkunst in Limburg: van pittoreske spitsbogen naar een katholieke huisstijl*, in *Ons Heem*, 40, 1986, p.126-128.
- (2) Blandot L., *Maisons et écoles communales de la Belgique, dessinées et mesurées par Blandot, architecte, et accompagnées d'un texte descriptif et explicatif*, Paris et Liège, 1869.
- (3) I.v.m. de renovatie van de school te Bocholt, werd een voorbereidende studie gemaakt door Coolen L., *Project analyse jongensschool Bocholt*, 1990 (niet uitgegeven).

HET HEILIG HARTINSTITUUT TE MAASMECHELEN

GUILLAUME BOLLEN

De 120 meter lange voorgevel doet onwillekeurig denken aan het Amsterdamse Rijksmuseum (foto O. Pauwels)

Wie vanuit Genk over de autosnelweg oostwaarts rijdt, ziet bij het afdalen naar de maasvallei in de verte links een imposant gebouw oprijzen: het Heilig Hartinstituut van Maasmechelen.

Het is één van de dertien scholen voor middelbaar, normaal en technisch onderwijs die onder het bestuur van de Luikse bisschop Rutten (1901 - 1927) werden opgericht in Limburg.

Het Heilig Hartinstituut is tot stand gekomen dank zij de impuls van vicaris-generaal Bovens die op de efficiënte samenwerking kon steunen van deken Bernard, van de burgemeester en van het gemeentebestuur van Mechelen-aan-de-Maas.

Bedoeling was een middelbare school op te richten voor het gewest, dat weldra zou ontsloten worden door de vestiging van de koolmijn te Eisden. Ook de normaalschool van Sint-Truiden zou naar hier overgebracht worden met de bijhorende oefenschool, en tenslotte zou er nog een "ambachtschool" bijkomen.

In het begin van de 20ste eeuw was het een algemeen aanvaarde opvatting dat een schoolgebouw 'monumentaal' moest zijn. De statigheid van het gebouw moest namelijk de ernst van de wetenschap uitdrukken en tevens iets weergeven van de status die de leerlingen later zouden bereiken nadat zij de school bezocht hadden. Zelfs een kleine dorpsschool werd gebouwd in een stijl die met deze van het

gemeentehuis kon rivaliseren. Van het gebouw moest als het ware gezag uitstralen.

De bouwheren van het Heilig Hartinstituut te Mechelen-aan-de-Maas zijn er ongetwijfeld in geslaagd een gebouw op te richten dat ontzag inboezemt. Zij deden beroep op de Luikse architect Victor Verlinden. Deze man was duidelijk een leerling van de toenmalig florerende Sint-Lucasscholen voor architectuur, die de neogotische stijl als ideaal propageerden.

De ligging van de nieuwe school was ook zeer belangrijk. Een weide werd aangekocht langs de Rijksweg, een mooie baan met aan weerszijden een rij kastanjabomen. Deze weg, ten tijde van Napoleon ontworpen, verbindt Maastricht met Maaseik en Venlo en loopt evenwijdig met de Maas. Langs deze weg hoorde de school te staan (bij de verbreding van de Rijksweg in de zestiger jaren werden alle bomen gekapt en verdween ook de gietijzeren afsluiting vóór het gebouw).

Het Heilig Hartinstituut werd gebouwd in drie fasen: het hoofdgebouw langs de Rijksweg en de zijvleugel langs de Collegestraat werden opgetrokken tussen 1912 en 1916; de technische school werd gebouwd tussen 1922 en 1924, terwijl de grote koepelkerk dateert van de jaren 1934-1936.

De centrale hal uit 1922 met dubbele betonnen wenteltrap (foto O. Pauwels)

De neobyzantijnse Kapel werd door architect Verlinden gebouwd in 1934-1936 (foto O. Pauwels)

Voor het hoofdgebouw langs de Rijksweg zocht architect Verlinden inspiratie bij het door Cuypers gebouwde Rijksmuseum te Amsterdam. De 120 meter lange voorgevel heeft inderdaad allures van een groots paleis, zoals het Rijksmuseum. De hoofdingang is geflankeerd door twee torens die bekroond zijn met een spits. Terwijl boven de ingang van het Rijksmuseum het beeld van de Griekse godin der Kunsten, Minerva, prijkt, treft men hier op dezelfde plaats een groot Heilig Hartbeeld aan. Aan beide uiteinden van de gevel zijn twee vooruitspringende zijvleugels die uitlopen op vierkante hoekblokken, precies zoals bij het museum. De hoofdgevel telt twee bouwlagen, de hoekblokken tellen er drie. Door het feit dat deze hoekblokken hoger zijn dan de hoofdgevel geven zij aan het hele complex het aspect van een zware en stevige burcht. Opmerkelijk is het gebruikte materiaal. Het gebouw is opgetrokken in Maaslandse Veldbrandbrikken die

horizontaal doorsneden worden door lagen mergel en maaskalksteen; alle vensters hebben een geprofileerde kalkstenen omlijsting. De bouwlagen zijn ongemeen hoog: de lokalen van het gelijkvloers bereiken een hoogte van 5,50 m, deze van de eerste verdieping zijn 4,50 m.

Men treedt het gebouw binnen langs een brede en hoge trap. Tegen de zijmuren van de ruime inkomhal zijn twee marmeren platen aangebracht, waarop rechts de namen gebeiteld staan van de onderwijzers die in de schoolstrijd van 1879 ontslag namen, en links de namen van de oud-normalisten die in Wereldoorlog I gesneuveld zijn. Ook deze twee platen werden met alle details door Verlinden getekend.

Tot de tweede bouwfase behoort de technische school (thans College). Voor de bouw ervan in 1922 deed directeur Tilleux andermaal beroep op architect Verlinden. Het geheel, dat aanleunt tegen de noordelijke zijvleugel van het hoofdgebouw, is een groot

Het glazen zadeldak van de vroegere technische school wordt geschaagd door een sierlijk stalen gebint (foto O. Pauwels)

vierkant met drie bouwlagen, overdekt met een plat dak. Om de eentonigheid te doorbreken werden drie verschillende vormen van vensters aangebracht, steeds neogotisch geïnspireerd: het gelijkvloers heeft kruisvensters, rechthoekige vensters met lichtboog op de eerste verdieping en vensters met een tudorboog op de tweede verdieping. Het mooiste deel van dit gebouw is de zeer ruime, rechthoekige hal. Alle klassen geven uit op deze centrale hal die zelf overdekt is met een glazen zadeldak. Dit glazen dak wordt gedragen door een stalen, fraai versierd gebint, waarvan de kronkelende lijnen de Art Nouveau oproepen.

Blikvanger is voorzeker de dubbele hangende wenteltrap in beton. De beide sierlijke spiralen lijken te zweven in de ruimte, alleen opgehangen aan twee zuilen, zodanig dat het ganse gewicht van de trap rond die steunpunten hangt. De zuilen in roze "*faux-marbre*", zijn voorzien van Art Nouveau-kapitelen. Samen met de pilasters tegen de muren van het gelijkvloers, geven zij aan de hal een feestelijk karakter.

In het centrum van de mozaïekvloer is het wapenschild aangebracht van bisschop Rutten met zijn leuze "*Non recuso laborem*" (ik weiger de last niet). De overlopen van de eerste en de tweede verdieping die toegang verlenen tot de klaslokalen, zijn voorzien van een smeedijzeren borstwering.

De derde bouwphase vond plaats ten tijde van directeur Ghijsen. Van 1934 tot 1936 werd door dezelfde architect Verlinden een ruime en stijlvolle kapel gebouwd.

Reeds bij de realisatie van de eerste bouwphase, was in het totaalconcept de bouw van een neogotische kapel voorzien.

In de dertiger jaren was de neogotiek echter niet meer in trek. De voorkeur ging uit naar een koepelkerk naar Byzantijns model in de stijl van de Sacré-Coeurbasiliek van Montmartre in Parijs.

Het grondplan van de kerk is een vierkant van 24 meter bij 24 m.

Vier zware pijlers dragen de machtige rondbogen die op hun beurt een achthoekige koepel schragen.

Bijzonder fraai is het koor dat aan de oostkant tegen het vierhoekig schip is aangebouwd. Het heeft een dubbele rondgang op pijlers en zuilen verbonden met rondbogen. Hoofdaltaar en zijaltaren in de kooromgang zijn in marmer van diverse kleuren.

In de zijmuren van het schip staan, boven vijf rondboogramen met heiligenfiguren, twee grote rosasvensters gevat in zwaar traceerwerk en bezet met fijn gestyleerd brandglas: rechts het raam gewijd aan Onze-Lieve-Vrouw, links het raam met de afbeelding van de gekruisigde Christus.

Dank zij haar immens volume maakt deze kerk een grandioze indruk, vooral wanneer op het groot orgel de barokcomposities van Bach of Haendel worden gespeeld.

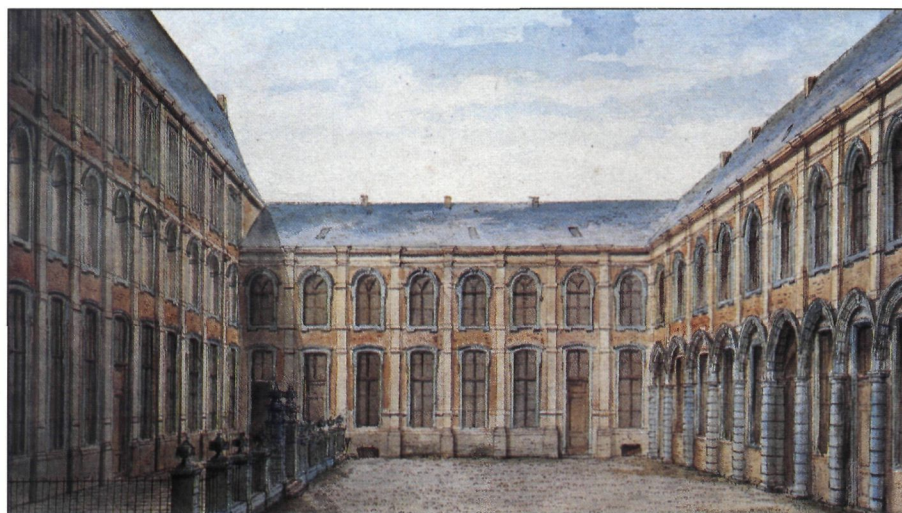

HET VOORMALIGE GYMNASIUM VAN DE JEZUIETEN IN GENT

KATHLEEN LANCLUS

De mooi geritmeerde binnenkoer bleef helaas niet gevrijwaard van latere, ontsierende aanbousels
(Aquarel door Aug. Van den Eynde, 1849 (?), uit *Atlas Goetgebuer*, L 123/8, S.A.G.)

De stedelijke lagere school, sedert 1921 bekend onder de naam Emile Brauninstituut, is gevestigd in een voor Gent volstrekt uniek 17de-eeuws gebouw, gelegen in de Voldersstraat. Deze stadsschool vormt namelijk als voormalig gymnasium een belangrijk onderdeel van het historische gebouwencomplex van het oude Jezuietenklooster. De oorsprong ervan gaat terug tot het einde van de 16de eeuw.

Reeds vóór de beeldenstorm (1566-1567) en het calvinistische bewind (1577-1584) in Gent, kwamen paters Jezuiten occasioneel naar de stad prediken. De "*Sociëteit van Jezus*", door de paus erkend in 1540 en opgericht om het katholieke geloof te verkondigen en te verdedigen, speelde een belangrijke rol in de Contrareformatie. Onmiddellijk na de herovering van de stad nodigden enkele schepenen de Jezuiten uit zich in Gent te vestigen en er les te geven. In 1585 kwamen de eerste paters aan. Door geldgebrek kon voorlopig geen college gebouwd worden. Volgens de statuten van de orde werd het onderwijs kosteloos verstrekt. De paters predikten in kerken en kapellen en gaven catechismusles. In 1588 kregen zij van de stad de beschikking over de goederen en het klooster van de zogenaamde "*Filledieusen*".

De eerste stap tot de bouw van het Gentse Jezuietenklooster werd gezet in 1591. Toen kon de Sociëteit dank zij een geldelijke bijdrage van de stad het Hof van der Vere, eigendom van de in 1584 onthoofde calvinist Jan de Hembyze, in de Voldersstraat aankopen. Met de steun van de magistraat werd het huis ingericht tot kloosterpand. Na herhaaldelijk aandringen van het stadsbestuur startte men ook een college voor middelbaar onderwijs. Vierhonderd jaar geleden, op 14 maart 1592, opende het Gentse Jezuietencollege zijn deuren. Drie klassen waren ondergebracht in het daartoe aangeworven en aangepaste Sersandershof, gelegen naast het klooster. In de daaropvolgende jaren kochten zij nog verscheidene belendende huizen en gronden en werd de bouw van een uitgestrekt kloostercomplex aangevat.

De eerstesteenlegging van de kerk, toegewijd aan Sint-Lieven, een ontwerp in laat-gotische stijl van pater-architect H. Hoeymaker, vond plaats op 12 mei 1606. De nieuwe kerk werd ingewijd op 17 december 1619. Om de kosten te financieren besloot de stad een speciale belasting te heffen op graan (later bier) en wijn ten voordele van de paters. Dit octrooi werd herhaalde malen vernieuwd voor de latere

De barokke schoolpoort in blauwe hardsteen zou nog dateren van 1642
(foto O. Pauwels)

De oorspronkelijke barokke straatgevel met monumentale poort (Aquarel door Aug. Van den Eynde, 1849, uit *Atlas Goetgebuer*, L 123/7a, S.A.G.)

bouw van het klooster en het college. In 1623 werd met financiële steun van het stadsbestuur en de baljuw van de Oudburg, Joris della Faille, heer van Nevele, begonnen aan de omvangrijke bouw van een nieuw klooster. De gebouwen, opgetrokken in de sobere stijl van de traditionele bak- en zandsteen-architectuur, waren voltooid in 1633.

In 1642 kochten de paters het Hof van Boelare. Aan de straat bouwden zij een afsluitmuur met een poort; dit zou de nog bestaande schoolpoort zijn. In 1654 telde het college niet minder dan 393 leerlingen die volgens het onderwijssysteem van de Jezuïeten, vastgelegd in de *Ratio Studiorum*, verdeeld waren over zes klassen, het humaniora-model. De klaslokalen waren echter nog ondergebracht in oude onaangepaste gebouwen. De bouw van een nieuw gymnasium op de plaats van het vervallen Hof van Boelare, startte in 1658. De zuidvleugel was vermoedelijk voltooid in 1662. De nieuwe school werd op 11 augustus 1664 in gebruik genomen en bij deze gelegenheid gedurende drie dagen voor het publiek opengesteld. In de annalen werd de volgende reactie genoteerd: *"loofden de eenen terecht de pracht van het gebouw, anderen vonden dat het in schoonheid elk soortgelijk gebouw in heel Vlaanderen en zelfs in heel Nederland overtrof"*. Ook voor deze werken kon de orde rekenen op financiële hulp door middel van leningen zonder interest en schenkingen van parti-

culieren. De bouw van het gymnasium betekende de afsluiting van een bewogen bouwgeschiedenis van de Jezuïetenvestiging in Gent.

Keizerin Maria-Theresia verklaarde op 13 september 1773 de Sociëteit in de Oostenrijkse Nederlanden afgeschaft. Gebouwen en inboedel werden verkocht in 1776-1779. Het klooster werd in 1777 ingenomen door het Koninklijk College en in het gymnasium zetelde vanaf 1778 de Raad van Vlaanderen. Voor de zuidvleugel van de Raad werd een *"vierschaar"* geplaatst, een ijzeren afsluiting tussen dertien pilasters met vazen. De afsluiting werd later hergebruikt voor de ruïnes van de Sint-Baafsabdij. De Raad werd vervolgens *"tribunaal"* of burgerlijke rechtbank en rechtbank van eerste aanleg.

Vanaf 1859 vond de universitaire *Ecole Spéciale du Génie Civil* een onderkomen in het vroegere college. In 1893 tenslotte werd het oude gymnasium lagere stadsschool voor meisjes, zodat de onderwijsfunctie van weleer opnieuw kon benut worden. De kerk werd in 1784 geschonken aan de kanunniken van het Sint-Pharaïldekapittel en tijdens het Franse bewind afgebroken. Onder Willem I werd op de plaats van de kerk de Aula of *"het Paleis van de Universiteit"* (1819-1826) opgetrokken naar ontwerp van stadsarchitect L. Roelandt. De aanpalende kloostergebouwen werden op een klein gedeelte na veranderd en uitgebreid ten behoeve van de uitbouw van de rijksuniversiteit. Het complex wordt thans groten-deels ingenomen door de Rechtsfaculteit en het Museum der Wetenschappen.

De school maakt thans een ietwat verwaarloosde indruk, wat niet wegneemt dat het gebouwencomplex een zeer bijzondere historische en artistieke waarde bezit. Architectuur-historisch kan het school-

Rijkelijk versierde stucgewelven kenmerken tot en met de bordestrap van de straatvleugel (foto O. Pauwels)

gebouw gelden als een belangrijk voorbeeld van de Vlaamse barok.

De straatgevel werd in 1972 aangepast en voorzien van nieuwe benedenvensters in barokke trant. De gesculpteerde consoles die het overstekende dak ondersteunen zijn één van de 17de-eeuwse bouwkenmerken. Een monumentale rijk bewerkte poort die zou dateren van 1642 accentueert de toegang tot de school. Het beeld van de Maagd van Gent, van beeldhouwer A. Andries, is in 1972 geplaatst in de nis boven de poort en vervangt het Mariabeeld ten tijde van de Jezuïeten. De deuromlijsting in blauwe hardsteen is één van de mooiste voorbeelden van de monumentale barokke vormtaal in Gent. Boven de opgeklampte deur met nagelbeslag verfraait een rijk gesneden houten boogtrommel het boogveld. De omlijsting van de rondboogdeur rust op geringde Dorische halfzuilen en wordt bekroond door een nis, geflankeerd door voluten met loofwerk, en een drie-hoekig fronton.

Via een door een stucgewelf overkluisde doorgang betreedt men de speelplaats. De sfeerrijke binnenplaats van het oude gymnasium verrast door een opvallende en verfijnde barokarchitectuur. Drie vleugels, gegroepeerd rondom een rechthoekig binnenplein, vertonen een ritmisch mooi geheel met een evenwichtige en harmonische ordonnantie. Helaas wordt het uitzicht op de gevels van de noord- en westzijde belemmerd door een hoge ijzerconstructie steunend op profielen.

Onze aandacht gaat in de eerste plaats uit naar het kleurrijke materiaalgebruik: baksteen voor het opgaande metselwerk, hardsteen voor de plint en zandsteen voor de decoratief bewerkte onderdelen, zoals omlijstingen, platte banden, pilasters, arcade.

De vernieuwende architectonische kenmerken van de 17de eeuw zijn hier overvloedig aanwezig. Lijstgevels, afgelijnd door een gekornist hoofdstel, omsluiten drie zijden van het plein. Het voor de barok kenmerkende ritmische karakter wordt zowel bepaald door de horizontaliserende geleding, geordonneerd door duidelijk afgelijnde registers, als door de travee-indeling aangeduid door pilasters. De vensters zijn getoogd op de benedenverdieping en rondboogvormig of rechthoekig op de bovenverdieping; ze worden gevat in een omlijsting van platte banden met oren op voluutje en een aflijnende waterlijst. De dorpels zijn onderling verbonden. De bijzondere aandacht voor het decoratieve aspect van de gevels kadert volledig in het karakter van de barokstijl. De rij rondboognissen in de zuidvleugel

en de gebosseerde, geringde halfzuilen en bogen van de arcade in de noordvleugel, zorgen voor een decoratieve gevelindeling. De nu lege rondboognissen zouden destijds opgesierd zijn met beelden.

In de straatvleugel kan men op beide verdiepingen stucplafonds met een bijzondere waarde bewonderen. In de lokalen op de begane grond bleven de gedrukte stucgewelven goed bewaard, elk gewelf vertoont per travee een verschillend patroon en rust op verschillend uitgewerkte consoles. De stucgewelven van de bovenverdieping boeien door royaal versierde gordelbogen, gedragen door fraai gesculpteerde stucconsoles.

Ook het trappenhuis in de hoek van noord- en westvleugel is vrijwel intact gelaten. De etage is bereikbaar door een bordestrap in drie delen, eveneens met verschillend uitgewerkte stucgewelven en gordelbogen op consoles.

In de zuidvleugel met ogenschijnlijk drie bouwlagen, maar in werkelijkheid slechts één bovenverdieping bevattend, sierde het mooiste stucplafond van het college voorheen de bibliotheek (nu gymnasietiekzaal en weinig aantrekkelijk voor de geïnteresseerde bezoeker). Het plafond werd verdeeld in acht vakken door met stucwerk verfraaide moerbalken. De prachtige stucreliefs met fantasierijke voorstellingen werden in 1931 uit de zaal verwijderd en overgebracht naar de reserves van het Museum voor Schone Kunsten. Enkele kamers naast de turnzaal dragen wel nog de sporen van een gelijkaardig sierlijk bewerkte plafond.

BRONNEN

- Rijksarchief Gent, Fonds Jezuïeten, nr. 13, 22, 56.
- Stadsarchief Gent, Atlas Goetghebuer.
- Brouwers L., *De Jezuïeten te Gent, 1585-1773, 1823-heden*, Gent, 1980.
- De Muynck V., *L'ancien couvent des Jésuites, Inventaire archéologique de Gand*, 1900, p. 175-177.
- Id., *Plafond de la bibliothèque de l'ancien couvent des Jésuites, Inventaire archéologique de Gand*, 1901, p. 209.

Detail van een
stucplafond
(foto O. Pauwels)

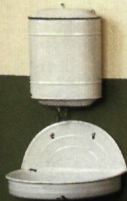

Raad.

Beste jongens, hoort eens wel. Eerst
het leeren, dan het spel. Leeren
is een levenstaak. Spelen is
alleen vermaak. Opgelet dus!
Geen gerucht! En als straks
de schoolbel klinkt, Zyt ge
vrij en blij en zingt Als een
vogel in de lucht moet!

HET ROMMELAERE INSTITUUT EN DE INSTITUTEN VAN DE BIJLOKE TE GENT

CHRIS BOGAERT

De markante, overwegend neogotische buitenarchitectuur van de Bijloke-Instituten was didactisch opgevat (foto O. Pauwels)

De drie medische universitaire instituten - het Rommelaere Instituut voor Hygiëne, Bacteriologie en Gerechtelijke Geneeskunde, het Farmacodynamisch Instituut en het Fysiologisch Instituut - samen ontworpen door ingenieur-architect Louis Cloquet en gerealiseerd tussen 1898 en 1905, vormen een uniek architecturaal ensemble tussen de Apotheekstraat, Albert Baertsoenkaai, Jozef Kluyskensstraat en Hospitaalstraat, in de onmiddellijke nabijheid van het vroegere Burgerlijk Hospitaal van de Bijloke.

Bij de oprichting van een hogeschool in Gent onder Willem I van Oranje op 9 oktober 1817 werd één van de vier faculteiten voorzien voor de opleiding van geneesheren. De eerste, zuiver theoretische lessen werden gegeven in de gebouwen van het voormalige Jezuïetenklooster aan de Voldersstraat, door de stad ter beschikking gesteld van de universiteit. Twee lokalen in het oude Bijlokehospitaal werden voorzien voor klinisch onderzoek.

Bij de organieke wet op het Hoger Onderwijs van 27 september 1835 werd bepaald dat de burgerlijke godshuizen van Gent zouden dienen *"tot onderwijs der medicale en chirurgicale clinique en tot de praktische kunst der baringen"*.

Het toenemende belang van de praktische opleiding en het proefondervindelijk onderzoek eisten goed uitgeruste laboratoria en auditoria voor de steeds toenemende studenten. Door de bouw van het nieuwe Burgerlijk Hospitaal van de Bijloke (1864-1878) en een kraaminrichting (1866) aan de Bijlokekaai, beiden naar ontwerp van architect en hoogleraar Adolphe Pauli, kreeg de universiteit meer ruimte en autonomie, doch de gedwongen cohabitatatie bleef voor problemen zorgen. Steeds meer werd aangedrongen op afzonderlijke universitaire klinieken en instituten voor de verschillende medische disciplines. Een eerste voorlopig laboratorium voor bacteriologische ontleding in België werd opgericht door professor Van Ermengem in 1887 in de tuin van het Bijlokehospitaal.

De vooronderzoeken voor afzonderlijke klinieken, onder leiding van architect Pauli, werden in 1896 verdergezet door zijn opvolger ingenieur-architect Louis Cloquet. In nauwe samenwerking met de professoren Van Ermengem, Heymans en Lahousse werden in 1898 de drie wetenschappelijke instituten ontworpen. In 1900 startten de werken op gronden verworven van de Commissie der Godshuizen, tussen de Bijloke en de Leie.

◀ In het voormalig Fysiologisch Instituut is thans de historische onderwijscollectie ondergebracht, hier met de reconstructie van een klas (foto O. Pauwels)

In 1871 behaalde Louis Cloquet (Feluy 1849-Gent 1920) aan de Burgerlijke Genieschool te Gent de titel van ingenieur en vatte zijn carrière aan bij het Ministerie van Bruggen en Wegen. Via contacten met Jean Béthune, Arthur Verhaegen en Joris Helleputte, belangrijke protagonisten van de neogotiek, groeide zijn interesse voor de middeleeuwse kunst en christelijke filosofie. Door zijn verschillende leeropdrachten bouwkunst (aan het Sint-Lucasinstituut te Doornik en Gent en sinds 1890 ook aan de Gentse Universiteit) en zijn talrijke publikaties in onder meer *La revue de l'Art Chrétien*, propageerde hij de traditionele Vlaamse architectuur. Ook zijn theoretische werken, *Traité d'Architecture* (1898-1901) en *L'Architecture traditionnelle et les styles régionaux* (1919) weerspiegelen zijn behoudende zienswijze op de architectuur.

Naast zijn werken in opdracht van de universiteit - namelijk de drie instituten van de Bijloke, de Klinische en Poliklinische Instituten en het vroegere Botanisch Instituut (1896-1905) - zijn vooral het postgebouw (1897-1908) en het Sint-Pietersstation (1912) als monumentale realisaties in Gent gekend.

De drie Instituten van de Bijloke werden samen, doch als onafhankelijke instellingen ontworpen, wat zich uit in de architectuur maar vooral in de binneninrichting. Elk gebouw moest beantwoorden aan de zeer specifieke noden van de verschillende disciplines, zowel wat het wetenschappelijk onderzoek als het onderwijs en de opleiding van de studenten betrof. Architect Cloquet heeft hierbij vorm gegeven aan concreet vooropgestelde plannen.

De architectuur, een subtiële mengeling van Brabants en Vlaams geïnspireerde neogotiek met

kenmerkende trapgevels en getrapte dakkapellen, kruisvensters onder boogvelden en bekronende pinakels en lantaantjes, was zeer didactisch opgevat. Als hoogleraar bouwkunst creëerde hij een ensemble waarin alle mogelijke materialen en technieken aan bod kwamen. De gevarieerde en kleurrijke materialen - roze baksteen, blauwe hardsteen, gele zandsteen, geblazen groen Falconniersglas als bovenlichten - in combinatie met natuurleien bedakingen, oorspronkelijk met kleurrijke geometrische motieven, bekronende groen- en geelgeglazuurde vorstkammen en lantaantjes, gaven het geheel bovendien een zeer decoratief uitzicht. Het gebruik van verschillende venster- en deurvormen en ontlastingssystemen, allerlei traptypes en de verschillend aangewende technieken voor overwelling en bevloering getuigden van een zelfde zin voor het onderwijzen. Bovendien was de constructie uit onbrandbare materialen opgetrokken, met onder meer bakstenen koepelgewelven en stalen dakgebinten.

Plattegrond en binneninrichting waren zeer functioneel: ruime, luchtige en overvloedig verlichte laboratoria voor experimenteel wetenschappelijk onderzoek, practicumzalen voor de medische studenten, burelen, bibliotheken, musea en auditoria voor het onderwijs. De circulatie gebeurde via dwarsgangen aan de achterzijde, monumentale trappen voor publiek toegankelijke ruimten en spiltrappen voor interne communicatie. Het meubilair, onder meer de talrijke behouden beglaasde houten wandkasten en labotafels, was zeer verzorgd evenals de technische uitrusting zoals droogovens, sterilisatiekasten en desinfectatie-installaties en de bijhorende wetenschappelijke apparatuur. Enig zijn nog steeds de ver-

V.l.n.r. de bibliotheek en het Groot auditorium van het Rommelaere Instituut, en de historische onderwijscollectie in het voormalig Fysiologisch Instituut (foto's O. Pauwels)

De voormalige laboratoria van het Farmacodynamisch Instituut
(foto O. Pauwels)

schillende auditoria, waarvan het grootste in zijn amfitheater aan een honderdtal toehoorders plaats kan bieden. De originele houten banken en centrale projectiekabine, omschakelbaar bord- en projectiedoek en elektrisch bediend verduisteringssysteem zijn maar enkele van de technische snufjes. Een duiventoren en paviljoenen, stallen en hokken voor proefdieren nodig voor het onderzoek bevonden zich in de binnentuinen, naast zeer specifieke gebouwtjes voor het serumonderzoek en een zogenaamde *pesttoren*, een volledig geïsoleerd, te desinfecteren labo voor pestonderzoek. In het Rommelaere Instituut voor de studie van gezondheidsleer en bacteriologie werd door professor Van Ermengem alles volgens de principes van de hygiëne ontworpen en dit op zeer demonstratieve, educatieve en gemakkelijk toegankelijke wijze. Verschillende types van toiletten bijvoorbeeld moesten op een efficiënte manier bijdragen tot het onderricht van deze bijzondere vorm van hygiëne. Zeer revolutionaire procédés van verlichting, verluchting, verwarming en sanitair werden hier toegepast en gerealiseerd door gespecialiseerde firma's uit Parijs of Brussel. Uitzonderlijk verlicht waren de laboratoria in het Instituut voor Farmacodynamie, ontworpen volgens de desiderata van zijn directeur professor J.F. Heymans, onder meer door de hoge, in de dakkapellen doorgetrokken vensters en spitstonoverwelling met deels beglaasde noordflank en de opdeling van de ruimte door kamerhoge beglaasde houten schotten, wat tevens de communicatie tussen de verschillende labo's bevorderde. De vroegere laboratoria voor wetenschappelijk onderzoek van professor Lahousse in het Fysiologisch Instituut aan de Apotheekstraat huisvesten sinds 1982 de "*Historische Onderwijscollectie*" van het Seminarie voor Historische en Vergelijkende Pedagogie, met permanente tentoonstelling over het Lager Onderwijs in de periode 1900-1940, met onder meer een reconstructieklasje en klein schoolmuseum waarbij de behouden wandkasten perfect hergebruikt werden. Enkel de zuidvleugel van het Rommelaere Instituut aan de Jozef Kluyskensstraat, met Dienst voor Gerechtelijke Geneeskunde, behield tot op heden zijn originele functie. De overige vleugels kregen binnen de universiteit nieuwe bestemmingen met respect voor de architectuur en de uitzonderlijke inrichting.

BIBLIOGRAFIE

- Henseval M., *L'Institut d'Hygiène et de Bactériologie de L'Université de Gand*, s.l., s.d.
- Lafolaye P., *Les nouveaux instituts de l'Université de Gand*, *Bulletin de la Société des Architectes diplômés par le Gouvernement*, Paris, 1903.
- Mouton H., *Ingenieur-architect Louis Cloquet (1849-1920). Zijn werk in opdracht van de rijksuniversiteit te Gent* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling, R.U.G., 1978)

DE RIJKSNORMAALSCHOOL TE BRUGGE

JOS STROOBANTS

In deze vroegere slaapzaal nestelden de "chambretten" zich tussen de steunen van de metalen dakstructuur (foto O. Pauwels)

"La Belgique entend que la femme reste une ménagère, qu'elle reste l'ange du foyer domestique". Deze dualistische uitspraak van 1865 in het Belgisch parlement illustreert op verbluffende wijze het katholiek verzet tegen rijksnormaalscholen voor meisjes. Wat niet meteen betekent dat de Brugse rijksnormaalschool voor jongens vlotter uit de startblokken kwam.

Aan de bouw van 1880 tot 1883 naar ontwerp en onder leiding van de Brugse stadsarchitect Dela Censerie ging inderdaad gedurende bijna 40 jaar een verwoede politieke en ideologische discussie vooraf waarvan de laatste jaren nog extra werden gekruid met een architectendispuut.

Met de wet van 23 september 1842 besliste de jonge Belgische staat te verhelpen aan het nijpend tekort aan goede onderwijzeressen en onderwijzers, door de onmiddellijke oprichting van twee normaalscholen in Lier en Nijvel.

De volgende kwarteeuw poogt de stad Brugge tevergeefs de haar ondertussen als "troostprijs" toegekende - en overigens niet erg succesrijke - school voor uitgebreid lager onderwijs te laten optillen tot het niveau van de twee nieuw opgerichte normaalscholen.

De wet van 29 mei 1866 biedt echter eindelijk een bijkomend perspectief: *"Deux nouvelles écoles normales d'instituteurs ainsi que... d'institutrices, seront immédiatement (sic) établies aux frais de l'Etat et placées sous le régime de la loi du 23 septembre 1842"*.

Nu valt de keuze voor de nieuwe Vlaamse jongensnormaalschool op Brugge met als voorwaarden echter dat de stad niet alleen een geschikt terrein ter beschikking stelt maar ook de nodige lokalen bouwt en voor het onderhoud ervan instaat. Of het begrip *"aux frais de l'Etat"* op zijn allersmalst, vindt Brugge niet onterecht.

De daaropvolgende jarenlange inspanningen van burgemeester Boyaval zullen echter uiteindelijk met succes bekroond worden. Hij slaagt erin om via een schenking aan de stad een terrein te verwerven in de Sint Jorisstraat waar ook nu nog - naast de hoofdingang - een 16de-eeuws torentje herinnert aan het verblijf aldaar van de Sint Jorisgilde, een in de 13de eeuw opgerichte schuttersvereniging. De meest waardevolle overblijfselen van de oude constructie worden overgebracht naar het stedelijk archeologisch museum.

Het koninklijk besluit van 23 juli 1873 bevestigt dat Brugge een jongensnormaalschool krijgt.

◀ Het uitzonderlijk gaaf bewaard 19de-eeuws interieur van de turnzaal (foto O. Pauwels)

De zijgang van de grote vestibule: kwaliteit van de materialen en verzorgde afwerking zijn een constante in het ganse gebouwencomplex (foto O. Pauwels)

De zuidelijke "kloostergang" met stenen gewelven en fraai uitgewerkte deuromlijstingen bekroond met blind maaswerk (foto O. Pauwels)

De stadsarchitect Louis Dela Censerie is echter niet te spreken over de plannen van de architecten van het Ministerie van Openbare Werken: "... l'ensemble de la composition ... en disant que l'importance du projet est au dessus du mérite de l'auteur". Liever dan deze "interprétation incomprise du style flamand" verkiest hij een "simple construction, sans cachet et sans style n'appartenant ni à nos arts ni à notre époque et ne pouvant exercer ainsi aucune influence fâcheuse sur le goût et nos espérances de l'avenir".

Wanneer de eerste golf van ontzetting is gedeind, werkt hij een alternatief neogotisch ontwerp in "typisch Vlaamse stijl" uit. Nog een jarenlang verhaal, dat eindigt met de goedkeuring van het voorstel van Dela Censerie.

Op 10 april 1879 legt de progressief-liberale minister P. Van Humbeeck aan koning Leopold II het besluit ter ondertekening voor waardoor bevestigd wordt dat de rijksnormaalschool te Brugge "à établir en cette ville, en vertu de l'arrêté royal du 23 juillet 1873, sera immédiatement organisée et ouverte dans les locaux actuels de la section normale, en attendant qu'elle puisse être transférée dans les bâtiments dont la construction a été décrétée par l'arrêté royal précité".

De strijd was gestreden, de bouw kon beginnen.

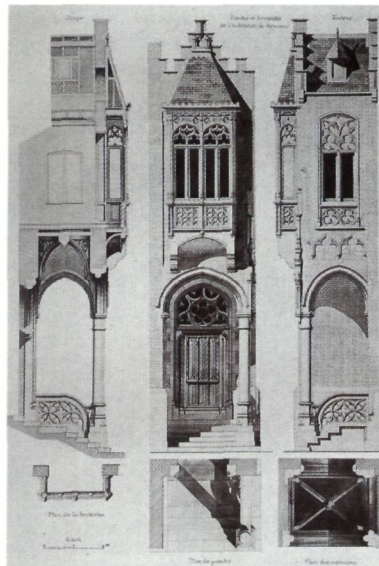
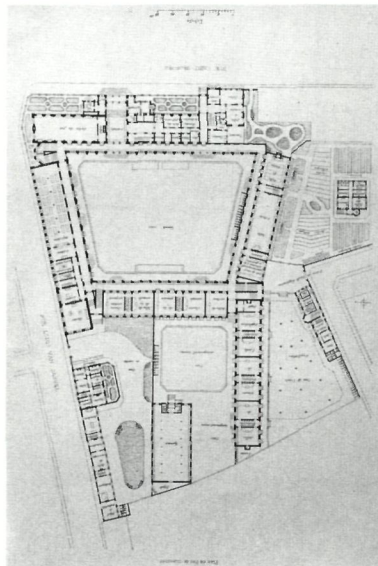
De gebouwen zijn opgetrokken in een neogotische stijl die vooral in de tweede helft van de 19de eeuw een grote bloei kende in Brugge. Dela Censerie verwerkte hier op zeer persoonlijke wijze versieringselementen uit de lokale bouwstijl van de 14de tot en met de 16de eeuw. Zo herkennen wij onder meer de gevelvormen van het huis P. Pourbusstraat 7 evenals de dakkapellen en de reiegevel van het Gruuthusehof.

Het geheel - dat getuigt van de rijk gevarieerde decoratie-taal van de neogotiek - werd geconcipeerd

Tot op heden onaangeroerd gedeelte van de tweede verdieping van de noordelijke vleugel met typische metalen dakspantstructuur (foto O. Pauwels)

1 2 3

1. Plan van het gelijkvloers, uit *l'Emulation* (1883): kenmerkende opbouw rond een aantal binnenplaatsen

2. Doorsneden van het portaal van de directeurswoning, uit *l'Emulation* (1883)

3. De voorgevel van de Rijkssnormaalschool illustreert de neogotische vormtaal die Dela Censerie ook bij de restauratie van het Hof Van Gruuthuse toepaste ... en eraan ontleende (foto O. Pauwels)

op basis van het gedetailleerd programma, opgelegd door het Ministerie van Openbare Werken.

Rond grote binnenkoeren scharen zich de verschillende vleugels, twee bouwlagen hoog, op een half-ondergrondse kelderverdieping (*"construits sur caves ... bien aérées et d'une élévation suffisante"*) en onder hoge met leien beklede zadeldaken met typische metalen spanten. De trapeziumvormige *"grande cour"* wordt langs de vier zijden afgelijnd door een éénlaagse galerij die een vlotte binnen-circulatie verzekert. Aan drie hoeken aansluitende grote trappartijen vormen een monumentale verbinding met de verdieping.

Soberheid en materiaalkwaliteit maken van dit ruim bemeten complex een indrukwekkend geheel. De in het bouwprogramma vervatte eisen inzake minimum oppervlakte en volume per leerling, de goede oriëntatie en ventilatie van de lokalen tot en met de bijzondere aandacht voor de gasverlichting (*"prévenir toutes les causes qui peuvent favoriser le développement de la myopie scolaire"*) evenals de bezorgdheid voor een *"convenabele"* directeurswoning, de uitgebreide dienstlokalen en personeelslogementen en zelfs de aanleg van een *"jardin*

potager" hebben hier zeker niet in het minst toe bijgedragen.

De uiterst merkwaardige en gaaf bewaarde turnzaal, een vrijstaand tweelaags gebouw op de achterliggende koer, is de belichaming van het *"een gezonde geest in een gezond lichaam"*-principe.

De *"paratonnerre (qui) défendra les bâtiments contre les décharges électriques"* was letterlijk de kroon op een grondig werk.

De voortreffelijke wijze waarop deze jeugdige honderdjarige nog steeds zijn oorspronkelijk beoogde functie vervult, is uiteindelijk het grootste compliment voor dit werk van Louis Dela Censerie.

Met dank aan antiquariaat Utopia te Gent voor het ter beschikking stellen van de hier afgedrukte platen uit *l'Emulation* (1883)

BRONNEN

- De Clerck K. en Van Der Auwera M., *De Stichting van de Rijkssnormaalschool te Brugge*, C.S.P.H., Gent, 1979.
- Delepiere A.M. en Huys M., *Beschermingsdossier Rijkssnormaalschool te Brugge*, archief BML te Brugge.

DE WEDEROPBOUWSCHOLEN IN DE WESTHOEK

ANNE-MARIE DELEPIERE EN MARTINE HUYS

Brielen, 30 juli 1920. Groepsfoto met Koning Albert en Koningin Elisabeth vóór de noodschool (foto Stedelijk Onderwijsmuseum Ieper)

Na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog rukten de Duitse troepen snel op tot aan de Belgische kust. Het Duitse offensief strandde in de Westhoek op een Noord-Zuid- frontlijn, bestaande uit de zogenaamde "Ypres Salient" en het IJzerfront. Toen de situatie onveilig werd, ging men over tot evacuatie. Op 6 mei 1915 verzocht gouverneur Janssens de Bisthoven de burgemeesters het volgende plakkaat uit te hangen: *"Bericht aan de ouders. De ouders worden indachtig gemaakt op den plicht hunne kinders te laten onderwijzen. Om ze daarin te helpen geeft het Stadsbestuur besloten aan de ouders, wier kinderen thans belet zijn thans ter school te gaan, de gelegenheid te geven deze te doen onderwijzen en opvoeden in Gestichten of Schoolkoloniën in het omliggende van Parijs. De kinderen der inwoners, zoowel als deze der vluchtelingen worden aangenomen, de meisjes van 8 tot 16 jaar, de knechtjes van 8 tot 14 jaar. Alles is ten koste van den Staat, zelf is het niet noodig kleren mede te brengen.*

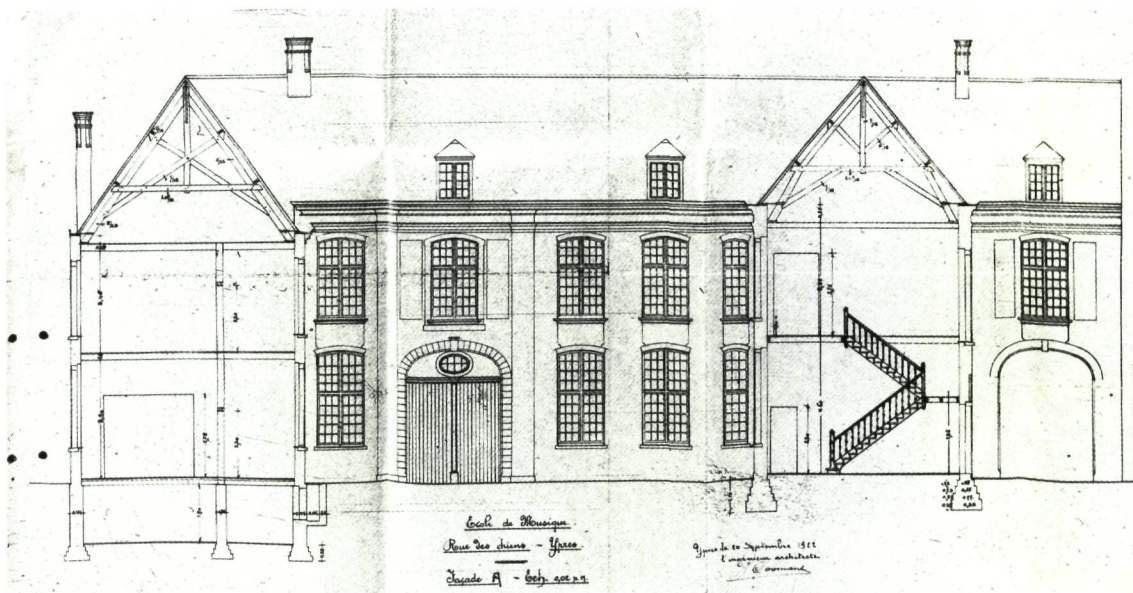
De inschrijvingen zullen onmiddellijk geschieden in het gemeentebestuur. Verzoek aan de ouders dit zonder uitstel te doen. Het vertrek der treinen zal op tijd aangekondigd worden. De reis zal geschieden onder de standvastige bewaking der belgische onderwijzers en onderwijzeressen".

De wet op de leerplicht dwingt de Belgische overheid maatregelen te treffen om de jeugd verder onderwijs te geven. Vooral in Frankrijk en Zwitserland worden schoolkolonies opgericht. De Franse waren gecontreerd op de as Parijs-Rouen en aan de Normandische kust. Deze internaten, waar de kinderen opgenomen blijven tot aan het einde van de oorlog, zijn vaak ondergebracht in kasteeldomeinen. Slaapkamers, eetzaal, percelen om het land te leren bewerken en speelruimten worden naar best vermogen ingericht. *"Het is te hopen dat wij nu weldra zullen mogen terug keeren naar ons lief Belgenland met de vooruitgang dat onze bondgenooten doen.*

◀
Loker, Ieperstraat
2-4. Kloosterschool
naar ontwerp van
architect A. Dumont
(Brussel) van 1922
(foto O. Pauwels)

Ieper,
D'Hondtstraat 65.
Speelplaatsgevel
van de "Stedelijke
Muziekacademie"
naar ontwerp van
architect
J. Coomans (Ieper)
van 1922

Wat zullen wij blijde zijn nietwaar?" Zo luidt de wens van Zuster Godelieve van de Vereniging van de Heilige Harten, verstuurd vanuit de schoolkolonie te Varengeville-sur-mer in november 1918. Enkele maanden later blijkt dat de repatriëring niet van een leien dakje zal lopen. De toon van zuster Godelieve verandert: *"Gij ziet dat de kudde gedurig vermindert wij zullen ook al gauw moeten volgen, het ergste is dat wij geen huis meer hebben"*.

Na de wapenstilstand van 11 november 1918 keert de bevolking geleidelijk terug. Hun geboortestreek dient zich aan als een verwoest gewest. De weder-

opbouw lijkt een onmogelijke taak, maar de moed zinkt hen niet in de schoenen. Het meest nijpende probleem is de huisvesting. De grootste nood wordt gelenigd met behulp van barakken. Ook het onderwijs wordt verschaft in deze noodwoningen. Slechts tegen het einde van de jaren 1920 zijn alle scholen wederopgebouwd.

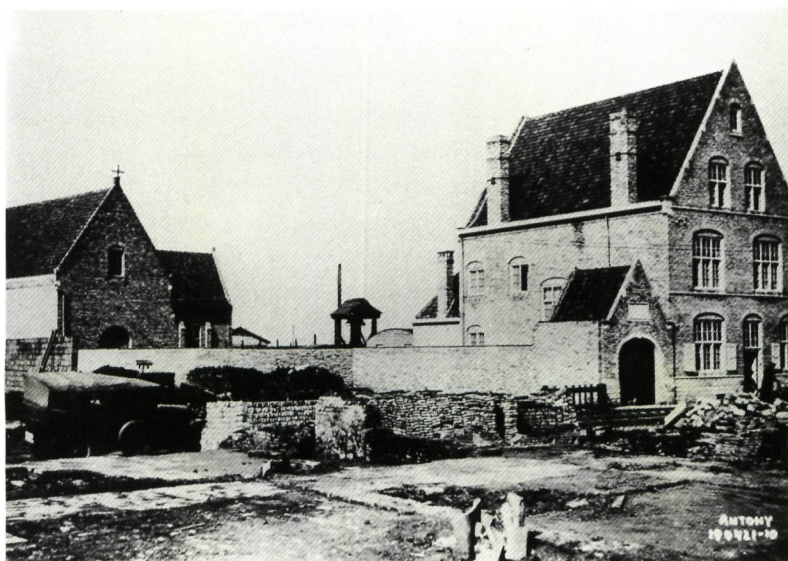
Scholen zijn net zoals de andere openbare gebouwen bepalend voor het wederopgebouwde stads- en dorpsbeeld. In de dorpen zijn zij dikwijls, samen met de kerk, gemeentehuis en pastorie, het werk van dezelfde architect, die ook meestal verantwoordelijk is voor het aanleg- en rooilijnenplan.

Te Elverdinge bijvoorbeeld ontwerpt architect J. Coomans van Ieper gemeentehuis, kloosterschool en veldwachterswoning als één geheel in historiserende wederopbouwstijl, bij het gemeentehuis met uitgesproken kenmerken van de regionale renaissancestijl.

De Brusselse architecten E. Richir en G. Veraart gebruiken in Brielen het hoekperceel Veurnseweg/Brielsestraat optimaal. Het gemeentehuis is het spiegelbeeld van de onderwijzerswoning; tussen beide bevindt zich de doorgang naar de speelplaats met de klaslokalen.

De Langemarkse jongensschool en bijhorende onderwijzerswoningen zijn een ontwerp van de architecten V. Cols en J. De Roeck uit Antwerpen. Zij vormen met de aansluitende huizenrij een modernistisch-regionalistisch eenheidsproject, dat in zekere mate refereert naar het uiterlijke aspect van Engelse tuinsteden.

Ieper,
Elverdingsestraat
16-18. De wederop-
bouw van de Sint-
Michielschool naar
ontwerp van archi-
tect M. Selly (Ieper)
(foto Stedelijk
Onderwijsmuseum
Ieper)

Het wederopgebouwde scholenbestand sluit in het algemeen aan bij de traditionele structuur van het 19de-eeuwse. Van echte vernieuwingen is er nog geen sprake. Dit neemt niet weg dat praktische overwegingen leiden tot een meer aangepaste schoolarchitectuur.

In de D'Hondtstraat te Ieper weerklinken, vanachter een statige pilastergevel, opnieuw oefeningen in muziekunst. Het 18de-eeuwse herenhuis de Gelcke, waarin sinds het einde van de 19de eeuw de muziekschool was ondergebracht, werd door J. Coomans in zijn glorie hersteld. Weliswaar gebeurde dit mits innerlijke aanpassingen en toevoeging van klasvleugels rondom een rechthoekige speelplaats. Van een meer doorgedreven functionele aanpak getuigde de gemeenteschool naar ontwerp van architect H. Hoste (Brugge) van 1922 te Zonnebeke. Reeds enkele jaren na de voltooiing waren er klachten omtrent de waterdichtheid van het platdak en het slecht sluiten van de ijzeren vensterramen in betonnen omlijsting. Het uitblijven van verdere onderhoudswerken leidde tot de afbraak van het schoolgebouw in 1960. Het huidige gebouw met turnzaal, stortbaden, acht klassen en bureel, herbergt in feite de functies welke Hoste voorzag in zijn eerste, door de gemeente verworpen ontwerp. De nog bestaande directeurswoning is een afgezwakte versie van de oorspronkelijke modernistische opzet.

De wederopbouwscholen passen in het historiserende kader waarbinnen de wederopbouw zich

heeft afgespeeld. Zowel het officiële als het vrije onderwijs huldigen het eclecticisme. Oude voorliefdes voor deze of gene neostijl vervaagden. Staatsscholen, kloosterscholen of colleges zijn nog moeilijk van elkaar te onderkennen. Niettemin prijkt op de markt te Nieuwpoort de verzorgde neogotische gevel van het Sint-Bernarduscollege als toonbeeld van het katholiek onderwijs. De tegenhanger in deze stad, de vroeger zogenaamde "*Staats Middelbare Hoofdschool*", bleef in de lijn van de 19de-eeuwse traditie trouw aan de bouwstijl van het officiële net: de neo Vlaamse-renaissance.

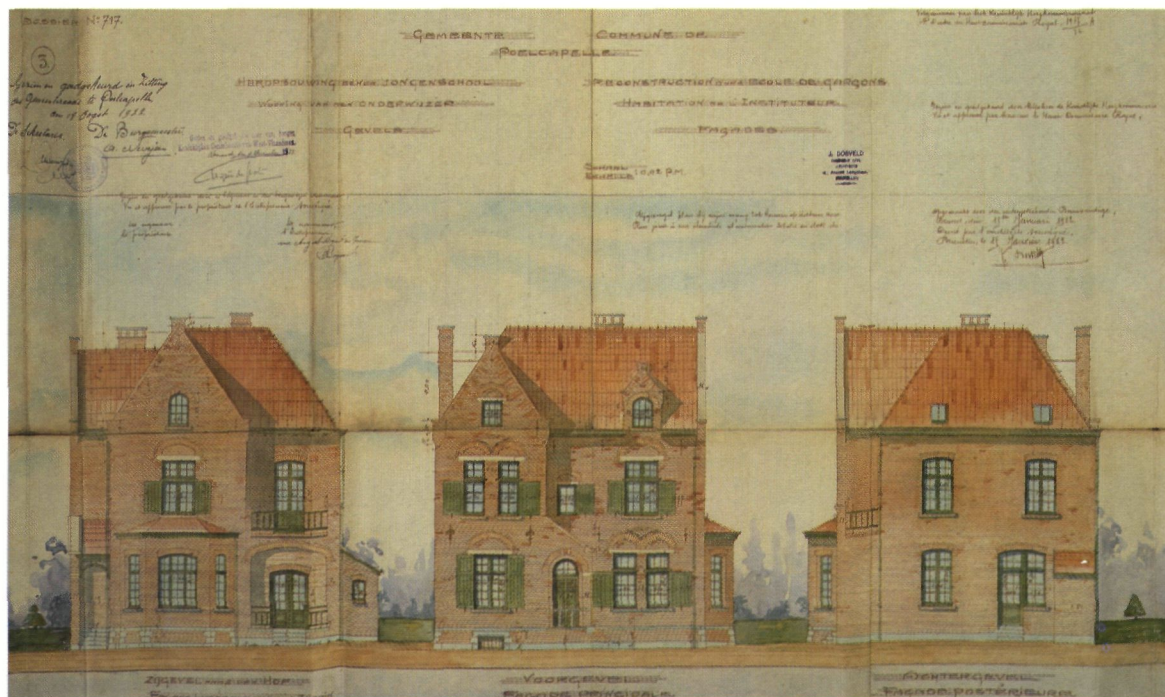
Voor een radicale modernistische esthetiek was de tijd blijkbaar nog niet rijp. Het oeuvre van Hoste vormt hierop een uitzondering. In deze Westhoek, gehecht aan zijn traditie, grijpt de wederopbouw terug naar reeds regionaal bestaande bouwprogramma's; ook scholen ontsnappen hier niet aan. Deze historiserende aanpak blijkt, althans op het eerste gezicht, ervaren te worden als een normaal heropnemen van de draad die door de Eerste Wereldoorlog werd onderbroken.

Met dank aan het Stedelijk Onderwijsmuseum Ieper.

BRONNEN

Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in België Architectuur. Provincie West-Vlaanderen. Arrondissement Veurne, Deel 8n. Arrondissement Ieper, Delen 11 na 1, 2, 3.

Poelkapelle.
Brugseweg 120.
Gevelopstanden
van de onderwijzers-
woning en kloosterschool naar ontwerp van architect
J. Coomans (Ieper)
(A.R.A., D.V.G.,
4895)

DE GEMEENTESCHOLEN NR. 1 EN NR. 2 TE ELSENE

JO BRAEKEN

De witbepleisterde
voorgevel van
Gemeenteschool
Nr. 2
(foto O. Pauwels)

Elsene behoorde met Schaarbeek, Sint-Joost-Ten-Noode en Sint-Jans-Molenbeek tot de eerste gemeenten die in het verstedelijkingsproces van Brussel werden opgenomen. De bevolking van deze zone groeide in de periode 1830-1855 viermaal sneller aan dan globaal in de agglomeratie, en zelfs zesmaal sneller dan in de oude stadskern. Vanaf het burgemeesterschap van Charles Vanderstraeten (1846-1854, 1858-1861) ontwikkelde Elsenne zich in snel tempo tot een moderne gemeente, die beschikte over een volwaardig gemeentehuis, drie gemeentescholen, een slachthuis, een riolerings-systeem en een brandweerkorps. Nochtans behielden het oude dorpscentrum rond de Heilig Kruiskerk, "*Bas-Ixelles*" genaamd, en de gehuchten Boondael en Ten Bosch al die tijd een landelijk karakter. De stedelijke expansie kristalliseerde zich in eerste instantie in de "*faubourg*" van de Naamsepoort, "*Haut-Ixelles*" genaamd, ingeklemd tussen de aristocratische Leopoldswijk en de Louizalaan. De driehoek tussen Elsenne- en Waversesteenweg werd grotendeels in de jaren 1840 tot 1850 veelal op privé-initiatief verkaveld. Goffartstraat, Tulpstraat, Lang Levenstraat, Sans-Soucistraat en Viaductstraat, Van Aastrat en Van Volsemstraat dateren uit deze

periode, waarin ook de Sint-Bonifatiuskerk - derde parochie van Elsenne - en het Slachthuis tot stand kwamen.

Hoewel reeds in 1837 van gemeentewege een onderwijzer was aangesteld, bleef het gemeentelijk onderwijs te Elsenne, ook na het uitvaardigen van de organieke wet op het lager onderwijs in 1842, nog geruime tijd vrij bescheiden en op landelijke leest geschoeid. Het schooltje dat sinds de Hollandse Tijd in de dorpskom bestond, werd in 1846 overgebracht naar de Mercelisstraat, halfweg de *faubourg*. Drie jaar later werden twee nieuwe schooltjes opgericht, opnieuw in de dorpskom en te Boondael. Deze drie gemengde instellingen verstrekten gratis onderwijs aan zowat 350 kinderen. Pas in 1857 werden jongens en meisjes gescheiden. De gestage bevolkingstoename, vooral in de *faubourg*, noopte niettemin tot de bouw van nieuwe lokalen, waartoe in 1858 werd besloten. In dat jaar moesten immers nog 170 leerlingen wegens plaatsgebrek worden geweigerd. De nieuwe Gemeenteschool Nr. 1, het eerste volwaardige schoolcomplex van Elsenne, gebouwd met de hulp van Staat en Provincie, werd in 1860 geopend.

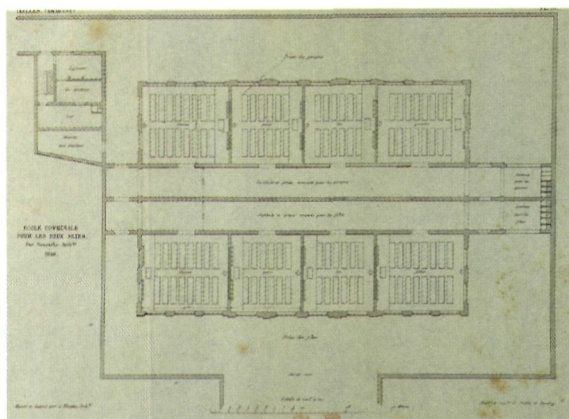
◀ Jongens- en meisjesklassen worden in Gemeenteschool Nr. 1 gescheiden door een centrale, overdekte gang
(foto O. Pauwels)

De neoclassistische
hoofdgevel van
Gemeenteschool
Nr. 1 lijkt opge-
bouwd rond het
alles-regulerende
uurwerk
(foto O. Pauwels)

Het oorspronkelijk
grondplan spreekt
boekdelen over de
scheiding der
sexen... (L. Blandot,
*Maisons et écoles
communales de la
Belgique*, Paris-
Luik, 1869, plaat 10)

De totale capaciteit van de gemeentelijke lagere scholen klom daarmee op tot 1100 leerlingen. De nieuwe school vormde ook de aanzet tot een vernieuwde politiek gericht op hervorming en optimalisering van het onderwijs in de gemeente. Hiertoe werd onder meer een "*directeur de l'instruction publique*" aangesteld, en werden de leerlingen per leeftijd in vijf graden onderverdeeld. De liberale "*Ligue de l'Enseignement*", een vereniging ter bevordering van het neutraal onderwijs, speelde hierin een belangrijke rol. Elsene nam aldus in kwaliteit en efficaciteit een voorsprong op de andere gemeenten van de agglomeratie. Het budget voor onderwijs bedroeg dan ook viermaal meer dan het wettelijk vereiste minimum. Alle aandacht ging daarbij naar de *faubourg*, bewoond door een Francofone bourgeoisie, die bovendien nog de keuze had uit diverse vrije en privé-scholen. Het onderricht

van de vlaamssprekende plattelandsbevolking uit "*Bas-Ixelles*", waar kinderarbeid het schoolverzuim in de zomermaanden deed oplopen tot 40 procent, werd zowel inhoudelijk als materieel vooralsnog aanzienlijk lager ingeschat. De oude schuur die te Boondael als enig schoollokaal dienst deed, maakte pas in 1871 plaats voor de Gemeenteschool Nr. 7/8. Met een schoolbevolking gegroeid tot zowat 2000 leerlingen, werd in 1874 in de *faubourg* de nieuwe Gemeenteschool Nr. 2 voor meisjes geopend. In deze periode, de jaren 1870, werden in het gehele land overigens niet minder dan 700 scholen gebouwd en 350 vergroot. Hoogtepunt in de uitbouw van het gemeentelijk lager onderwijsnet te Elsene tenslotte, vormde de monumentale Gemeenteschool Nr. 5/6 aan de Guldensporenlaan, die de jongens- en meisjesschool van de vroegere dorpskom verving, en die bij de opening in 1883 meer dan 1000 leerlingen kon inschrijven.

Gemeenteschool Nr. 1 werd in 1858-1860 opgetrokken in het toen nog nauwelijks bebouwde, zuidelijk deel van de Sans-Soucistraat, nabij het Slachthuis. Een gevelsteen herinnert aan het raadsbesluit tot de oprichting van 31 juli 1858, tijdens de tweede ambtstermijn van burgemeester Vanderstraeten. Architect L. Rousselle liet zich voor zijn ontwerp leiden door de bepalingen van het programma voor de bouw en inrichting van scholen, dat in 1852 door de overheid was uitgevaardigd. Het complex, door L. Blandot weerhouden voor zijn modellenboek van Belgische schoolgebouwen, werd door de inspectie dan ook als voorbeeld gesteld voor de agglomeratie. De bouwkosten, 92.480 frank of 80 frank per vierkante meter, stemden bovendien overeen met het voor scholen geldende gemiddelde. Rousselle ontwierp later nog de Gemeenteschool van Sint-Jans-Molenbeek (Vierwindenstraat) eveneens gepubliceerd door Blandot, en wellicht de er sterk mee verwante Gemeenteschool Nr. 7/8 te Boondael (Ter Kamerenboslaan).

Oorspronkelijk bestond de school uit twee parallelle vleugels van één bouwlaag, met telkens vier klaslokalen respectievelijk voor jongens en meisjes. Zij werden verbonden door een in de langsrichting opgedeelde, overdekte gang, met toegangsportalen aan weerszij en latrines ten zuiden. Het gebouw werd in het midden van het terrein ingeplant, vrij van omringende bebouwing, en door gescheiden, beboomde speelplaatsen geïsoleerd van respectievelijk de Sans-Soucistraat en de Viaductstraat. Invloeden van buitenaf dienden immers te worden geweerd. Deze witbepleisterde architectuur in streng neoclassicistische stijl, "*d'un aspect simple sans être dépourvu(s) d'élégance*" zoals het programma van

De "préau" vormt de articulatie-ruimte van Gemeenteschool Nr. 2 (foto O. Pauwels)

1852 stipuleerde, reveleerde de verheven functie van het gebouw. De ruime klassen, berekend op 48 en 64 leerlingen, werden in de jongens- en meisjes-vleugel ten opzichte van elkaar gedraaid, zodat ze in beide van links, met de schrijfrichting mee, werden belicht. De lessenaar van de onderwijzer bevond zich centraal op een verhoogde trede, geflankeerd door twee borden, in de as van de twee rijen banken. Tijdens het eerste schooljaar kregen 392 kinderen gratis onderwijs, vermoedelijk aangevuld met een aantal betalende leerlingen. Nauwelijks tien jaar later, in 1870, werd het gebouw met één verdieping verhoogd, waardoor de capaciteit verdubbelde. De geleding van het gevelfront, geritmeerd door steekboognissen en een geaccentueerd midden-risaliet onder driehoekig fronton, werd hierbij gerespecteerd, en aan weerszij uitgebreid met ingangsrisalieten. Een uurwerk in de top gaf van nu af het dagritme aan. De centrale gang werd minder vakkundig uitgebouwd tot een "préau" onder beglaasd Polonceau-spant, geflankeerd door brede, volledig ijzeren bordestrappen. Kenmerkend zijn de hoge, enge, met rondbogen doorboorde galerijen op de verdieping, die ongewild het metafysische ruimtegevoel van De Chirico oproepen. Het complex herbergt vandaag de technische school Edmond Peeters.

De bouw van een nieuwe meisjesschool in de *faubourg*, de latere Gemeenteschool Nr. 2, stond al sinds 1866 op het programma. Na goedkeuring van de plannen in 1870, werd de bouw eind 1872 in twaalf loten, met een bestek van 98.000 frank, aanbesteed. De werken namen het jaar daarop een aanvang, zodat de nieuwe school rond Pasen 1874 kon worden geopend. Het gebouw werd dwars op de rooilijn, even hogerop aan de Sans-Soucistraat ingeplant, in de as van de Van Volsemstraat. Architect was Louis Coenraets, hoofd Openbare Werken van Elsene, in dezelfde periode auteur van het tegenoverliggende voormalig Weeshuis. Dit vrijstaande, witbepleisterde schoolgebouw, bestemd voor 560 leerlingen, etaleert althans uitwendig de overgeleverde canons van het neoclassicisme. In het voorgevelfront, gemarkeerd door een ingangsrisaliet met driehoekig fronton en hoekpilasters, waarborgen blindvensters de klassieke symmetrie. De langgerekte zijgevel wordt verlevendigd door risalieten en wandnissen. Toch draagt het complex reeds de kiemen, zij het nog onhandig, van een vooruitstrevende typologie die door de "Ligue de l'Enseignement" werd gepropageerd. De *Ecole Modèle* te Brussel (Maurice Lemonnierlaan), die ongeveer gelijktijdig ontstond, vormde hiervan de eerste volwaardige toepassing, en gedurende drie decennia het archetype van de

lagere gemeentescholen in de Brusselse agglomeratie. De kern van de school wordt hierbij bepaald door de "préau", tegelijk overdekte speelplaats, feestzaal en circulatieruimte, omringd door de klaslokalen en het kantoor van de directeur. In Gemeenteschool Nr. 2 neemt deze ruimte op de begane grond de vorm aan van een eerder benepen gang, in de as van de hoofdingang, die vanaf de bovenverdieping door middel van galerijen en inspringende klaslokalen bevreemdend uitwaaiert tot een lichte hal. Het oorspronkelijke vlakke plafond werd nog tijdens de bouw vervangen door een beglaasde lantaarn met ijzeren spantkap, die het ruimtelijk effect versterkt. Twee centraal geplaatste trappenhuizen scheiden aan weerszij de klaslokalen. Zij geven toegang tot de speelplaats, met schoolbel, die het gebouw omringt.

BRONNEN

- Boon H., *Enseignement primaire et alphabétisation dans l'agglomération bruxelloise de 1830 à 1879*, Leuven, 1969.
- *Bulletin Communal Commune D'Ixelles*, 1873 en 1874.
- Jurion-De Waha Fr., *La mémoire des pierres. Découvrez l'architecture scolaire à Bruxelles*, Brussel, 1987.
- Le Roy P., *Monographie de la commune d'Ixelles*, Brussel, 1885.

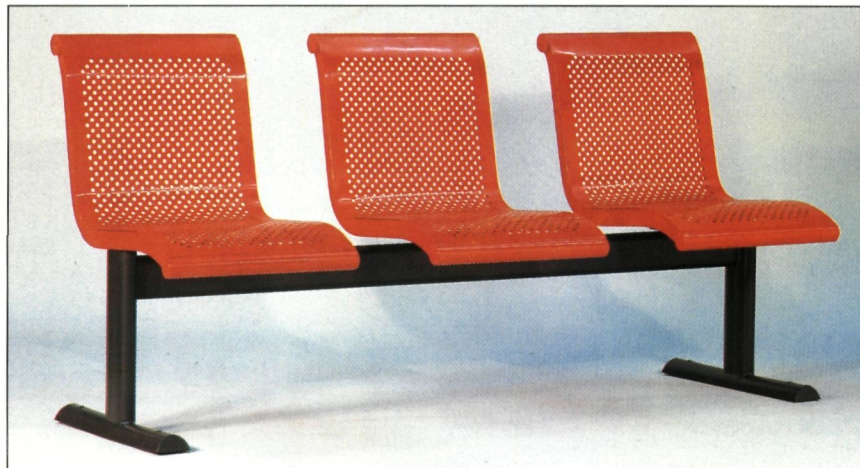

STRAATMEUBILAIR (SfB 90.7) VAN AGREF

Townscape^{TM}
Products Limited

Gamma straatmeubilair
in geperforeerd plaatijzer.

Trio-zit : 159 cm lang, 60,3 cm breed, 80,5 cm totale hoogte en zithoogte : 44,5 cm

Bank (L = 180 cm, Br = 40,8 cm, H = 44 cm)

Dubbelzijdige zitbank en ronde afvalhouder
met voet

Standaard zitbank

BALTIMORE

Gamma straatmeubilair in gietijzer.
Tijdloze design.

Een nieuw zitelement in het Baltimore gamma
is de bank (zonder rug)

Zitbank en afvalhouder in gietijzer en hout

AGREF

Tragelweg 4
B-9230 Wetteren
Tel. (091) 69 19 11 Fax (091) 69 07 04

HOGER SINT-LUCASINSTITUUT GENT

INSTITUUT VOOR CONSERVATIE EN RESTAURATIE VAN HET CULTUREEL ERFGOED (I.C.R.)

Postgraduaat Sociale promotie

- Artistiek Hoger Onderwijs
Korte Type

Monumentenzorg

Conservatie en Restauratie

Interieur - Meubel
Schilderen
Beeldhouwen

- Theoretisch en praktisch programma volgens
gemeenschappelijke leervakken en optievakken,
naargelang specialisatie

Toelatingsvoorwaarden

Diploma architect, binnenhuisarchitect, lic. kunst-
geschiedenis, beeldende kunsten e.a.

Voor gediplomeerden uit andere richtingen kunnen de
toelatingmogelijkheden besproken worden.

Inlichtingen en inschrijvingen

Alle werkdagen van 9 tot 12 en van 14 tot 17 uur. Gesloten van 11 juli tot en met 16 augustus.
Zwarteustersstraat 34, 9000 Gent. Tel. (091) 25 42 90

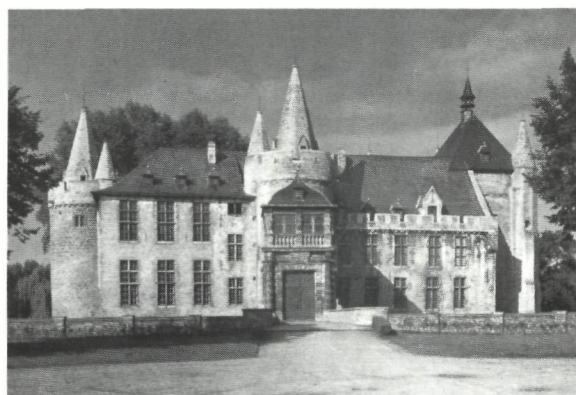
SINT-LUCASACADEMIE

Hogere Graad en Specialisatiegraad
(deeltijds kunstonderwijs)

- Hogere graad (4 jaar)
- Specialisatiegraad (2 jaar)
  - Kunstambacht steen - beeld
  - Kunstambacht hout - meubel
  - Kunstambacht glas-in-lood
- Practische opleiding met inleidingen i.v.m.
kunst- & cultuurgeschiedenis, technologie,
heraldiek, enz.

Toelatingsvoorwaarden

voor Hogere graad: 18 jaar
voor specialisatiegraad: hogere graad.

Restauratie Slot van Laarne

Ch. VAN EYGEN-DUTHOO N.V.

Algemene onderneming
Restauratiewerken
Dak-, toren- en zinkwerken
Alle herstellingen

Diksmuidseweg 69 - 8900 Ieper
Tel.: 057/20.07.27 - Fax: 057/21.71.73

DE BOUWONDERNEMINGEN COUDRON^N_V

Algemene Bouwwerken
Restauratie- en Renovatiewerken
Timmer- en Schrijnwerken
Specialisatie Volkerntoepassing
Keukeninrichting "Sedeco"

DIKSMUIDSEWEG 61, 8900 IEPEL
TEL. 057/20 09 85 - 21 96 10 — FAX 057/20 99 17

Restauratie huis "Quinten Matsijs" - Cogels Osylei 80 te Berchem

NV Reinigingswerken Peetermans

WIJNEGEMSTEENWEG 40, B-2160 WOMMELGEM

TEL (03) 353 75 75

FAX (03) 353 12 32

REG 020093

ERK 15941-K4-D24

**Vormingsinstituut
voor K.M.O.
Centrum Brugge
Spoorwegstraat 14
8200 Brugge 2**

cursus 'Restaurateur van gebouwen'

programma-inhoud

Restauratiefilosofie
Kennis der lokale architectuur
Vochtproblemen - curatieve ingreep
Restauratie van metselwerk
Houtrestauratie
Verfrestauratie
Restauratie van glasramen
Restauratie van pleisterwerk
Stabiliteitsproblemen
Opmetingsmethoden
Kostprijsberekening
Werfbezoeken
Dossier opmaken

Organisatie

Deelnamerecht: 4.300 fr. Syllabi inbegrepen
Aanvang: maandag 14 september 1992
Duur: 2 jaar, 1 lesavond (maandag) van 19 tot 22.15 uur
32 lesweken per jaar
Inschrijvingen en inlichtingen: 050/38 35 81
vragen naar J. AVERMAETE
Fax: 050/38 17 13

IMPERPLEX

KLEURLOOS ©
zonder siliconen

De ideale anti-grafitibescherming
voor blauwe steen (petit granit)
Perfekte vochtbestrijder.

Inlichtingen: Mechelsestraat 121, 3000 Leuven
Tel. (016) 23 98 25

**Smederij
MECIBAH**

**MOLENBAAN 18
2160 WOMMELGEM
Tel. : (03) 353 97 87**

- Restauratie alle smeedwerk
- Hedendaags smeedwerk
- Eigen ontwerp
- Tafels

Gediplomeerd restaurateur

*Uw partner
voor totale bouwbescherming*

REEDS MEER DAN 40 JAAR PRODUCENT VAN BOUWCHEMISCHE PRODUKTEN, MILIEUVRIENDELIJK EN OPLOS MIDDELVRIJ

* Onze produkten vinden hun toepassing bij:
restauratie, monumentenzorg, renovatie,
onderhoud, nieuwbouw, ...

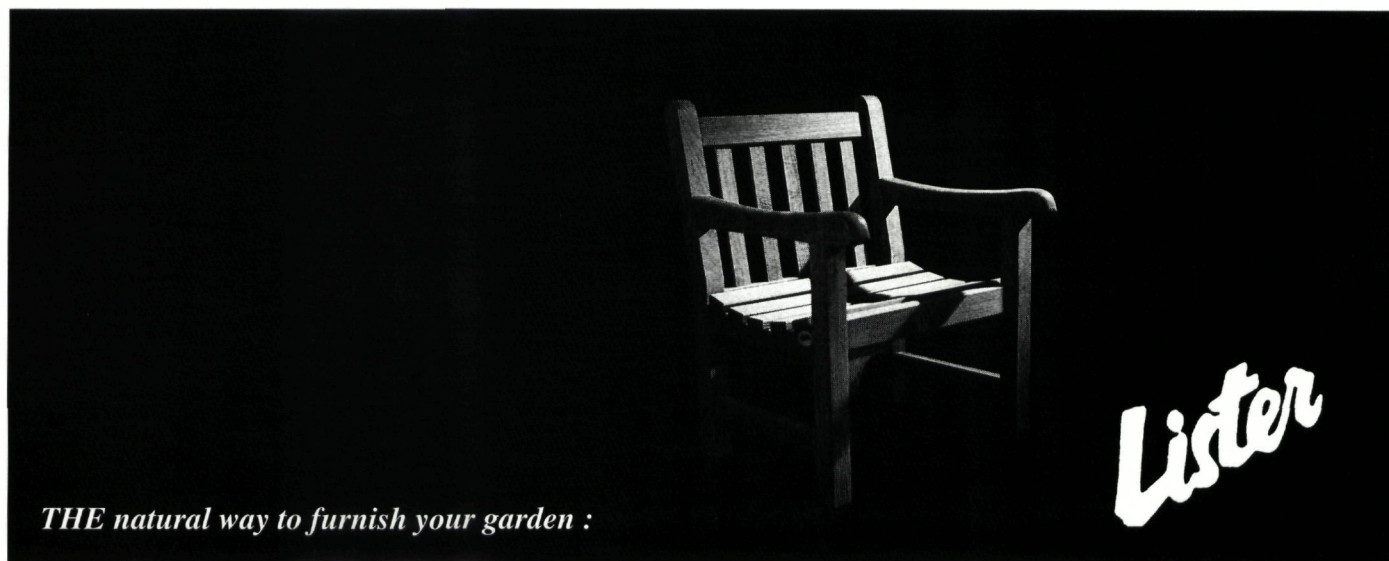

* Wij leveren speciale produkten voor het oplossen
van bouwproblemen, zoals:

- FUNCOSIL STEENVERSTEVIGERS EN CONSERVERINGSMIDDELEN
- FUNCOSIL NATUURSTEEN- EN BAKSTEENREPARATIEMORTELS
- AIDA KIESOL OPTREKKEND VOCHTBESTRIJDING
- FUNCOSIL REPRODUKTIEMASSA'S
- AIDOL HOUTREPARATIEPRODUKTEN EN HOUTVERSTEVIGINGSMIDDELEN
- AIDOL HOUTWORM- EN BOKTORBESTRIJDING

Documentatie of gratis advies op aanvraag!

Brugsesteenweg 11 – 8520 Kuurne/Kortrijk
tel. (056) 35.90.30 – fax (056) 35.94.55

THE natural way to furnish your garden :

HELITEAK ESTATE FURNITURE KONING LEOPOLDLAAN 119 • B-3920 LOMMEL BELGIUM • TEL. (011) 54 40 01 • FAX. (011) 54 41 73

VRAAG UW STREEKDEALER AAN !

TEAK OUTDOOR FURNITURE TEAK INDOOR FURNITURE TEAK OUTDOOR FURNITURE

RESTAURATIE VAN DE SINT-NIKLAASKERK TE GENT

N.V. VANDEKERCKHOVE

Herstelling monumenten en openbare werken

OOSTROZEBEKESTRAAT 54
INGELMUNSTER 8770
tel. (051) 30 22 41
fax. (051) 30 22 37

GROUP
MONUMENT

Fragment Gemeentehuis Schaarbeek.

NATUURSTEEN **LAMINCK**
NV

VAN AMSTELSTRAAT 63
 2100 ANTWERPEN
 TEL. 03/325.03.83
 TELEFAX 03/325.68.66

GASSTRAAT 11A
 9100 LOKEREN
 TEL. 091/48.12.17
 TELEFAX 091/48.96.61

GILLEBERTUSSTRAAT 32
 1090 BRUSSEL
 TEL. 02/772.15.85

DE KAARTEN VAN HET NATIONAAL GEOGRAFISCH INSTITUUT

De belangrijkste opdracht van het Nationaal Geografisch Instituut bestaat erin de topografische basiskaarten van België, alsook de afgeleide kaarten, op te stellen en bij te werken.

Het huidig beschikbaar schalengamma gaat van 1:10.000 tot 1:400.000.

- **1:25 000 - De meest gedetailleerde kaart van het land**

Deze kaart, die van de vroegere stafkaart op schaal 1:20 000 afstamt, is een inventaris van het landschap. Ze wordt vooral benut door wandelaars, jeugdbewegingen, leerkrachten, militairen, enz.

- **1:10 000 - Een werkdokument**

Het betreft een fotografische vergroting van de basisdocumenten van de kaart op schaal 1:25.000. Omwille van haar schaal en haar vier oordeelkundig gekozen kleuren is ze de kaart bij uitstek voor studiebureaus, urbanisten, planologen, onderwijs, enz ...

- **1:50 000 - Gegeneraliseerde kaart**

Deze is iets minder gedetailleerd dan de kaart op schaal 1:25 000, geeft een overzichtelijk beeld van een uitgestrekt grondgebied.

- **1:100 000 - Synthetische streekkaart**

Is de ideale streekkaart op aardrijkskundig, cultureel en toeristisch gebied. Bedrukt op beide zijden, vormt ze een origineel geheel van topografische en vrijetijdsgegevens.

- **1:250 000 - Topografische en overzichtelijke kaart**

Ze biedt behalve de wegnummering, de kilometerafstanden, de afritten van autowegen en een lijst van plaatsnamen, ook nog een systematische verdeling van bossen, boomgaarden, stadzones, alsook het hydrografisch net, het spoorwegennet, enz... De kaart bevat een register van alle huidige en voormalige gemeenten.

- **1:400 000 - Algemene geografische kaart**

Het formaat hiervan is beperkt. Ze bevat talrijke geografische gegevens zoals, het hoofdwegennet, de uitritten van de autosnelwegen alsook een relatief gedetailleerd hydrografisch net.

- Ook **luchtfoto's** van gans België zijn beschikbaar.

Voor meer informatie, contacteer :

Nationaal Geografisch Instituut
Verkoopdienst
Abdij ter Kameren, 13
1050 BRUSSEL

Tel. : 02/648.52.82
Fax : 02/646.25.18

- ALGEMENE BOUWONDERNEMING
- VERNIEUWBOUW
- RESTAURATIEWERKEN
- GEVELWERKEN
- NATUURSTEENHERSTELLINGEN
- BETONREPARATIES EN SPECIALE TECHNIEKEN

BOUWONDERNEMING GOETINK

Monnikenwerf 57
2000 Brugge
Tel. 050/31 55 81
Fax 050/31 03 73

ERKENNINGEN:
D 21 KLASSE 5
D KLASSE 4
D 21 KLASSE 1

ZONDER RENOFORS-BETA ZAG U DIE MOLENS NIET MEER...

Heeft U zich al eens afgevraagd hoe het komt dat eeuwenoude houten molens nog steeds de wind trotseren? Of hoe de Middeleeuwse klokkestoel van de prachtige Sint-Romboutskathedraal zijn tonnenzwarte beiaard torst?

Solar nv vernieuwt en versterkt rottend hout met het Renofors-Beta systeem. Voor jaàren.

Renofors-Beta is een (kostenbesparend) alternatief voor dure en moeilijke vervangingswerken.

Renofors-Beta is een gewapend kunstharssysteem dat snel, doeltreffend en esthetisch eeuwenoude constructies restaureert.

Vraag nu vrijblijvend documentatie. Bel 03/776.91.62

**U HEEFT GEEN
MONUMENT
TE VERLIEZEN...**

Solar n.v.
Kleine Breedstraat 33, 9100 St-Niklaas

Ook sterk in: gevelreiniging - steenverharding - vochtwering - drooglegging van muren met capillair stijgend vocht - dichtingswerken - betonrestauratie - houtbehandeling - brandremming.

Kunstatelier Gerard Thienpont bvba

Konservatie en Restauratie van Kunstwerken
Hout - Steen - Stucwerk • Schilderijen

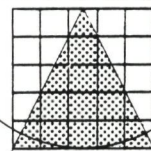
Beeldhouwwerken • hout en steen

Decoratieve schilderwerken

Polycromeerwerken • Bladgoud

Kerkmeubilair

Rozenstraat 6 - 9810 NAZARETH (Eke)
Tel. (091) 85 54 32 - Fax (091) 85 45 52

PROFIEL

RESTAURATIE & MONUMENTENZORG

Oostveldkouter 26 • 9920 Lovendegem

Muurschilderingen • Meubilair
Sculptuur (steen en hout) • Leder
Bodemvondsten (hout en leder)
Schilderijen (paneel en doek)

ONDERZOEK & BEHANDELING

Lauwers M.	091/72 63 03
Van Molle M.	016/22 67 06
Van Der Biest L.	03/771 44 66
Vandenborre H.	091/72 63 03

België's enigste, oudste en wereldbepaalde goudslager

AL. BUGGENHOUT BVBA

BLADGOUD

en accessoires voor het vergulden
(mixtion, rode bolus, messen, borstels...)

ARTIST OIL COLOURS SCHEVENINGEN

Olieverven en pigmenten speciaal
voor kunstschilders en restauraties

Uitsluitend **Groothandel**.

Voor informatie voor het adres
van uw dichtstbijgelegen verkooppunt:
VAN ARTEVELDESTRAAT 139 - 1000 BRUSSEL
Tel. 02/512 71 19 - Fax 02/502 14 55

Toestand vóór restauratie

Toestand na restauratie

Gemeentehuis Sint-Gillis Brussel
 Bouwonderneming: Sintra SA, Les Bons Villers
 Architect: Mr. Willems
 Droogreiniging: Procédé Peeling

EEN GAMMA PRODUKTEN VOOR RESTAURATIEWERKEN EN VOCHTIGHEIDSPROBLEMEN Tien jaar waarborg

- WATERBESTENDIGE STEENBESCHERMING
- DROOGMAKEN VAN MUREN TEGEN OPSTIJGEND VOCHT
- VERSTEVIGING VAN STENEN, BAKSTENEN, ENZ...
- CHEMISCHE GEVELREINIGING, ENZ...

EXHYDRO® : goedkeuring - BUTGB
 - ATG/H606

EXHYDRO® INJ. : - door inj. diffusie

REMAFIX® : - K.I.K. 2L/13/87/3780
 (rapport)

REMAL : - volledig gamma

RENOVATION MAINTENANCE

Avenue Galilée 5 – Zoning Nord
 1300 WAVRE
 Tel. (010) 22 82 88
 Fax (010) 22 84 58

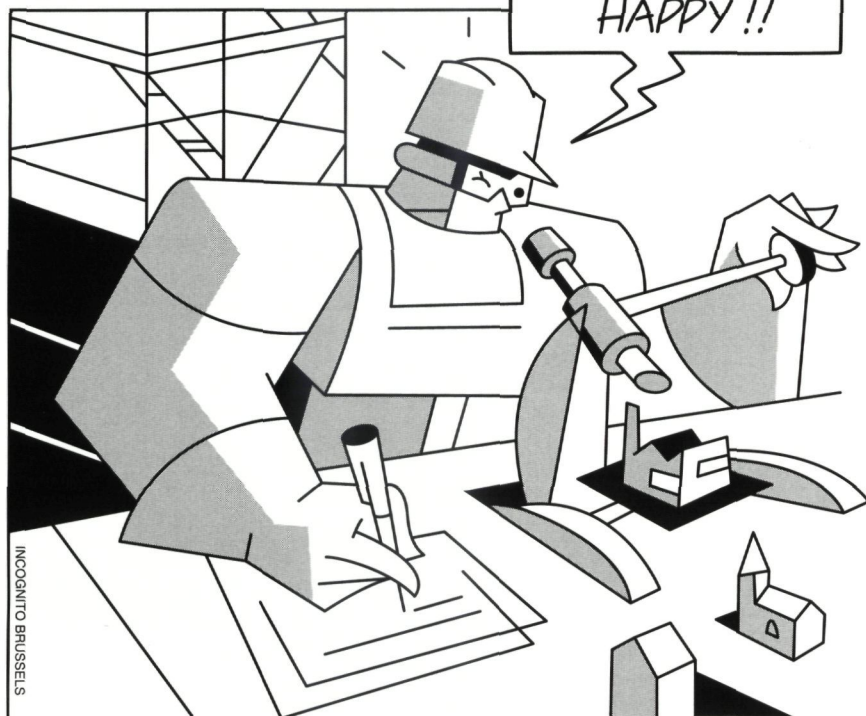
PVBA

DON'T WORRY, CALL ME!

*I'LL MAKE YOU
HAPPY !!*

Daar sta ik borg voor. En Spectron met mij. Want Spectron herstelt beschadigingen aan beton- en metselwerkconstructies. We werken even nauwgezet als onze collega's uit de medische sector. We nemen onze tijd voor een correcte diagnose en voor het uitvoeren van de herstellingen gebruiken we een aangepast instrumentarium. Resultaat: een doeltreffende behandeling en duurzaam herstel. Dit is een specialisatie apart.

Spectron: Betonherstelling, injecteren, spuitbeton, waterdichting en zuurbouw.

INTERESSE?

Schrijven, bellen of faxen naar de
SPECTRON BOUWCHIRURG

Spectron n.v. - Liersesteenweg 36 - 2800 Mechelen - Tel. 015/21.99.02 - Fax. 015/21.85.44

Beter thuisbankieren

Tele foon

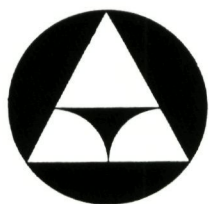
Voortaan is uw bank dag en nacht bereikbaar. Wanneer het u past. Gewoon met de druktoetsen van uw telefoontoestel. De laatste stand van uw rekening? Tarieven en koersen? U vraagt het aan de Tele-KB-Foon. Geld overschrijven, cheques en overschrijvingsformulieren bestellen, reischeques en vreemde munten aanvragen... het kan allemaal met de Tele-KB-Foon.

Wilt u er alles over weten? Loop dan eens binnen in een KB-kantoor. Of probeer nu de Tele-KB-Foon op een van de volgende nummers : 03/226 25 26 - 02/502 01 00 - 091/24 13 18 - 011/23 33 33 - 056/25 99 00. Dan bent u meteen gewonnen voor een gratis Tele-KB-Foon-abonnement. Want beter thuisbankieren begint met de Kredietbank.

Beter met de bank van hier.

Algemene Aannemingen
VAN LAERE N.V.

Gebouwen
Industriële projecten
Installaties voor huisvuilverbranding
Installaties voor waterzuivering
Metaalconstructies
Renovatie- en Restauratiewerken
Vastgoedprojecten
Werken van burgerlijke bouwkunde

Antwerpsesteenweg 320 - B-2070 Zwijndrecht (Burcht)
Tel.: 03/252.61.61 Fax: 03/252.63.04

Uit sympathie

bouwonderneming
VOORUITZICHT^{nv}

turnhoutsebaan 186, B-2140 antwerpen
tel. 03/235 67 67 - fax 03/235 64 62

**WIJ BIEDEN U VOLGENDE
DIENSTEN
AAN!**

- Duivenwering
- Kelderdichting
- Verbouwing
- Steenverharding
- Herstellen voegwerk en gevelbepleistering
- Muurinjectie tegen opstijgend grondvocht
- Natuursteen-betonherstelling
- Reinigen van gevels en daken
- Waterwerend maken van gevels
- Plastische en elastische voegwerken

Kontakteer ons geheel vrijblijvend voor een prijsofferte!

BATSLEER BVBA

RESTAURATIE & RENOVATIEBEDRIJF

Registratie 06.11.1.1

TEL.: 091/74 52 80 • FAX.: 091/74 15 81

Erkenning D D1 D21 D24

POORTGEBOUW VAN KASTEEL DE RODE POORT TE BRUGGE
GERESTAUREERD DOOR ALGEMENE BOUWONDERNEMING
N.V. ARTHUR VANDENDORPE.

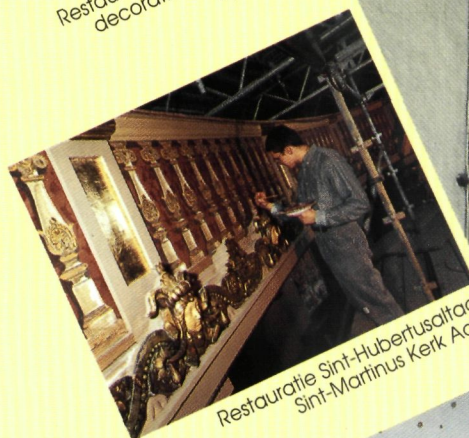
RESTAURATIE • RENOVATIE
VERKOOP VAN RUSTIEKE BOUWMATERIALEN

ALGEMENE BOUWONDERNEMING N.V. ARTHUR VANDENDORPE
GROENE POORTDREEF 40 - 8200 SINT-MICHIËLS - BRUGGE - TEL. 050/38 32 96 - FAX. 050/38 42 16

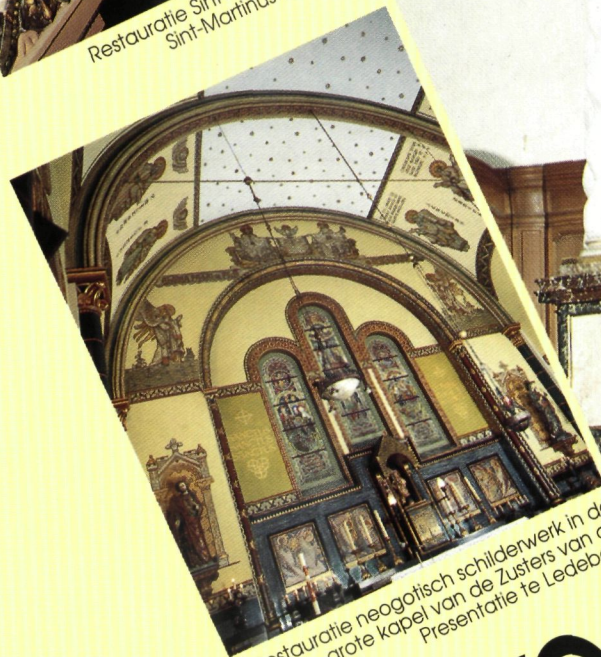

Restauratie van figuratief en
decoratief schilderwerk –
Opera Gent

Restauratie Sint-Hubertusaltaar
Sint-Martinus Kerk Aalst

Restauratie neogotisch schilderwerk in de
grote kapel van de Zusters van de
Presentatie te Ledeberg

PROVO BVBA
SCHILDERS- EN AFWERKINGSBEDRIJF

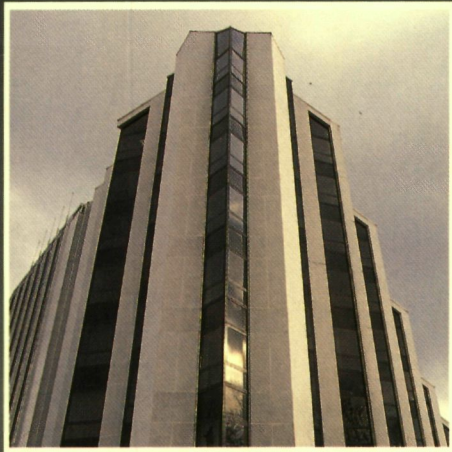
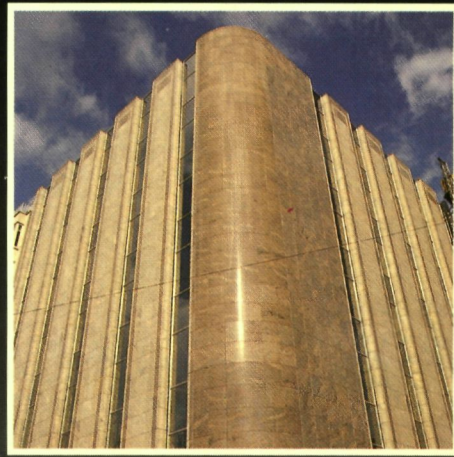
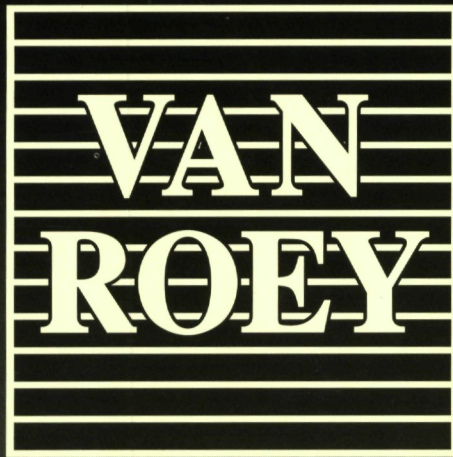
Waar ambacht en kunst nog altijd, zoals vroeger,
één geheel vormen. Figuratief schilderen op
doek en het restaureren ervan, decoratief hout-
en marmerschilderen, vergulden, restauratie van
moeilijk schrijn- en stoffwerk.

SINT-JORISKAAL 7
9000 GENT
TEL. 091-23.12.96
FAX 091-33.27.56

KONTINUITEIT DOOR KWALITEIT

GROEP VAN ROEY

Nieuwbrugstraat 85 1830 Machelen Tel. (02) 255 03 10 Fax (02) 253 15 06